
HOVÁNSZKI JÁNOSNÉ DR.*

A KÓRUSÉNEKLÉS, MINT A KÓRUSTAGOK SZEMÉLYISÉGÉNEK FEJLESZTÉSE A PERMANENS NEVELÉS FOLYAMATÁBAN

TARTALOMJEGYZÉK

I.	A kutatás aktualitása.....	3
1.	A kóruskultúrát befolyásoló kortünetek.....	3
2.	A kóruséneklés helye a zenei nevelésben.....	4
3.	A kutatás előzményei.....	7
3.1.	Az intenzív ének-zenei nevelés hatékonyságát bizonyító kutatások bemutatása.....	7
3.2.	A kórustevékenységgel kapcsolatos szakirodalmi tájékozottság.....	9
4.	A vizsgálat tárgya.....	10
II.	1. Személyiség és érzelem.....	11
1.1.	A személyiség meghatározása.....	11
1.1.1.	A személyiség munkadefiníciója.....	13
1.1.2.	Az Én fogalma.....	14
1.2.	Az érzelem jelentősége.....	15
1.3.	Érzelmi intelligencia.....	20
1.4.	Pozitív érzelmek.....	24
1.5.	A humanisztikus pszichológia énképfelfogása.....	26
1.5.1.	Az önmegvalósítás elmélete: Carl Rogers.....	27
1.5.2.	A csúcselmény elmélete: Abraham Maslow.....	29
1.5.3.	Flow, az áramlat. A tökéletes élmény elmélete: Csíkszentmihályi Mihály.....	32
1.5.3.1.	Áramlat-élmény zenével.....	35
2.	Kóruskultúra, kóruséneklés.....	41
2.1.	A magyar karének kultúra kibontakozásának zenei és társadalmi vonatkozásai.....	41
2.2.	A kóruséneklés pozitív hatásmechanizmusai.....	49
2.3.	Ember és művészet.....	54
2.4.	Az énekkultúra és a hangszerkultúra viszonyának kérdései.....	56
2.4.1.	Az éneklés értelmezése.....	57
2.4.2.	Az emberi hang anatómiai adottságai.....	58
2.4.3.	Az éneklés pszichikai gyökerei.....	59
2.4.4.	A kóruséneklés szerepe a Kodály koncepció énekközpontú elképzelésében.....	60

2.5.	Kodály énekkari művészetének sajátosságai.....	61
2.5.1.	Kodály Zoltán gyermekkari művei.....	64
2.5.2.	Nyelv és zene egysége Kodály Zoltán kórus- műveiben.....	89
3.	A kóruséneklés helye a permanens nevelés-művelődés folyamatrendszerébe.....	104
4.	Az énekkari tevékenység hatásának vizsgálata az aktívan éneklő kórustagok személyiségében.....	110
4.1.	Problémafelvetés.....	110
4.2.	A vizsgálat célkitűzései és hipotézisei.....	113
4.2.1.	Célkitűzések.....	113
4.2.2.	Hipotézisek.....	114
4.3.	A vizsgálat módszerei és eszközei.....	115
4.4.	A vizsgált minta.....	117
4.5.	A vizsgálati eredmények bemutatása és elemzése	118
4.5.1.	Az első kérdőív „Adatlap kórustagoknak” eredményeinek bemutatása.....	118
4.5.2.	A második kérdőív „Kórustevékenységet jellemző tulajdonság skála” eredményeinek a bemutatása.....	129
4.5.3.	A harmadik „Önjellemző kérdőív” ered- ményeinek bemutatása.....	148
4.6.	Az eredmények értelmezése a megfogalmazott hipotézisek sorrendjében.....	161
III.	Összegzés.....	167
1.	Következtetések, gyakorlati ajánlások.....	170
2.	Kutatási eredmények hasznosítási lehetőségei.....	171
	Irodalomjegyzék.....	172
	Mellékletek.....	182
	Melléklet 1. Vizsgálati csomag.....	183
	melléklet 1.1.....	184
	melléklet 1.2.....	185
	melléklet 1.3.....	186
	melléklet 1.4.....	187
	melléklet 1.5.....	190
	melléklet 1.6.....	193
	Melléklet 2. Feldolgozó lap.....	198

Melléklet 3. Összehasonlító táblázatok.....	204
Melléklet 4. Táblázatok jegyzéke.....	221
Ábrák jegyzéke.....	222
Grafikonok jegyzéke	222

I. A kutatás aktualitása

1. A kóruskultúrát befolyásoló kortünetek

A nemzeti és nemzetközi rangot kivívott magyar kóruskultúra napjainkban sokat veszített vonzerejéből. Drasztikusan lecsökkent a felnőtt kórusok és főleg az utánpótlást nyújtó iskolai énekkarok mennyisége és minősége. Ma is aktuális a kodályi figyelmeztetés: „Tizenöt éven alul mindenki tehetségesebb, mint azon felül. Kár elszalasztani ezt a tehetséges kort, Ha nem szervezünk gyermekkarokat, felnőtt karaink nem gyarapodnak sem számban, sem minőségben. Másképp énekel a felnőtt is, ha magával hozza a gyermekkori ének rajongó lelkesedésének emlékét. És jól látja, megjegyzi magának a gyermek: lelkiismeretes munka nélkül nincs eredmény.” (Kodály [1982] 41.) Ezért, mint énektanár és karvezető, fontos és aktuális feladatot látok abban, hogy egyrészt értelmezsem a kialakult helyzetet, másrészt kiutat és továbblépési lehetőséget keressek a jelenlegi állapotból.

A kialakult helyzet értelmezése több oldalról megközelíthető.

A kóruskultúrát befolyásoló kortünetek közül a legalapvetőbb a folyamatos társadalmi, gazdasági változások hatására bekövetkezett helyzet értelmezése.

Társadalmunk egyre gyorsabb ütemben változik, a rendelkezésre álló tudás fénysebességgel gyarapodik, a média, az internet és a különböző oktatási formák segítségével. Illúzió tehát azt gondolni, hogy ebben a rohamos fejlődésben a zenei nevelés és ezen belül a kóruskultúra változatlan marad.

A több évszázados humán dominanciájú műveltségismény napjainkban megváltozott, sőt elavult, mert a műveltség tartalmát a technika és tudomány vívmányai erősen befolyásolták. A gyors technikai fejlődés megköveteli a specializálódást, ami maga után vonja a szakismeretek előtérbe kerülését. Ennek következményeként az általános műveltséget megelőzi a szakművelt-

ség. A reál és humán tárgyak viszonylatában egyensúlyzavar jött létre és ebben a helyzetben a humániák maradtak alul. Bár a további technikai fejlődés feltétele a reálműveltség, de a kiegyensúlyozott, harmonikus személyiség kialakulásához a pszichés funkciók is hozzátartoznak. Ha nincs élmény, ami motiválja a tevékenységet, akkor a diszharmonikus személyiség passzív marad, hisz az értelem nem működik érzelemmentesen. Az érzelmvilág gazdagításának pedig a leghatékonyabb módja a művészeti nevelés, ezen belül a zenei nevelés. (Laczó [1975])

Ma egyre több tevékenység követel helyet magának, így a művészettel kapcsolatos tárgyak, köztük az énekórák száma is a tűréshatár alá csökkent. Teret nyertek mind az iskolai munkában, mind a szabadidőben a társadalmi versenyképességet biztosító tudományterületek és tevékenységek. Napjaink globalizált világában az idegen nyelvek, az informatika és technika vette át a vezető szerepet.

A technikai fejlődés egyrészt kitágította a világot, hisz lehetőséget biztosított a zenei élmények rögzítésére, visszahallgatására, másrészt viszont háttérbe szorította a társas kapcsolatokat, az előadó-hallgató kontaktusát és a személyes zenei aktivitást. Az aktív önkifejezés helyett a passzív kultúrafogyasztás vette át a hatalmat, megváltozott az emberek zenéhez való viszonya, visszaszorult a zenei önkifejezés igénye és leértékelődött a kórustevékenység.

2. A kóruséneklés helye a zenei nevelésben

A társadalmi, gazdasági, technikai aspektusokon túl a téma összefüggérendszeréhez a zenepedagógiai megközelítés is szükséges. Az értékes kórusirodalom sem az oktatás terén, sem a szórakozás, sem a szabadidő piacán nem bizonyul elég versenyképesnek a populáris tömegzene mellett. A kutatók és a tapasztalatok alátámasztják, hogy a közoktatás zenei neveléséből kikerült ifjúság zenei ízlése tömegméretekben kritikussá vált. Többségben csak

a kevésbé értékes zenét keresik és választják és nem tudják egymástól megkülönböztetni az értékes és értéktelen hangzó anyagot. (Laczó [2002])

A művészetpedagógiának, ezen belül pedig a zenepedagógiának kötelessége, hogy újra és újra felhívja a figyelmet az énekkari éneklés zenei, pszichológiai, szocializációs pozitívumaira, az emocionalitás fontosságára, a zenében rejlő humánusra, az aktív zenélés előnyeire, de mindenekelőtt identitásmegőrző és személyiségfejlesztő hatására.

Érdemes rávilágítani arra is, hogy az énekkari éneklés életkortól független tevékenység és a szabadidő eltöltés egyik legkulturáltabb módja a közoktatás és a közművelődés területén egyaránt, így jól illeszkedik az egész életen át tartó permanens nevelés-művelődés folyamatrendszerébe. A kórustevékenység keretet biztosít az éneklőknek és megakadályozza a vokális kultúra szétforgácsolódását. Az egyéniség korlátlan kiteljesedése mellett lehetőséget biztosít a közösséghez tartozáshoz, a szociális felelősségérzet megtapasztalásához.

A magyar kóruskultúra belső értékteremtő erején túl kulturális életünk egyik legexportképesebb terméke is.

A körvonalazott helyzetképből az is következik, hogy nemcsak a körkép van befolyásoló hatással az énekkarra, hanem az énekkar, mint kulturális közösség visszatükrözi az adott történelmi korszakot és társadalmi gondolkodásmódot (Losonczy [1969]), hisz a magyar kóruskultúra öt-hatszáz év távlatából dokumentálható. Fénykorát a 20. század hozta meg, amikor Bartók Béla, Kodály Zoltán és tanítványaik révén kimagasló művészi színvonalat tudtak a magyar kórusok prezentálni. Magyarország kórusnagyhatalom lett, kimagasló eredményeket ért el a nemzetközi porondokon és az 1960-as évektől Magyarország is lehetőséget teremtett nemzetközi kórusfesztivál rendezésére. Ezt az eredményt nem lehet figyelmen kívül hagyni, ez kötelez.

Kiemelten fontos megvizsgálni és bizonyítani a kóruséneklés hatásmechanizmusait, kiemelten az egyéni személyiségfejlesztő hatásait, aminek hozadékaként az individuum kiteljesedhet.

Ideális esetben az ember születésétől kezdve bensőséges kapcsolatba kerülhet a zenével: a szülői ház, a bölcsődei gondozó, az óvodapedagógus a tanítók, tanárok gondoskodnak a zenei élmények sokaságáról, amihez műalkotásokon keresztül vezet az út. „...a műalkotással kapcsolatot tartó ember az élet egyes mozzanatait a maguk totalitásában, a művészi sűrítés, tipizálás közvetítésével veheti birtokba, teheti magáévá, s asszimilálhatja a személyiség részévé. A műalkotás révén elvileg adott a katarzisélménnyel való találkozás lehetősége, mely élmény az embert megrázza, megtisztítja, felemeli, életvitelének megváltoztatására is készítheti. Ráébreszti az embert a maga partikularitásának és a közösségi élményt tudattalanul soha nem nélkülöző tipikusként megjelenő műalkotásban kifejezett általános azonosságára. Újra felfedezi a műalkotásban önmagát, de feltárul számára az a kor, az a múlt (vagy éppen jelen), amellyel önmaga szembesítése az emberi nem fejlődését is felfedi számára.” (Laczó [1975] 108.)

Ebből a helyzetképből két út választható, egyrészt a zenei nevelés és ezen belül a kóruskultúra válságába való belenyugvás, másrészt egy előrelépő paradigmaváltó gondolat kidolgozása.

Jelen dolgozat arra vállalkozik, hogy képet kapjunk arról, hogy miként alakul a magyar kóruskultúra helyzete és a kórusokban éneklő kórustagok milyen indíttatásra választják ezt az életformát és milyen lehetőségeik vannak az egész élet folyamán amatőr kórusban éneklőknek személyiségük teljesebb tételéhez.

Ilyen hatásvizsgálat, amely kortól, nemtől, kórustípustól független, vizsgálja a kórustagok személyiségfejlesztésének lehetőségeit a permanens nevelés folyamatában, ismereteim szerint Magyarországon nem készült.

Természetesen különböző aspektusokból többen vizsgálták az ének-zenei nevelés hatékonyságát és elemezték az énekkari munka folyamatát.

3. A kutatás előzményei

3.1. Az intenzív ének-zenei nevelés hatékonyságát bizonyító kutatások bemutatása

A magyar zenei nevelés területén az első meghatározó személyiség Kodály Zoltán volt, aki hat évtizedig harcolt a zenei műveltség megteremtéséért és a vokális kultúra elismeréséért.

Kodály koncepciójának egyik sarkalatos pontját jelentette az ének-zene tagozatos iskolák bevezetése. Ebben az intézménytípusban a mindennapi ének-órák, a többszólamú kóruséneklés, a társas zenélés, valamint a zenei írás-olvasás nem csupán zenei többletet, hanem képességbeli előnyt is jelentett az ott tanuló gyerekeknek. Kodály értelmezésében ez így hangzik: „S hogy egy kicsivel több ének mennyire boldogítja a gyermekeket, láthatnák, ha meghallgatnák az éneklő általános iskolák egy-két óráját. De nem hallgatják meg. Pedig ott érthetnék meg, hogy a zene nemcsak zenére tanít. Ezek a gyerekek jobban számolnak, mert a szám nem elvont fogalom nekik, testükben érzik a ritmussal. Hamarabb olvasnak folyékonyan, mert a mondatban érzik, éreztetik az összefüggő zenei formát. Szebben, pontosabban írnak, mert a kottairás nagyobb vigyázatra szoktat, ott egy kissé félrecsúszott pont már más hangot jelent. A helyesírást is gyorsabban megtanulják, grafikai érzékük is fejlődik. Végül: nő a gyerekek önérzete; valamit tud, amit a felnőttek sem kicsinyelnek, vagy éppen nem is tudnak. A felnőttek régi elnéző mosolya a gyermek mai zenélő próbálkozásai hallatára eltűnik, megfagy. A gyermek emberi fejlődésének nincs ennél hatásosabb eszköze...” (Kodály [1974]305.).

Az éneklő iskolák sikerei felkeltették a külföldi és belföldi szakemberek figyelmét és vizsgálni kezdték az elért eredmények okát.

E téren Kokas Klára zenepedagógus antropológiai vizsgálata volt az első, amely során a vitálkapacitás, a testi ügyesség, a megfigyelőképesség, számolási készség és helyesírási készség kontrollcsoportos vizsgálatára került sor. Minden vizsgált területen a zenetagozatosok értek el jobb eredményeket, így Kokas Klára kimutatta a zene transzferhatását, amit ország-világ érdeklődéssel figyelt. (Kokas [1972]).

Még ugyanebben az évben egy követéses szociológia vizsgálat is elindult (Bácskai-Manchin-Sági-Vitányi [1972]). A vizsgálat során budapesti, ceglédi, kecskeméti, egri zenei tagozatos és normál tantervű általános iskolát végzett tanulókat kerestek fel végzés után négy évvel. Vizsgálták zenei ízlésüket, hangverseny látogatási szokásaikat, lemezgyűjteményüket, zenei aktivitásukat általános művészeti ízlésük alakulását. A vizsgálat eredménye tovább erősítette az aktív zenetanulás transzferhatását, és új eredményként kimutatta a zene társadalmi mobilitásra gyakorolt hatását is.

A legátfogóbb vizsgálatot Barkóczi Ilona és Pléh Csaba pszichológusok végezték. Az intelligencia, a kreativitás, a figyelem, a személyiség, a társas viszony vizsgálatának eredményeként kimutatható volt, hogy a zenei tagozatba járó gyerekek, fejlettebb kreativitást, intenzívebb emocionális érzékenységet, mélyebb élményfeldolgozást, nagyobb belső kontrollt igazoltak vissza a kutatás során. (Barkóczi-Pléh [1978]).

A 70-es évek végén még volt egy transzferhatás vizsgálat, amely az intenzív zenei nevelés zenei képességek fejlődésére gyakorolt hatását kutatta budapesti általános iskolák alsó és felső osztályaiban. Az eredmény azt mutatta, hogy az alsó tagozatban rendkívül intenzív a zenei képességek fejlődése, de a felső tagozatban lelassul. Ez a kutató szerint a zeneoktatási rendszer hibája. Fontos tényezőként jelentkezett még a zenei képességek vizsgálatánál a zenetanításra fordított idő mennyisége és a zenetanár oktató-nevelő munkájá-

nak színvonala. A zenei tehetségen túl az intelligencia mérése is célja volt a kutatásnak, melynek az lett az eredménye, hogy az intenzív zenei nevelés befolyásolja az általános intelligenciát és hatással van a szocializációra is. (Laczó [1975]).

Az intenzív zenei nevelés hatását vizsgálta Hans Günther Bastian berlini kutató 1992 és 1998 között. A vizsgálat kitért a muzikalitás, az intelligencia és az iskolai teljesítmény összefüggésére, a zenetanulás és a szociális viselkedés kapcsolatára, az aktív zenélés pozitívumaira, a zene terápiás vonatkozására. (idézi: Hang és lélek [2002] 95-108).

Korunk egyik legnagyobb hegedűművésze Lord Yehudi Menuhin indította el a Music-Europoe (MUS-E) multikulturális mintaprogramot 1993-ban 12 európai országban, 80 iskolában, 10.000 gyerekkel és 150 művésszel. Ennek a programnak a magyar koordinátora Csébfalvi Éva, (Csébfalvi [1998]), aki 1994-től szervezi a magyarországi kísérletet. Menuhin épített többek között a Kodály koncepcióra is, de nem a művészeti oktatás volt a kutatás elsődleges célja, hanem a művészetek emberformáló erejének kimutatása, bebizonyítása és a szociális készségek fejlesztése, valamint a toleranciára nevelés.

A fent jelzett kutatások elsősorban az intenzív ének-zene tanulás pozitívumait taglalták, mégis kötődnek az énekkari énekléshez, hisz ezekből a mérésekből is kiderül, hogy az éneklés közösségben megsokszorozza a személyiségre gyakorolt hatást, valamint a pozitív társas élmények erősítik az önbecsülést. Tehát az együtténeklés fontos szocializációs terep a személyiség kiegyensúlyozott fejlődéséhez és mentális egészségének megtartásához.

3.2. A kórustevékenységgel kapcsolatos szakirodalmi tájékozottság

A kóruséneklés a zenei nevelés-művelődésnek nem egy elszigetelt munkaterülete, hanem az ének tanítás eredményének a művészi kibontakozása. Ezért érthető, hogy a kórusmunkával kapcsolatosan igen sok szakirodalom

látott napvilágot: (Forrai [1936]; Kerényi [1936]; Turcsányi [1958]; Vásárhelyi [1965]; Vági [1966]; Párkai [1969]; Bárdos [1970, 1976]; Párkai-Tillai-Sinkovics-Kardos [1970]; Kardos [1968, 1972, 1977]; Várnai [1982]; Szabó [1985]; Mohayné [1986]; Bruckner [1999]; Kaposi [2008]).

A vonatkozó szakirodalmak elsősorban a kórusvezetők szakmai munkájának szempontjából közelítik meg a témát, emellett nagy hangsúlyt fektetnek a kórusok műsor-összeállítására is. Hiányzik viszont a megtanítandó művek intellektuális–emocionális vonatkozásainak értelmezése és az énekkari munka személyiségformáló hatásának bemutatása, elemzése. Ez utóbbi hiátust kívánom megközelíteni dolgozatommal, mert a személyiségfejlődés fontos az egyénnek, fontos a társadalomnak, hisz az ember a személyiséggel alkot, és ha a személyiség gazdagabb, differenciáltabb, akkor biztosítottabb az értelmes emberi élet.

4. A vizsgálat tárgya

Énektanári, karvezetői életpályám és szakmai érdeklődésem ezért arra motivált, hogy a kóruséneklés hasznosságát kutassam egy több száz mintás hatásvizsgálat tükrében.

Vizsgálatomban arra keresem a választ, hogy az egyes kórustagok milyen hatásra választják az énekkari tevékenységet, és az énekkari tevékenység milyen hatást vált ki a kórustagokból.

Vizsgálatom elméleti része interdiszciplináris jellegű. A témaválasztás összetettsége miatt előbb azokat a kutatási eredményeket ismertetem, amelyek többoldról bemutatják az érzelem személyiségre gyakorolt hatását. Mivel az érzelem tanult, pszichikus funkció és az érzelem kialakulásában döntő hatású a környezet, a társigény és az együtteség örömeinek megélése, ezért az énekkari tevékenységgel döntően befolyásolhatóak az egyén érzelmei, ami a tökéletes élményig is fokozható. Az érzelem, az ember jelentős energiaforrása,

motivációs bázisa, míg az érzelem hiánya fékezheti, sőt gátolhatja az egyén kiteljesedését, tevékenységét.

Az elméleti rész másik felében bemutatom a magyar kóruskultúra történetét, igyekszem rávilágítani a kóruséneklés hatásmechanizmusaira; és témacentrikus megközelítésben bemutatom Kodály Zoltán kórusművészetét. Kodály életművének ez a szegmense úgy reprezentálja a magyar kóruskultúrát, hogy egyben megfelel az általános európai nívónak is.

Az elmélet harmadik részében a permanens nevelés-művelődés folyamatában értelmezem az énekkar szerepét.

Az értekezés gyakorlati részében olyan kórustagokkal végzett vizsgálatomat ismertetem, akik huzamosan, jól működő kórusban énekelnek.

Eltérő életkorú, heterogén populációt vizsgáltam meg a „digitális generációtól” idősorig. Erre azért volt szükség, hogy az iskolás korosztálynál nyomonkövethessem a család és az iskola énekléssel kapcsolatos motivációs szerepét. Felmérjem, hogy a gyerekkorban éneklők folytatják-e felnőttként ezt az életformát. A felnőtteknél megfigyelhessem a nem piaci jellegű, önkéntes szabadidő eltöltés mikéntjét és az éneklés során létrejött szellemi aktivitás hatásait.

Meglátásom szerint a kutatás problémája jelentős, időszerű és sürgető kulturális feladat, hisz nem engedhetjük meg, hogy a nemzeti és nemzetközi rangot kivívott magyar kóruskultúra értékteremtő lehetőségei elveszenek.

II.1. Személyiség és érzelem

1.1. A személyiség meghatározása

A személyiség nagyon nehezen megragadható, tág fogalom, amely az emberi megnyilvánulások széles körét öleli fel. A személyiség fogalmával

elsősorban a pszichológusok foglalkoznak, de a személyiség olyan fontos része életünknek, hogy a művészettel, a pedagógiával foglalkozó szakemberek is kíváncsian boncolgatják, értelmezik a használatos definíciókat.

A pszichológusok elvont értelemben használják a személyiség fogalmát, a köznapi használatban az egyes ember sajátosságainak kifejezésére szolgál.

Általános értelemben a következő okok miatt használják a személyiség fogalmát:

- a személyen belüli folytonosság, vagy következetesség kifejezésére szernének rávilágítani;
- ha a személyen belül a viselkedés belső mozgatórugóit tárják fel;
- ha az alapvető tulajdonságokat, egyediséget emelik ki.

A személyiség pszichológia egyik fontos alapkérdése az egyéni különbségek értelmezése, mert nincs két egyforma személyiség. A másik alapkérdés a személyen belüli, intraperszonális, folyamatokra vonatkozik. A személyiséggel kapcsolatban két célra szoktak elméletet alkotni. Az elmélet első célja az, hogy magyarázatot adjon a kiszemelt jelenségre: pl. egyes biológiai személyiségelméletek az öröklődés befolyását tartják fontosnak. Ez a megközelítés segít megmagyarázni, hogy a gyerekek miért hasonlítanak a szüleikre. Más személyiségelméletek új információkat jeleznek. Ez az előre jelző funkció szövevényes, bonyolult.

A személyiséget több nézőpontból lehet megközelíteni. A leggyakoribb nézőpontok: a diszpozicionális, a biológiai, a pszichoanalitikus, a neoanalitikus, a tanuláselméleti, fenomenológiai, kognitív megközelítés.

Minden nézőpont több elméletben ölt testet (Carver-Scheier [2006]).

A téma szempontjából most csak a fenomenológiai, - az egyén szubjektív tapasztalatai – megközelítés vetületeit figyeljük meg. Ez a nézőpont két alapvető gondolatra vezethető vissza:

- az emberek szubjektív élővilágára, vagyis a bennük rejlő egyediség kérdésére;
- az emberek természetüktől fogva képesek önmaguk tökéletesítésére és a fejlődésre, vagyis az egyediség kibontakoztatására.

A személyiség fenomenológiai megközelítését kétféle elméletcsoport képviseli. Az egyik az öndefinícióra helyezi a hangsúlyt. Az emberek képesek önmaguk számára meghatározni, hogy milyen legyen az életük. A másik elméletcsoport az észlelés és megismerés szubjektív természetét emeli ki.

1.1.1. A személyiség munkadefiníciója

A személyiség definíciók az ember belső lényeges vonásait próbálják megragadni, kiemelve az általános jegyeket és a mindenkire alkalmazható jellemzőket.

Az egyik leggyakrabban idézett konkrét definíció: „A személyiség azon pszichofizikai rendszerek dinamikus szerveződése az egyénen belül, amelyek meghatározzák jellemző viselkedését és gondolkodását.” (Allport [1980] 39).

Ennek a definíciónak egy kissé módosított változatát választottam munkadefiníciónak: „A személyiség a személyen belüli pszichofizikai rendszerek olyan dinamikus szerveződése, amely a személyre jellegzetes viselkedés-gondolat- és érzésmintázásokat létrehozza.” (Carver-Scheier [2006] 31.old.)

Ez a definíció a következő fontos megállapításokat tartalmazza:

- A személyiség nem bizonyos elemek puszta halmaza, hanem szerveződés.
- A személyiség aktív folyamat.
- A személyiség pszichológiai fogalom, de fizikai testhez kötődik.
- A személyiség olyan oki tényező, ami segít meghatározni, hogy a személy hogyan viszonyul a világhoz.
- A személyiség ismétlődésekben, állandóságokban mutatkozik meg.

- A személyiség sokféleképpen: viselkedésben, gondolatokban, érzésekben jelenik meg. (Carver – Scheier [2006])

1.1.2. Az Én fogalma

Az Én, a személyiség fontos aspektusa, annak kifejeződése, hogy az egyén képességekkel, tulajdonságokkal, érzelmekkel átszőtt ismeretekkel rendelkezik. Az Én-fogalom komplexebb és változatosabb, mint más fogalmak. Több kutató szerint az Én fogalom többféle, lazán kapcsolódó területre osztható fel pl.: fizikai megjelenéssel, értelmi képességgel, társas viselkedéssel vagy érzelmekkel kapcsolatos területekre. Ezen területek mindegyikében több tulajdonság is szerepel. Az Én fogalom a fent felsorolt tulajdonságokon kívül a személy társas identitását, szerepidentitást és nemi identitást is tartalmazza (Körössy [2004]).

Az Én fogalom olyan gazdag, amelynek egy adott időpontban csak néhány részlete idézhető fel. Ezt az adott időpontban megjelenő énfogalmat nevezzük munka-énfogalomnak (Fiske [1991]) Pl.: az iskolában a tudással és tantárgyi teljesítménnyel kapcsolatos énkép lesz a domináns.

Az emberek énképében a sokféle tulajdonság eltérő súllyal szerepel. Az egyénre jellemzőnek és fontosnak tartott tulajdonságokat énsémának nevezik. Ez megmutatja, hogy az egyén mit gondol, mire figyel, mire fordít időt és energiát önmaga és mások megfigyelésekor. Az énséma, az énfogalom magját jelenti. Az „én” aktív erővel rendelkezik. Képes a változásra, és sokféle társas és személyen belüli funkcióval rendelkezik. Az önmagunkról alkotott kép nem egy statikus rendszer, hanem dinamikusan változó, új információk épülnek az énképbe, ezáltal az önjellemzés megváltozik.

1.2. Az érzelem jelentősége

Az érzelem megfejtésének jelentősége abban mutatkozik meg legjobban, hogy az ókortól kezdve mindig foglalkoztatta a gondolkodókat – a filozófusokat, az irodalmárokat, a pszichológusokat – a téma.

Az érzelem értelmezésekre általában az volt a jellemző a felvilágosodásig, hogy túl szubjektívnek, egyedinek és megbízhatatlannak tartották az érzelmeket. Voltak viszont kiemelkedő gondolkodók, akik döntően befolyásolták az érzelemről alkotott kép kialakítását.

Arisztotelesz (Kr.e. 384-322) volt az első, aki arról gondolkodott, hogy az érzelmelek kapcsolatban állnak a cselekvéssel és a vélekedésekből származnak. A retorikán keresztül közelítette meg az érzelmeket, mert úgy gondolta, hogy a beszéd személyes dolog és meggyőzésre szolgál, ezért sorra vette a meggyőző érvelés elveit, amelyek a következők:

- jobban hiszünk egy jó embernek, mint egy rossznak;
- az embert akkor lehet meggyőzni, ha a hallottak felkavarják az érzelmét;
- olyan érveléssel lehet meggyőzni valakit, ami megközelíti az igazságot, vagy a látszólagos igazságot.

Az ókori leírásban találunk olyan elemeket is, amelyek ma is foglalkoztatják a pszichológusokat. Pl.:

- az érzelmelek kognitív alapúak;
- az érzelmelek kellemesek és kellemetlenek;
- az érzelmelekkel együtt jár a cselekvésvágy
- az érzelmeleknek vannak olyan határaik, amelyek maguk is kognitívak.

René Descartes (1596-1650) holland filozófus és tudós A lélek szenvedélyei (1649) című művében a testet egésznek írja le, de elsősorban az érzelmelekről ír, egyrészt taglalja az érzelem neurofiziológiai alapjait, másrészt leírja a hat alapvető érzelmet – csodálkozás, szeretet, gyűlölet, vágy, öröm, bánat, – és

testi aspektusait. Végül pedig megmutatja, hogy a hat alapvető érzelem hogy kombinálható egyéni érzelmekké. Descartes szerint az érzelmekre az a jellemző, hogy énünk gondolkodó aspektusában – a lélekben – jelennek meg, ugyanakkor szoros kapcsolatban állnak testünkkel is. Az érzelmeket tehát nem lehet ellenőrizni gondolkodás útján, de lehet őket gondolatokkal szabályozni. Az érzelmek megtörténnek velünk és az események értékelésétől függenek.

A 17. század másik nagy gondolkodó filozófusa Baruch Spinoza (1632-1677). Etika (1675) című könyvének nagy része is az érzelmekről szól. Szerinte a világegyetem egy rendszer. A világegyetem Isten elméjének kifejeződése. Isten és a világ – benne az emberi lények is – egyek. Ha ezt megértjük és elfogadjuk, akkor Spinoza szerint aktív érzelemmel rendelkezünk, ami a létezők iránt érzett szereteten alapszik. A létezők elutasítása passzív érzéseket vált ki az emberből. Spinoza érzelemelmélete kognitív.

A 19. században George Eliot (1819-1880) angol író volt az, aki behatóan foglalkozott az érzelmek keletkezésével és az emberek közötti közvetítő szerepével. Az érzelmeket irodalmi műveinek olvasása közbeni átélés kapcsán lehet megközelíteni.

Az európai romantika volt az első olyan korszak, amikor nemcsak egy-egy kutató, hanem a korszak művészei, írói, filozófusai mindannyian elismerték az érzelmek fontosságát. (Oatley–Jenkins [2001])

Az első kutató Darwin C. (1809-1882) volt, aki az érzelemkifejezésre összpontosított és nem foglalkozott az érzelmek szubjektív élményével. Azt feltételezte, hogy az érzelmek belső, öröklött tendenciák és nem tanulhatók. Csak a biológiai meghatározottságot tartotta szem előtt. Darwin felfedezése az volt, hogy az ember személyiségét leolvashatjuk az arcáról. Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése című könyvében először kidolgozott egy érzelemkifejezés–taxonómiát, amelyben az általa tárgyalt érzelemkifejezések, a

felhasznált mozgásszervek és a kifejezett érzelmeket csoportosította. (1. sz. táblázat)

1. sz. táblázat

Darwin: Érzelemkifejezés – taxonómia táblázat

forrás: Carver-Scheier [2006] 393.

Kifejezés	Mozgásszervek	Érzelem
Pirulás	Véredények	Szégyen, szerénység
Testi érintkezés	Testi izmok	Szeretet
Ökölbe szorított kéz	Testi izmok	Düh
Sírás	Könnycsatornák	Szomorúság
Szemöldökráncolás	Arcizmok	Harag, frusztráció
Nevetés	Légzőszervek	Öröm
Izzadás	Izzadásgmirigyek	Fájdalom
Égnek álló szőr	Bőrszervek	Félelem, harag
Sikoltozás	Hangképző szervek	Fájdalom
Vállrándítás	Testi izmok	Belenyugvás
Gúnyos mosoly	Arcizmok	Megvetés
Remegés	Testi izmok	Félelem, szorongás

A könyv másik részében elméleti következtetéseket olvashatunk arról, hogy az érzelmerkifejezések olyan cselekvésmintázatok, amelyek reflexszerű mechanizmusokon alapulnak, vagy csecsemőkorba vezethetők vissza. Tehát Darwin szerint az érzelmek olyan kapcsolódási pontok, amelyek összekötnek a múltunkkal, a fajuk múltjával és egyéni történelmünkkel. Úgy tűnik, hogy az érzelmek segítik az emberek közötti kommunikációt, de egyben jelzik az állati és gyermeki gyökereket is. Tehát kimutatható a folytonosság, ami összeköti az embert az evolúciós gyökerével és az egyéni múltjával. Darwin kutatásából az utókor azt a következtetést vonta le, hogy az érzelmek gyerekek, destruktívak, ésszerűtlenek.

Darwin biológiai megközelítése után az amerikai William James 1884-ben publikált érzelemelmélete testi megközelítésű volt. James azt emelte ki, hogy a „közönséges érzelmek”-hez testi zavarok társulnak. Pl. a szorongás olyan erős is lehet, hogy émelygést vagy hányást is kiválthat a szervezetből. Tehát James elmélete bebizonyította, hogy az érzelmek megrázzák a testet,

nem testetlen lelkek vagyunk, jelezve ezzel, hogy az érzelem fontos dolog. James még azt is állította, hogy az érzelmek „színt” és „melegséget” is visznek az életünkbe.

1885-ben Carl Lange (1834-1900), dán pszichológus – függetlenül Jamestől – hasonló elképzeléseket publikált az érzelmekről, ezért a pszichológia az érzelem eme testi megközelítését James-Lange féle elméletként jegyzi. (Oatley–Jenkins [2001])

Az érzelmekre vonatkozó következő elmélet Sigmund Freud (1856-1939) nevéhez fűződik, akik pszichoterápiás megközelítésből azt bizonyította, hogy az elme, szándékosan vagy akaratlanul véd bennünket a kellemetlen érzelmektől (Oatley-Jenkins [2001])

A 20. század érzelemkutatói különösen a 60-as évektől ismét nagy jelentőséget tulajdonítottak az érzelmeknek. A fokozott érdeklődést és a feladat nehézségét az is mutatja, hogy ma majdnem száz érzelem-meghatározást ismer a pszichológia. A sok érzelem definícióból egy integrált definíciót állított össze egy szerzőpáros, (Kleinginna és Kleinginna [1981] idézi Urbán [2004]). „Az érzelmek a szubjektív és objektív tényezők összjátékának bonyolult halmazai, amelyeket idegi és hormonális rendszerek közvetítenek. Ez az összjáték növeli az érzelmi élményt, kognitív folyamatokat indíthat meg, aktiválhatja az érzelmeket kiváltó körülményekhez való fiziológiai alkalmazkodást, olyan viselkedéshez vezethet, amely a legtöbbször kifejező cél által irányított, és elősegíti az alkalmazkodást.”

Fontos állomás az érzelemkutatás területén, amikor bebizonyosodott, hogy az érzelemkifejezés kulturálisan is szabályozott (Urbán [2004]). A kultúránk befolyásolja azt, hogy milyen érzelmeket milyen helyzetben mutathatunk ki.

Az érzelmek kommunikációjában fontos szerepe van az arckifejezésnek (Strack és mtsi [1988] idézi Urbán [2004]).

Az érzelmek számos funkciót tölthetnek be, ezt a következő felsorolás bizonyítja. (Rolls [2000]; Plutchik [1994]; Qatley és Jenkins [2001] idézi Urbán [2004] 99.old)

- Az érzelmek felkészítik a szervezetet a válaszra azáltal, hogy egyrészt kiváltják a szervezet fiziológiai aktiválását a cselekvésre, például fenyegetés esetén a harcra, másrészt a kritikus helyzetekhez kész, feltehetően adaptív választ hívnak elő.
- Az érzelmek fontos szerepet játszanak a kommunikációban.
- Az érzelmek erősítik és szabályozzák a társas kapcsolatokat. Az érzelmek befolyást gyakorolnak a kognitív folyamatokra azáltal, hogy elősegíthetik és támogathatják az észlelési, tanulási és emlékezeti folyamatokat.
- Az érzelmek fontos szerepet töltenek be a viselkedés szabályozásában.
- Az érzelmek szerepet játszanak a számunkra kedvezőbb cselekvések kiválasztásában.
- Az érzelmek cselekvésre késztetnek, azaz motiválnak.
- Az érzelmek szerepet játszanak a viselkedés fenntartásában, a kitartásban és a célok elérésében.

Az érzelmi területen fontos szempont még az érzelmi kontroll és az érzelmek fejlődése.

A gyermekek érzelmi fejlődésének kiindulópontját leginkább örökletes tényezők határozzák meg, és korán megjelennek a gyermek viselkedésében. Ezeket a jellemzőket temperamentumnak nevezzük. Az érzelmekkel kapcsolatos temperamentum és emocionalitás (Buss-Plomin [1984] idézi Urbán [2004]) vizsgálat mellett folytak még kísérletek a temperamentummal is összefüggő kontrolláltság mértékének megállapításáról (Eisenberg, Fabes, Guthrie, Reiser [2000] idézi Urbán [2004]).

Az érzelem és viselkedésszabályzás mértéke szerint a gyerekek három csoportba oszthatók:

- Alulkontrolláltak, itt a figyelem kontrollja alacsony, hajlamosak az ingerlékeny viselkedésre.
- Túlkontrolláltak, akikre a gátoltság, félénkség agresszió kerülés jellemző, ők hajlamosan visszavonulni.
- Optimális szinten kontrolláltak, akikre a magabiztosság, az optimális érzelem és magatartás jellemző.

Csak az utóbbi típus sajátja a sikeres szociális alkalmazkodás.

A kutatások tehát azt bizonyítják, hogy az érzelmi fejlesztést mindenképpen gyermekkorban kell megalapozni. A gyermekek erre már nagyon korán képesek, bár kezdetben az érzelmi kifejezések skálája szűkös, de négy éves korra a gyerekek többsége képes a felnőttekéhez hasonló érzelemkifejezésre. Mind gyermek, mind felnőttkorban nagy egyéni változatosság figyelhető meg az érzelmek alkalmazásában. Azért, hogy az érzelem minél jobban segítse az ember boldogulását, az utóbbi évtizedekben bevezették az érzelmi intelligencia fogalmát, amelyet eddig felnőtteknél vizsgáltak.

1.3. Érzelmi intelligencia

Az érzelmi intelligencia fogalma a gondolkodás és az érzelem közötti kapcsolat kutatásának legfrissebb eredménye. Az érzelmi intelligencia annak ellenére, hogy meglehetősen új fogalom, széles publicitást kapott szakmai és hétköznapi értelemben egyaránt.

A jelenlegi nézet az, hogy ha valaki művelt, akkor van tudása, felelősségérzete, tud gondoskodni és nem erőszakos. Ez azt jelenti, hogy az intellektuális készségek (IQ) hagyományosan kiemelkedő szerepének ki kell egészülnie a társas és érzelmi készségek (EQ), valamint az érzelmi intelligencia (ÉI) készségeinek hangsúlyos szerepével.

Az ÉI-nak rendkívül nagy figyelmet szenteltek az utóbbi időben, de a fogalom nem új, mert az 1920-as 30-as években Edward Lee Thorndike már

felvetette, hogy a társas intelligencia az ember IQ-nak egyik aspektusát képviseli. Szerinte ez azt jelentette, hogy megértsünk másokat és ennek megfelelően tudjunk viselkedni személyközi kapcsolatainkban.

A nyugati kultúrában, a gondolkodás és érzelem kapcsolatáról pedig már 2000 éve gondolkodnak a filozófusok.

A téma célirányos megközelítése érdekében az érzelmi intelligencia értelmezését csak 1900-tól tekintjük át (Mayer [2001]) rendszere alapján.

1900–1969 intervallumban az érzelmeket és az intelligenciát külön területként kezelték. Az intelligenciát úgy tekintették a kutatók, mint az absztrakt gondolkodás képessége és biológiai megközelítésből magyarázták, de két megoldatlan probléma is adódott. Az egyik, hogy stresszes helyzetben nem lehetett biztosan követni, hogy a fiziológiai és az érzelmi reakció milyen sorrendben jönnek létre. A másik kérdés pedig az volt, hogy az érzelmeknek egyetemes jelentésük van vagy kulturálisan meghatározottak.

1970–1989-ig időszakban integrálódott a két terület és az új kutatást „a kogníció és affekció” vagyis gondolkodás és érzelmek kutatásának nevezték. A tudósok azt keresték, hogy milyen törvényszerűségek mutathatók ki az érzelmek jelentésével és kiváltó okaival kapcsolatosan. Az ÉI fogalmának előfutárai ebben a két évtizedben bukkantak fel. Ahhoz, hogy a definíció megszülethessen, össze kellett kapcsolni a különböző kutatási irányzatokat és fel kellett ismerni, hogy azok, az addig fel nem fedezett emberi képességek jelenlétére utalnak.

1990–1993-ig terjedő ciklusban Mayer és Salovey közzétette „Az érzelmi intelligencia” c. tanulmányát, amely az ÉI szempontjából határkő volt, hisz a kutatópáros kidolgozta az ÉI formális elméletét és mérési módszerét. 1993-ban az Intelligencia c. folyóirat egyik tanulmányában pedig amellet érveltek, hogy az érzelmi intelligencia, az intelligencia egy alapvető, eddig fel nem fedezett formája.

1993-1997-ig érzelmi intelligencia fogalom robbanásszerűen került át a köztudatba Daniel Goleman tudományos ismeretterjesztő újságíró érzelmi intelligencia bestsellerének jóvoltából, amit 5 millió példányban vettek meg. Ő és többen mások olyan csodaszerként hirdették az érzelmi intelligenciát, ami az életbeli sikeresség egyetlen kulcsa. ÉI tesztjeként adtak el olyan mérőeszközöket, amelyeket nem így határoztak meg, és az ÉI-be mindent beleértettek, ami a jellemmel volt kapcsolatos.

1998-tól napjainkig az ÉI kutatás területén komoly munkát folytatnak a kutatók. Az intelligencia a szimbólumok észlelésének megértésének és használatának képességét jelenti, vagyis az absztrakt gondolkodást. Beszélünk:

- Verbális intelligenciáról: a szavak megértésének használatának képességéről,
- Téri intelligenciáról: amellyel felfogjuk és használjuk a tárgyakat a térben,
- Társas intelligenciáról: a társas információ megértésének és alkalmazásának képességéről.

Az érzelmi intelligencia az utóbbi, társas intelligencia fogalomkörébe tartozik és az érzelmi információ megértésére és alkalmazására való képességet jelenti. Az ÉI ugyanakkor nyilvánvalóan, tükrözi az érzelmek rendszerének azon képességét, hogy növeljék a hagyományos értelemben vett intelligenciát. A legismertebb érzelmi intelligencia definíciók (Mayer [2001] 97) a közelmúltból:

1990 Mayer–Salovey: „Az érzelmi intelligencia az érzelmi információ feldolgozás olyan formája, amely magában foglalja a saját érzelmek és mások érzelmeinek pontos értékelését, az érzelem megfelelő kifejezését, valamint az érzelmek olyan adaptív szabályozását, ami javítja az élet minőségét”.

1999 Mayer és munkatársai: „Az érzelmi intelligencia az a képesség, hogy felismerjük az érzelmek jelentését és kapcsolatait, valamint gondolkodjunk és problémákat oldjuk meg mindezek alapján. Az érzelmi intelligencia szerepet

játszik az érzelmek észlelésében, az érzelmekhez kapcsolódó érzések asszimilálásában, valamint az érzelmek által hordozott információ megértésében és érzelmek kezelésében”.

1997 Goleman „önmagunk ösztönzése, a frusztrációkkal dacoló kitartás, az indulat fékezése, a vágykielégítés késleltetése; hangulataink kiegyensúlyozása, amely gátolja, hogy a bajban gondolkodásunk összezavarodjon; empátia és remény.”

Vegyes modell „nem kognitív képességek, kompetenciák és készségek olyan együttese, amely befolyásolja az ember azon képességét, hogy megküzdjön a külső környezet követelményeivel és nyomásaival.”

A definícióknak két osztálya jött létre:

1. Képesség alapú ÉI megközelítés: az ÉI az affektív információk feldolgozásához szükséges mentális képességek készletének tekinti.
2. Vegyes ÉI megközelítés: az ÉI, olyan más készségekkel és jellemzőkkel olvasztja össze, mint a jólét, a motiváció és a kapcsolatteremtés képessége.

A köznapi gondolkodás ellenére a magas ÉI nem feltétlenül jelent az egyénnek boldogságot, hiszen:

- a társadalom nem mindig jutalmazza;
- gyakran komoly frusztrációval járó munkát választ az egyén pl. segítő szakmák: terapeuta, gondozó stb.;
- az érzelmekkel folytatott munka és az önfejlesztés hosszú időt vesz igénybe.

A magas ÉI emberek általában:

- nem közömbösek;
- erőszakmentes, problémamentes viselkedésűek;
- megbízhatóbbak;
- munkájukkal elégedettebbek;
- pozitív hozzáállásúak;

- optimistábbak;
- jellemzően önmegvalósításra törekednek;
- nem jár feltétlenül együtt magas IQ-val.

Nagy előrelépést jelentett, hogy az IQ intellektuális készségei sokáig tartó vezető szerepe mellett megjelent az EQ, a társas és érzelmi készségek szerepe és ÉI érzelmi intelligencia. A közelmúltban történő kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy az értelem és az érzelem a kognitív és affektív funkciók nem alá-fölérendeltségben léteznek, hanem kölcsönhatásban. Az érzelem befolyásolhatja a gondolkodási folyamatot és tartalmát.

1.4. Pozitív érzelmek

A 20. században nagyon sokat fejlődött a pszichológia, de az érzelmek nem vonzották témaként a kutatókat. Problémát jelentett az érzelmek objektív mérése. Ez a helyzet napjainkban megváltozott. Nagyobb figyelmet kapott az érzelemkutatás és a klinikai érdeklődés. Így először a negatív érzelmek tanulmányozása kapott prioritást. A 20. század vége felé alakult a legfiatalabb kutatási terület, a pozitív érzelmekkel foglalkozó pozitív pszichológia. Érdekes áttekinteni azokat a hatásokat, amelyek a pozitív érzelmek – pl. öröm, elégedettség, boldogság, büszkeség, szeretet, szerelem, remény stb. – nyomán létrejönnek az emberben.

A pozitív érzelmek hatásai (Fredrickson [1998, 2000] idézi Urbán [2004] 107.)

- a pozitív érzelmek tágítják a figyelem látókörét, szemben a negatív érzelmekkel, amelyek inkább szűkítik a figyelem fókuszát;
- tágítják a kogníciót – például szokatlanabb asszociációk, tágabb kognitív kategóriák alkalmazása, az összefüggések könnyebb és rugalmasabb fel-

ismerése, a fogalmak alaposabb feldolgozása-, elősegítik a kreatív gondolkodást igénylő tevékenységeket;

- szélesítik a cselekvések körét, például javítják a kreatív megoldásokat, gyerekeknél változatosabb játékok és hosszabb játékidő figyelhető meg;
- erősítik a fizikai erőforrásokat, például a pozitív érzelmek kiváltotta játék elősegíti a fizikai erő és a fizikai készségek fejlődését;
- erősítik az intellektuális erőforrásokat, például a pozitív érzelmek aktiválják az explorációt, elősegítik a tanulást és a teljesítményt, javítják az összetett és integrációt igénylő feladatok megoldási képességét;
- erősítik a társas erőforrásokat – a felszabadult együttes játék, az együtt átélt öröm egyaránt erősíti a szövetségeket, a barátságokat és a családi kapcsolatokat, a pozitív érzelmek növelik a segítségnyújtás, valamint az együttműködés valószínűségét.

A felsorolt pozitívumokon túl kimutatható még az, hogy a pozitív érzelmek befolyásolják a kreativitást és növelik a teljesítményt (Isen [1987, 2000] idézi Urbán [2004]). Jó hatással van a szív és érrendszerre (Fredrickson és Levenson [1998] idézi Urbán [2004]), a mentális egészség fontos meghatározója (Vaillant [2003] idézi Urbán [2004]). A pozitív érzelmek hatással vannak még a fizikai egészségre is. (Danner, Snowdown és Wallace [2001] idézi Urbán [2004]). Döntő szerepet játszanak az információfeldolgozásban (Simon [1967] idézi Carver – Scheier [2006]). Befolyásolják cselekedeteinket (Carver [2003] idézi Carver – Scheier [2006]). Jelzőingerként szolgálnak az emlékek előhívásához (Bower [1981]; Niedenthal, Halberstadt és Innes-Ker [1999]; Schwarz [1990] idézi Carver – Scheer [2006]).

Fontos kérdés tehát, hogy mi vezet a pozitív élmények kialakulásához, a kutatók szerint a boldogság átéléséhez. A boldogság elméleti megközelítésének ma három csoportját ismerjük Urbán [2004]).

- az első csoport a személyiségtulajdonságokat emeli ki. Vannak olyan személyek, akik a dolgokat pozitív módon szemlélik;

- a másik csoport szerint boldogságot akkor élünk át, amikor a pozitív érzelem együtt jár a tágan, értelmezett szükségletek (fizikai, intellektuális, szociális stb.) kielégítésével;
- a harmadik csoport szerint akkor boldog az egyén, ha a viselkedése, cselekedete összhangban van a személyiséggel.

Ez utóbbi álláspont összefügg Maslow [1962] által hangsúlyozott csúcslélenyvel és Csíkszentmihályi [1997] áramlat (flow) állapotával.

1.5. A humanisztikus pszichológia énképfelfogása

A pszichológia nagy iskolái abban különböznek egymástól, hogy alapvetően mit feltételeznek az ember működési jellemzőiről és a vizsgálódás lehetőségeiről, a célravezető módszerekről.

A személyiség egyik megközelítési módja a fenomenológiai megközelítés, melynek egyik példája a humanisztikus pszichológia, amely két gondolatkörből merít:

- a fenomenológiából és
- a pozitív humanisztikus emberképből

A fenomenológiai nézőpont szerint az emberi természetet és gondolkodásmódot akkor ismerhetjük meg reálisan, ha abból indulunk ki, hogy az egyén számára milyen információkat hordoz az őt körülvevő világ. Ez a nézőpont a szubjektív tapasztalatokat állítja a vizsgálódás középpontjába, és a személy által átélt, egyedi élményeket kívánja megragadni.

A személyiség fenomenológiai megközelítését a humanisztikus pszichológia vagy a mozgalom az emberi lehetőségek – humán potenciál – kibontakoztatására (Schneider, Bugental és Pierson [2001]) idézi Carver- Scheier [2006]) kifejezésekkel jelölik. Így azt a feltevést sugallják, hogy a világon minden ember képes a növekedésre és a fejlődésre. Senkiről nem mondható el, hogy eleve rossz, tehetetlen vagy értelmetlen. A humanisztikus pszichológia célja, hogy hozzásegítse az embereket ahhoz, hogy önmagukkal kapcsol-

latban felismerjék a fejlődés, a növekedés, az önmegvalósítás és önértékelés lehetőségeit.

1.5.1. Az önmegvalósítás elmélete: Carl Rogers

A humanisztikus pszichológia egyik kiemelkedő alakja Carl Rogers (1902-1987). Rogers együtt kezeli az egyén pszichológiai funkcióit és az egyén és környezete kapcsolatát.

Az egyén legfontosabb élménye, viszonyítási pontja az énkép. Az énkép (self) a születéskor még nem létezik. A gyermek növekedésével válik egyre kimunkáltabbá és összetettebbé. Az énkép folyamatosan fejlődik ugyan, de sohasem ér el valamiféle végállapotot. Az énfogalom azokat a sajátosságokat, tulajdonságokat, képességeket, minőségi jegyeket tartalmazza, amelyeket a személy önmaga részének tekint.

Az énfogalmat alkotó elemek a következők: az aktuális énkép, ami azt jelzi, hogy jelen pillanatban milyen az egyén, és az ideális énkép₂, ami olyan személy képe, amilyenné válni szeretne az egyén (Carver-Scheier [2006]).

A viselkedést erősen befolyásolhatja az aktuális és az ideális énkép közötti viszony. Cselekvéseinket gyakran mérjük az ideális énünkhöz, és ha ez reális lehetőséget tartalmaz, vagyis kissé pozitívabb, mint az énképünk, akkor segítheti a személyiségfejlődését, kibontakozását, pozitív irányú változását. Az énkép és az énídeál harmóniájának hiánya miatt levertség, csüggedés érzése alakul ki az érzelmi – motivációs rendszerben. Az énkép leggyakrabban vizsgált része az önértékelés, amit az egyén fogalmaz magáról, és amit ugyanakkor hosszabb ideig is fenntart. (Körössy [2004])

Rogers szerint a pozitív, egészséges növekedés lehetősége természetes módon fejlődik ki minden személy viselkedésében, ha ezt nem gátolják.

Ezt a növekedési folyamatot megvalósításnak vagy aktualizációnak nevezte el, ami a fiziológiai működésre és a személyiségre is vonatkozik csak ez

utóbbi esetében önmegvalósításnak és önaktualizálásnak nevezi. Az egyén célja tehát az önmegvalósítás, önkiteljesedés. Az önmegvalósítás nagyobb autonómiát, az élettapasztalatok kiterjesztését, gazdagítását és a kreativitás növelését jelenti. Ez a jelenség a személyen belül összhangot jelent és minimalisra csökkenti a rendezetlenséget. A teljességgel működő személyek nyitottak saját érzéseik megtapasztalására. Értelemmel, kihívással és személyes izgalommal teli életet élnek, ha a sors úgy hozza még a fájdalomtól sem riadnak vissza. (Carver-Scheier [2006])

Az önmegvalósítás mellett fontos emberi viselkedést befolyásoló tényező az, hogy elfogadjanak bennünket. Az sem közömbös viszont, hogy az elfogadás feltétel nélküli vagy feltételhez kötött. A feltételhez kötött önel fogadás késztet arra, hogy viselkedésünket az önmagunkkal szemben támasztott értékeknek megfelelően módosítsuk. Mivel az önmegvalósítás fontos és elsőbbséget kellene élveznie, ennek ellenére a gyakorlatban az elfogadást érezzük sürgetőbbnek, hisz mindenkinek szükséges, hogy mások elismerjék, pozitívan értékeljék, elfogadják, tiszteljék. A másoktól kapott pozitív elismerés fokozhatja az önbecsülést. Az énkép úgy is fenntartható, ha olyan emberekkel tartunk kapcsolatot, akik a mi önértékelésünkkel azonos minősítést adnak rólunk.

Rogers elnevezésével a teljes egész vagy az organizmus önmaga is képes az énelményeket pozitívan értékelni, ezt nevezzük önel fogadásnak. Ez a tevékenység szelektív jellegű, hiszen mások is megszűrve fogadják el az egyén megnyilvánulásait. Elméletileg a környezet feltétel nélkül is elfogadhatná az egyént és az önel fogadás is lehetne feltétel nélküli, de a valóságban ez nem következik be. A feltétel nélküli pozitív elfogadás alapja az empátia. Pl.: az empátikus pedagógus elfogadja és megérti a gyermek negatív viselkedését, érzelmeit azzal a meggondolással, hogyha a gyermek ismeri magában a negatív tendenciákat, akkor képes ezt korrigálni. (Körössy [2004]).

Az emberek mindent megtesznek önértékelésük védelme érdekében. Rogers szerint, ha önbecsülésünket fenyegetés éri, akkor kudarc következik be. Ilyen esetben legtöbbször kifogásokat keresünk (Snyder és Higgins [1988] idézi Carver és Scheier [2006]) Valaki vagy valami hibáztatása távolságot teremt a kudarc és önmagunk között. Ha sikerül elég nagy távolságot teremteni, a kudarc nem fenyegeti önbecsülésünket. A nehezen elérhető cél fenyegetést jelent az önbecsülésre, mert nagy a kudarc veszélye. Siker esetén viszont lehetőség nyílik az önbecsülés növelésére, mert a sikert saját képességnek tulajdonítjuk (Alicke [1985] idézi Carver és Scheier [2006]). Úgy is védhetjük önünket, ha az esemény hatását bagatellizáljuk.

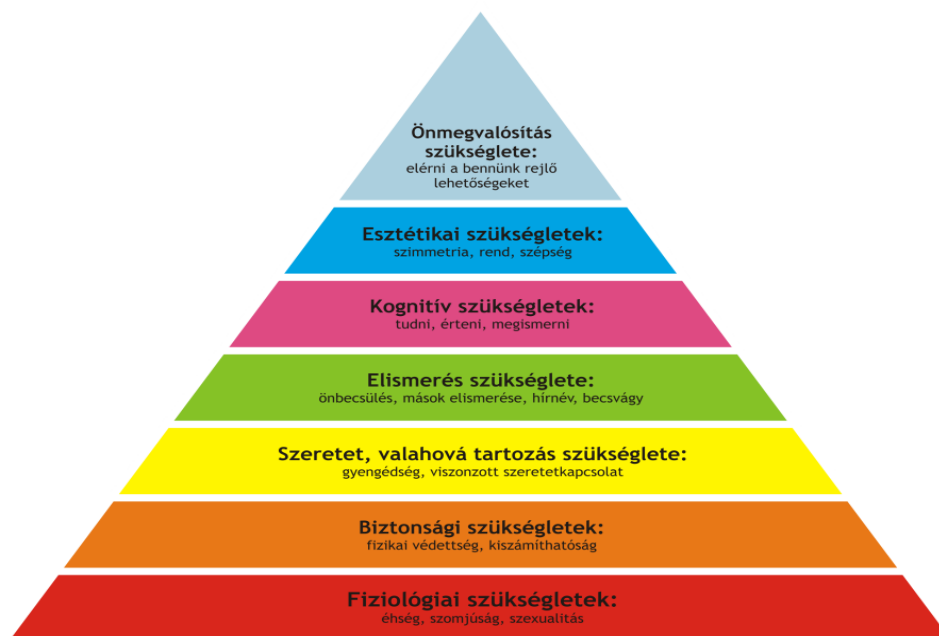
1.5.2. A csúcstélmény elmélete: Abraham Maslow

A humanisztikus pszichológia másik nagy elméletalkotója Abraham Maslow (1908-1970), aki az önmegvalósítás fontosságát hangsúlyozta. Érdeklődése elsősorban azokra az emberekre irányult, akik a legtöbbet hozzák ki az életükből, a legteljesebben működő, legegészségesebb és a világgal leginkább harmóniában élő személyek. Azt tanulmányozta, hogy hogyan élik az életüket az ilyen emberek. Úgy látta, hogy az emberi szükségletek hierarchiát alkotnak és ezt Maslow piramis formában jelenítette meg. (2. sz. táblázat)

A Maslow-féle elméleti szükséglet-hierarchia, alján található szükségletek sürgetőbbek és az állatokra is inkább jellemzőek. A feljebb található szükségletek egyre gyengébbek, de annál kifejezettebben emberiek.

A piramis alapját fiziológiai (levegő, víz, táplálék stb.) szükségletek képezik, amelyek elengedhetetlenek az élethez. Hasonlóan alapvető dolog a következő szinten a biztonsági és fizikai védettség szükségletei, ami az időjárás viszontagságaitól, a ragadozóktól stb. védelmet jelentik.

2. sz. táblázat
Maslow piramis
forrás: Carver-Scheier [2006] 393

Az ezt követő szinteken a szükségletek kezdenek szociális jelleget ölteni. A szeretet és a valahová tartozás szintje hasonlít a Rogers által feltételezett pozitív figyelem vagy elfogadás szükségletéhez. Ezek a szükségletek a másokkal való interakciók során elégülnek ki. A megbecsülés iránti szükséglet az önértékeléssel (ügyesség, erő, elismerés) vannak összefüggésben.

A hierarchia csúcsán áll az önmegvalósítás. Maslow ezt a szót nagyrészt Rogershez hasonlóan használta, olyan értelemben, hogy terjesszük ki önmagunkat a képességeink határáig. Maslow szerint az önmegvalósítás a legmagasabb rendű emberi motiváció, míg az alacsonyabb rendű szükségletek primitívebbek és sürgetőbbek. Maslow tehát úgy képzelte, hogy a motívumok erőssége minden lépcsőfokon csökken, ahogy egyre feljebb haladunk a piramison és egyre inkább az emberekre lesznek jellemzőek. Tehát egyfajta cse-reviszony áll fent a biológiai kötöttség és a sajátosan emberi jellemzők között. Ha tehát alacsonyabb szinten szükséglet keletkezik, miközben egy magasabb

rendű szükséglet kiegészítésével vagyunk elfoglalva, akkor az alacsonyabb rendű szükséglet elvonhat bennünket a magasabb rendűtől.

A szükséglet-hierarchia csúcsára úgy lehet feljutni, ha felszabadulunk az alacsonyabb rendű szükségletek követelménye alól. Maslow úgy vélte a piramis alján lévő motívumok hiányalapúak, a magasabb szinten lévő motívumok növekedésalapúak.

A Maslow-féle piramis alsó két szintje olyan szükségletekre utal, amelyeket Rogers nem vett figyelembe. Rogers figyelmének központjában a szociális szükségletek álltak, Maslownál ezek csak harmadik szinten kezdődnek.

Mindketten egyedi módon gondolkodtak a személyiségről, de elméleti elképzeléseikben sok egybeesés található pl. az önmegvalósítás fogalma. Ez a fogalom a legrokonszenvesebb és legérdekesebb a fenomenológus szerzők által bevezetett fogalmak közül. Maslow munkásságának döntő részét az önmegvalósítás tanulmányozására fordította. A fogalom definíciója igen nehezen ragadható meg. Arra a felismerésre jutott, hogy a gyakori önmegvalósítók sok közös vonással rendelkeznek (Carver-Scheier [2006])

Az önmegvalósító személyek jellemzői: (Maslow [1968] idézi Bar-On [2001])

- hatékonyan észlelik a valóságot és jól érzik magukat benne;
- elfogadják magukat, másokat és a természetet;
- spontának;
- probléma- és nem énközpontúak, vagyis erősen a saját magukon kívül lévő problémákra koncentrálnak, valamint van valamilyen küldetésük vagy feladatuk, amit teljesíteni szeretnének az életben;
- szükségük van az egyedüllétre, és képesek is félrevonulásra;
- autonómok;
- folyamatosan képesek rácsodálkozni a dolgokra, vagyis képesek újra és újra, frissen és naivan, tisztelettel, örömmel, csodálkozással és eksztázissal rácsodálkozni az élet jó dolgaira;

- voltak már csúcs- vagy misztikus élményeik;
- közösségi érzésről tesznek tanúbizonyságot, az egész emberiséggel együttéreznek;
- mély kapcsolataik vannak;
- demokratikus karakterszerkezetük van, vagyis nem autoriter karakterűek;
- meg tudják különböztetni a jót és a rosszat, az eszközt és a célt;
- filozófikus és barátságos humoruk van;
- eredetiek, kreatívak és találékonyak;
- ellenállnak a kultúra befolyásának.

Azok az emberek, akik gyakrabban élnek az önmegvalósítással, jobban képesek önmaguk és mások elfogadására tökéletlenségeikkel együtt. Az önmegvalósító személy másik jellemzője a szellemi spontaneitás, amely kreativitásban tükröződik. Az önmegvalósítók széles látókörűek egyetemes kérdésekkel foglalkoznak, kötődéseik mélyek, bár a kötődés kevés emberre korlátozódik.

Maslow az intenzív önmegvalósítás pillanatát csúcselménynek nevezi.

1.5.3. Flow, az áramlat. A tökéletes élmény elmélete: Csíkszentmihályi Mihály

Csíkszentmihályi Mihály (1934–) pszichológiai professzor, a pozitív pszichológia egyik legnagyobb ma élő alakjának az volt a felfedezése, hogy a boldogság nem olyasmi, ami csak úgy megtörténik velünk, nem kapcsolatos a szerencsével vagy a véletlennel. Nem külső eseményektől függ, hanem attól, hogy hogyan értelmezzük mi magunk. Ha átélünk olyan pillanatot, amikor úgy érezzük, hogy mi magunk irányítjuk cselekedeteinket és szinte átszemélyesülünk olyan gyönyörűséget érzünk, akkor ez az érzés a tökéletes élmény, melynek alapja a flow. A flow = áramlat, vagyis az a jelenség, amikor úgy

feloldódunk egy tevékenységben, hogy minden más eltörpül mellette. Az élmény maga lesz olyan élvezetes, hogy a tevékenységet bármi áron folytatni akarjuk, pusztán magáért a tevékenységért.

A flow azt a folyamatot vizsgálja, hogy miképp érhető el a boldogság belső életünk feletti uralom segítségével.

A tökéletes élmény keletkezésének alapvető elemei vannak:

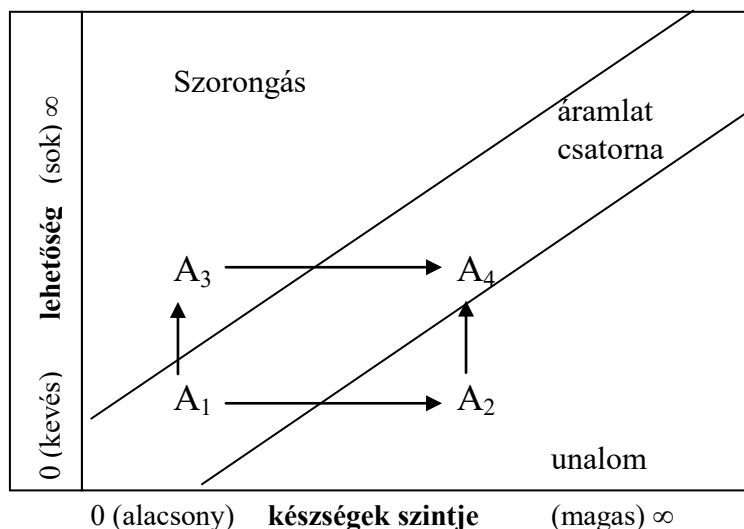
- olyan feladatot kell vállalni, amelynek az elvégzésére van esélyünk;
- összpontosítsunk arra, amit csinálunk;
- adott feladat céljai világosak legyenek;
- azonnali visszacsatolás álljon rendelkezésre;
- erőlködés nélkül elkötelezettséggel kell cselekedni;
- az örömteli élménynek elő kell segítenie a saját cselekedetek feletti kontroll elérését;
- megszűnik a léttel való foglalkozás, az áramlat élmény után az Én-érzés még erősebben tér vissza;
- megváltozik az időérzékelés (az órák úgy telnek, mint a percek).

Áramlattevékenység lehet a játék, a művészet, az ünnepélyek, szertartások, a sport. Minden áramlattevékenységben az a közös, hogy szabadon lehet választani, hogy lehetővé teszi a felfedezés örömét, egy olyan kreatív érzést, amellyel a személy egy új valóságba léphet be. Ezzel nemcsak a teljesítőképesség magasabb szintje érhető el, hanem egy magasabb tudatállapot is. Tehát az élmény úgy formálja át az Ént, hogy összetettebbé teszi és e fejlődésében rejlik az áramlatélmény kulcsa (1. sz. ábra).

1. sz. ábra

Lehetőség és készségek összefüggése

forrás: Csíkszentmihályi [1997] 116.

A tudat komplexitása az áramlat élmény hatására növekszik. A diagram egyik tengelye a lehetőség, a másik a készség. Az „A” betű egy teniszezni tanuló játékos tevékenységét mutatja be négy különböző időpontban.

A_1 = semmilyen készséggel nem rendelkezik, de a hálón jól átüti a labdát, ez megfelel jelenlegi készségének és valószínű áramlatélményben van része a játékosnak. A diagramon az A_1 az áramlatcsatornában van.

A_2 = készségei fejlődtek, unja a hálón ütögetést

A_3 = továbblép, de a gyakorlottabb ellenféltől szorong teljesítménye miatt.

Ha unja magát (A_2), de mégis be akar kerülni az áramlatba, akkor növelni kell a feladat szintjét. Ha nem akar szorongani (A_3), akkor le kell győzni a tehetségesebb ellenfelet. Az A_1 és A_4 is áramlat élmény, de az A_4 összetettebb. Az ember tehát nem élvezi, ha a hosszú ideig ugyanazt a feladatot kell művelnie ugyanazon a szinten.

Az áramlatélményt nagyban elősegítheti az inspiráló családi kötelék, aminek ismérvei a következők:

- Világosság: a célok világosak és a visszacsatolás egyértelmű.
- Középpontban lét: a gyerek van a középpontban.

- Választási lehetőség: több lehetőség közül választhatnak.
- Elkötelezettség: a gyermek biztonságban érzi magát és belemerülhet abba, ami érdekli.
- Lehetőség: a szülő egyre összetettebb cselekvési módot kínál a gyermeknek.

Az áramlatélménynek vannak akadályozó tényezői is.

- ha valaki nem ura pszichikai energiájának az nem képes sem tanulásra, sem valódi öröm átélésére;
- akinek túlzott az Én-tudata, fél, hogy rossz benyomást kelt, így kizárja magát az örömből;
- aki túlzott Én-központú és minden információt csak a saját érdekei szempontjából képes értékelni;
- vannak az áramlat élménynek külső akadályai is pl.: a társadalmi és természeti körülmények.

1.5.3.1. Áramlat-élmény zenével

A zene hatásának érvényesüléséhez és a zenei élmény keltette lelkiállapothoz kedvező feltételek összjátéka szükséges, amelyek az éneklőben, az éneklendő műben és a körülményekben gyökereznek (Gyulai [1936])

Az első feltétel a zenélő vagy zenét hallgató ember érzékenysége, hisz csak az tudja befogadni a zenét, aki az élmények befogadására érzékeny. Kétféle érzékenység van, a született érzékenység és a szerzett, fokozatosan kifejlődő érzékenység. Ennek a két tényezőnek a szétválasztása szinte lehetetlen. A szerzett érzékenységnek sokkal nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani, mint az eredeti érzékenységnek, mert a szerzett érzékenység fokozatosan kifejlődik az életkor emelkedésével és az általános és speciális műveltség megszervezésével. Minél többször kerül kapcsolatba valaki a zenével, annál érzékenyebbé válik.

Az érzékenységgel rokon és szintén az éneklőben vagy zenét hallgatóban rejlő feltétel az érettség. Érés időre van szüksége ahhoz az egyénnek, hogy az esztétikai értékeket befogadja. Általában minél magasabb életkorú és műveltségű az ember, annál magasabb esztétikai érték iránt érdeklődik. A zenei szükségletet is az összetett élmények keresése jellemzi az életkor emelkedésével együtt járó elmélyülés következményeként. Az érési időszak más dimenziója is ismert. A társadalomnak a különböző korok zeneművészete iránti érdeklődésében bizonyos szabályszerűség tapasztalható. Idő kell ahhoz, míg a társadalom egy zenetörténeti kornak új stílusához hozzászokik és birtokba veszi.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a zenei hatások intenzitásánál az egyén pillanatnyi beállítottságát, a diszpozíciót. Egy indiszponált egyén értékítélete és érzékenysége kedvezőtlen feltételt eredményez a zenemű befogadásakor.

Az éneklendő vagy meghallgatandó mű esztétikai értéke szintén fontos szempont a zene hatásának vizsgálatakor. Minél magasabbrendű szépséget ismerünk fel a zenében annál intenzívebb hatást gyakorol az egyénre. A zene esztétikai értéke összefüggésben van a zene műfajával. A klasszikus zenében magasabb esztétikai élmény dominál. A populáris zene nem teremt alkalmat nagy felismerésekre, mert a célja a szórakozás, és többnyire egy-egy speciális környezetben jön létre. Egy ponton túl az esztétikai érték emelkedése akadályozó tényezővé válik. Egyfelől szelekció indul meg. Kiválasztódnak azok az egyének, akik speciális zenei megnyilvánulások iránt érdeklődnek pl: 20. századi kóruskultúra, magyar népzene stb., és zárt közösségeket alkotnak. Egy másik jelenség, amikor az egyén nem rendelkezik kellő képzettséggel és nem tud a zenéhez közel kerülni első hallásra. Itt a pedagógiai és a közművelődés sokat segíthet.

A zenét művelők és hallgatók ösztönszerűen nagy jelentőséget tulajdonítanak a zeneműben fellelhető szintézisnek. Pl. a kórusműveknél a szöveg

pontosan megszabja a beleérzés egységes irányát. Ezzel a kórus lelki azonosulásának és rajta keresztül a zenei áramlatélmény kiteljesedésének az útja lényegesen simábbá válik.

A zeneművekben rejlő feltételnek tekinthető a kollektivitás kérdése is. Kollektivitás alatt azt értjük, hogy pl. a kórusművek eleve együttes előadásra íródnak, kollektív rendeltetésnek megfelelő stíluselemek felhasználásával és a kórus a műveket sok ember előtt, jobb esetben tömeg előtt adja elő. Minél teljesebb, tökéletesebb a kollektivitás annál nagyobb a valószínűsége az áramlatélmény megvalósulásának.

Az egyén érzékenységében, érettségében gyökerező akadályok nem változtatnak a kollektivitás rendkívüli jelentőségén, amelyből kiindulva most más körülményekben, környezetben rejlő feltételek között a kórus együttléte az első, amire ki kell térni. Az együttlét annál kedvezőbb, minél egységesebb és érettebb az együttes. Az énekkar egységes lelkülete könnyen áterjed a közönségre is.

Az előadó együttes könnyebben jut áramlatélményhez, ha váratlan kedvező körülmények közé kerül, pl. jó akusztikájú hangversenytérembe, kiteljesedést jobban biztosító templomba, a vártnál nagyobb, értőbb közönség előtt tudnak énekelni. Ilyen esetben az előadói, technikai gátlások feloldódnak, csak a zene belső ereje dominál.

Egy-egy extatikus egyéniség az előadó együttesben valóságos kincs. Itt kórus viszonylatában, elsősorban a kórusvezető személyére lehet gondolni, akinek zenei, technikai, lelki felkészültsége kedvezően befolyásolja az előadó együttest és a hallgatóságot is.

A legfőbb felkészültségű egyén vagy együttes számára is szükséges, hogy a hallgatóság elfogadja, mert ennek hiányában elszürkül a zenei élmény. A közönség és az előadó közti kapcsolat létrejöttének egyik legkedvezőbb feltétele a bizalom az előadóban, a feszült várakozás. Így hamar kialakul a kapcsolat előadó és hallgató között. Idegen közönségnél a bizalmat

először ki kell építeni. Magasszintű szakmai, pszichikai megterhelést jelent, de a cél érdekében fontos és elkerülhetetlen lépés.

„A zene rendezett audiális információ, amely segít rendszert teremteni a hozzá forduló elmében, csökkenti a pszichikai entrópia, vagyis a tudatzavar mértékét, ami akkor jelenik meg, ha a rendezetlen információ ellentétbe kerül a céljainkkal. A zenehallgatás elhessegeti az unalmat és a szorongást, és ha komolyan odafigyelünk rá, áramlat-élményt is előidéz” (Csíkszentmihályi [1997] 160.). Áramlatélményhez legnagyobb eséllyel aktív zenélés – aktív éneklés és hangszerjáték – közben lehet eljutni.

Az éneklés szuggesztív és autoszuggesztív hatása közismert. Az éneklés olyan emberi megnyilvánulás, amely az emberiség legnagyobb kincsei közé tartozik. Az éneklés áldásos hatásával már egész kisgyermekkorban élni kell. Azért is fontos a kisgyermeket zenei élményhez juttatni, mert a minőségi zenei élménytől megfosztott fiatal hatalmas pszichikai energiát fektet a saját rétegzenejébe, amit heti 25-30 órában hallgat, gyakran ingerküszöb feletti decibellel. (Laczó [2002]) Így egy olyan szubkultúra foglyává válik az alakuló személyiség, amely feldúlja a tudatában a rendet.

Az aktív zenélésnél figyelni kell arra, hogy a hangsúly az élményen és ne a teljesítményen legyen. Egy kórusban énekelni vagy egy zenekarban játszani a legjobb módja annak, hogy másokhoz társulva élvezhessük képességeinket. A kórusban éneklés az érzelmi érintkezés eszköze, melynek során gyakran zenei élmény éri az éneklőt. Ha egy zenei élmény után lelkesedést, motiváltságot, tetterekészséget, vidámságot érzünk minden bizonnyal tökéletes élményt, un. áramlatélményt éltünk át.

Ahhoz, hogy követni tudjuk a kóruséneklés által kifejtett érzelmek létrejöttét és hatását, meg kell vizsgálni a zenei áramlatélményt befolyásoló tényezőket.

Bár az élmény elsődlegességét hangsúlyozzuk, de a kórustagok zenei felkészültsége is fontos tényező, hisz a készültség alacsony foka nagy akadály

lehet, mert a technikai nehézségekre való folyamatos koncentráció túlságosan igénybe veszi az éneklőt és így magasabb érzelmi hatással nem számolhat.

Az énekelt mű esztétikai értéke is döntően befolyásolja az érzelmi hatás mélységét. Minél magasabbrendű a zene, annál mélyebbek, átszellemültebbek a hatásai.

Az is döntő tényező az áramlatélmény kialakulásakor, hogy az éneklendő mű mondanivalója megfelel-e az éneklő lelki habitusának, érzékenységének, érettségének. A zene hatásai intenzívebbekké, differenciáltabbakká válnak az életkor emelkedésével. Mind mélyebbre hatolnak a lélekbe, mind gazdagabb érzelmek keletkeznek a nyomukban.

A művészet rendeltetése szerint kollektív jelenség. Az énekkarban éneklők megtapasztalhatják, hogy milyenek azok az élmények, amelyeket az együttes éneklés közben élnek át. A kollektív művészi élmény feltétele azonban az, hogy a kórus tagjai viszonylag egységes felkészültségű és érzékenységű emberek legyenek.

Az áramlatélményben jutás másik útja lehet még az aktív zenehallgatás. Élő koncerten, vagy hangfelvétel hallgatás közben ez akkor következhet be, ha aktívan a zenére figyelünk. Az aktív zenehallgatásnak vannak fokozatai:

- Először érzékszervi élményként éljük meg a zenét, vagyis azt érzékeljük, hogy jó hallgatni a fülnek.
- A következő szint a hallgatás analóg módja, amikor a hallott zene alapján érzések, képek, hangulatok jelennek meg.
- A legkomplexebb az analitikus zenehallgatási mód. Itt a zene strukturális elemeire irányul a figyelem: pl.: szerkezet, előadási mód, összehasonlító elemzés stb. (Csíkszentmihályi [1997])

Az az ember, aki a zene hatásait először kezdi érezni, kezdetben arra jön rá, hogy a zenehallgatás kellemes időtöltés. Kiválogatja magának azokat a zenéket, amelyeket szívesen hallgat, tehát elsősorban szórakozást keres. Ezzel azok az elméletek igazolhatók, amelyek a művészetet feszültségvezetésnek,

lelki felüdülésnek tartják, ami egy másfajta napi munka után az embert hozzásegíti az érzelmi kiteljesedéshez.

A második fokozatnál már az érzékelhető, hogy a zenén keresztül érzelmek elevenednek meg. Ezek az érzelmek hatnak a hallgató érzelmi világára. Van olyan zene, amelyik lelkiileg megnyugtat pihentet, kikapcsol és van olyan zene is, amelyik felvidít, lelkesít, erőt, életkedvet, munkakedvet ébreszt a hallgatóba. Végül, amikor a művészi élmény után lelkesedést érzünk, valami nagy erőt kaptunk, akkor belekerültünk a zene áramlatélményébe. Ezen a ponton nem azon van a hangsúly, hogy szép-e a hallgatott zene, hanem azon a tényen hogy milyen hatást vált ki a hallgatóból.

Napjainkban elterjedt a zenehallgatásnak egy passzív fajtája is, a háttérzene, ami ritkán van hatással a hallgatóra, hisz nem teljes figyelemmel hallgatja. A háttérzene megjelenik otthoni környezetben, bár ilyenkor önkényes a zene kiválasztása, de megjelenik a tágabb környezetben is. A reklámpiac jóvoltából háttérzenét gyártó cégek is alakultak pl.: az USA-beli MUZAK cég, amely munkahelyekre (üzemek, irodák, rendelők, áruházak) szórakozóhelyekre (éttermek, kávéházak) specializálódott, és ezeken a helyeken akusztikai környezetszennyezéssel manipulálják az embereket. (Pap [2002] 176.).

A háttérzene zajként értelmezhető, de a zajszennyezés sokkal több területen hathat ránk, hisz ez is a modern kor egyik hozadéka. Az ipari tevékenység, a gépesített közlekedés, a zúgó számítógépek, a háztartási gépek stb. zajának károsító hatása, erőssége összeadódik és egészségügyi problémákhoz vezethet. A zaj egyrészt károsítja a fület, a fülön át az agyat, az idegrendszert, másrészt a hanghullámok közvetlenül hatnak a szervek működésére. Így csökkenhet a koncentrációs képesség, nőhet a vérnyomás, a fáradékony-ság, a feszültségérzet, az infarktusveszély és a pszichés betegségek alakulásának kockázata. A hangerőt decibelbe (dB) mérjük. Az átlagos utcazaj szintje kb. 45-55, az ember zajterhelési határértéke 65 decibel, ilyen a hangos beszéd értéke is. Efelett zajszennyezésről beszélünk. A zaj általános egészségkárosító

és környezetromboló hatását az utóbbi évtizedekben egyre hatékonyabban vizsgálják biológusok, környezetvédők, orvosok, pszichológusok. (www.szike.zpok.hu)

2. Kóruskultúra, kóruséneklés

2.1. A magyar karének kultúra kibontakozásának zenei és társadalmi vonatkozásai

A magyar énekkari kultúrának adatokkal dokumentálhatóan a 15. századba nyúlik vissza a múltja. (Maróti [2001])

A zenetörténet adatai szerint már Mátyás királynak volt saját énekkara, bár a kórustagok francia, olasz, flamand és német énekesek voltak, de a kórus európai hírre tett szert. Mind a király, mind Beatrix királyné megkülönböztetett figyelmet fordított a kórusra. Az 1480-as évtől volt külön a királynak és királynénak is kórusa. A király a pápához is hajlandó volt kérelemmel fordulni, hogy kedvenc énekesét mentsék fel a papi szolgálatból. A királyné pedig intézkedései során udvari énekeseinek akár egy uradalom értékével megegyező dukátot fizetett a 40 főt számláló énekkarának, ami az udvarból nagy ellenérzést váltott ki (Zolnay [1977]).

Mátyás utódai - II. Ulászló és II. Lajos - tovább biztosították a kórus működésének feltételeit.

A 16. – 17. században már minden jelentős fejedelmi udvarban, szabad királyi városban, sőt mezővárosokban is működtek kórusok.

A 17. – 18. században az énekkarok működési területe áttevődött az egyházi iskolákba. A legjelentősebb egyházi támogatással működő iskolák voltak katolikus területen: Brassóban, Nagyszebenben, Bártfán, Eperjesen, Lőcsén, Besztercebányán, Pozsonyban, Sopronban; református területen: Debrecenben, Pápán, Nagyváradon, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagy-

enyeden, (Maróti [2001] 50.) A kórusműveket elsősorban isten-tiszteletek zenei színvonalának emelése érdekében énekelték az énekkarok.

Az iskolai kórusok működése között nagy volt a különbség.

Besztercebányán - Bél Mátyás (1684-1749) rektor visszaemlékezéséből tudjuk - már többszólamú liturgikus műveket és motettákat tanultak és adtak elő a diákok. A kórusokat kántortanítók és kórusvezetők irányították, a kórustagok zenei biztonságérzetét orgona kísérettel erősítették. A nyomdák ellátták az éneklőket kottákkal és énekeskönyvekkel.

Debrecenben a tiszántúli református kollégium zenei életét Maróthy György (1715-1744) irányította. Az európai látókörű fiatal pedagógus, aki egyébként nem volt zenész, először egyszólamú, később komolyabb kórusfeldolgozásokat énekeltetett és kidolgozta a többszólamú éneklés hazai kátéját. A többszólamú éneklést a debreceni presbiterek nagyon támadták. Napjainkban Maróthy György nevét vette fel az egyik neves debreceni vegyeskar. Maróthy György szellemi utódjaként tartjuk nyilván a Debreceni Kollégiumi Kántust, amely töretlen lendülettel és hittel szerzi az elismeréseket a nemzeti és nemzetközi megmérettetéseken.

A 18. századi egyházi iskolák énekkarai közül jelentős volt még a Sárospataki Kórus, amely a Maróthy féle metódus szerint énekelt az iskolában és az iskolán kívül is. (Orbán [1882])

A 19. század új lendületet hozott a hazai karéneklés fejezetében. A kórus a nemzeti operákban nyerte el a rangját. Erkel Ferencnek az volt az álma, hogy a magyar zene jusson el mindenkihez. A szabadságharc leverése ezt az álmot néhány évtizedre megghiúsította. Ennek ellenére Erkel élete végéig hitt a karének nemzeti jelentőségében. Operáiban a kórusbetéteknek mindig kiemelt fontosságot tulajdonított.

A kibontakozó kórusmozgalom egyik legtermékenyebb zeneszerzője Egressy Béni volt.

Liszt Ferenc művészete ismét nagy lendületet adott az énekkari fejlődésnek, hisz műveibe férfi, női, sőt gyermekkari részt is komponált.pl.: Magyarországi Szent Erzsébet legendája c. oratórium I. tételében a Vidáman játszva üzzük a bút betétet gyermek és nőikar adta elő.

A magyar énekkari kultúra sajnos nem tudott lépést tartani Liszt rendkívül gazdag és igényes zenei műkínálatával. Sem az egyházi, sem a világi kórusok nem voltak alkalmasak a hallatlanul gazdag repertoár színvonalas tolmácsolására, viszont nem vettek részt a zenei selejt terjesztésében sem.

A 19. század végén a polgári dalosmozgalmak fokozatosan visszaszorultak és megjelentek Magyarországon az első munkásdalárdák. A gyors iparosodás, a nagyüzemi termelés nyomán megkezdődött a munkásság szervezkedése, aminek velejárója volt az egyre gyakoribb társas együttlét. Hogy a hatóságot félrevezessék, ezért kulturális célú összejöveteleket: pl. énekkarokat, dalárdákat szerveztek.

A lelkesedéshez viszont nem volt elég jól képzett karmester és nem volt értékes maradandó énekelnivaló mű sem. Változást a 20. században az új magyar zenei törekvés jelentette. Ekkor az értékes, de énekelhető művek és a munkásénekkarok megtalálták egymást. Erre példa Kodály-Ady: Fölszállott a páva című férfikari műve, amelyet a Mester 1937-ben a Munkásdalos Szövetség felkérésére komponált.

A 20. századi magyar zene és benne a kórusmuzsika gyökeres megváltoztatása Bartók Béla (1881-1945) és Kodály Zoltán (1882-1967) zeneszerzők nevéhez fűződik. 1923-ban Kodály: Psalmus Hungaricus bemutatójával indult el a korszakos jelentőségű énekkari kultúra fejlődése. A két nagyformátumú zeneszerző gyermek-, női-, vegyes- és férfikari művek sokaságát kínálta fel a kórusoknak. Bár a korszakváltó zenei nyelvezetet újnak érezték a kórusok, de mindenkit ösztönzött az érzékelhető minőségi változás. Kodály Zoltán a Visszatekintés kötetének tanúsága szerint szóban és írásban is foglalkozott a karénekkultúra témakörével: Gyermekkarok 1929; A magyar karének útja 1935;

Karénekülésünk jövője, 1942; A munkáskarének nemzeti jelentősége 1947; Megjegyzések a „Karének I-II” című könyvről 1953; Megjegyzések az új tantervhez 1961. (Kodály [1964])

A publikációk azt igazolják, hogy Kodály 1929-ben hirdette meg az Éneklő Ifjúság elnevezésű kórusmozgalmat és szemléletesen körvonalazta a mozgalom pozitívumait. „Van-e jobb szemléltető eszköze a társadalmi szolidaritásnak, mint a kar? – teszi fel a kérdést 1929-ben. – Sokan egyesülnek valaminek a megvalósítására, amit egyes ember, ha mégoly tehetséges is, egy maga nem tud megvalósítani. Ahol mindenkinek a munkája egyaránt fontos. Ahol egyetlen ember hibája mindent elronthat. Nem akarom azt állítani, hogy az angol társadalom példátlan szolidaritását, az angol egyén fegyelmezettségét az énekkarok teremtték meg. De valami összefüggés lesz közte és a hat-száz éves karkultúra közt... Hogy a magyar nem szeret egyesülni: oly végzetes nemzeti hiba, aminek javítására minden eszközt meg kell ragadni.” (Kodály [1964] 40.)

Időközben Kodály Zoltán az Énekszó című folyóiratban 1947-ben ismerteti a magyar zenekultúra jövőjét biztosító 100 éves tervét, amely nagy visszhangot váltott ki a közvéleményből és a szakma ismerőiből. A társfolyóiratok közül a Fórumban Veres Péter; az Éneklő Munkásban: Szervánszky Endre; a Válaszban Vargyas Lajos és Járdányi Pál; az Éneklő Népben Jankovics Ferenc; a Kortársban Jemnitz Sándor reagált a nagyívű Kodály elgondolásra (Losonczy [1974] 78.) Időközben a társadalmi feltételek is adottak lettek ahhoz, hogy 1948-tól bevezették államilag Magyarországon a Kodály koncepcióra épülő zenei nevelést, ami éreztette hatását az óvodától a felsőoktatásig. Megalakultak a tanárképzőkön a karvezetés tanszékek.

Ettől kezdve viharos gyorsasággal terebélyesedett a magas fokú zenei igényekkel szervezett kórusmozgalom, mint zenei-társadalmi program. Kodály azzal a kéréssel bocsátotta útjukra végzős növendékeit, hogy az ország bármely pontjára mennek, mindenütt igyekezzenek pezsgő zenei életet terem-

teni. A kórusmozgalomhoz legközelebb álló tanítványai – Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Kerényi György, Kertész Gyula, Szabó Ferenc, Vaszy Viktor és Vársárhelyi Zoltán – végzésük után nyomban hozzáfogtak Kodály álmának megvalósításához.

Bárdos Lajos (1899–1986) karmester, zeneszerző, a reformnemzedék egyik vezéralakja 1934. április 28-án induló Éneklő Ifjúság mozgalom életrehívója és szervezője. A Zeneakadémia nagytermében különös, újszerű hangversenyt rendeztek „Az énekesek a pódiumon, a két oldalerkélyen és hátul, a második emeleti erkélyen foglaltak helyet, így a négy világtáj felől érkező hangokat a közönség egy időben hallhatta, ami akkor első alkalommal döbbenetes hatást váltott ki a zsúfolt nézőtérben ülőkből. Az est művészeti irányítója, rendezője Bárdos Lajos, de a világtáj-éneklés ötletadója Bárdos felelőse volt. Ez az éneklési mód azóta örökös hagyomány a magyar énekkari mozgalomban.” (Maróti [2001] 168.)

Maga Bárdos így nyilatkozik a hangverseny légköréről: „Az Éneklő Ifjúság újszerű hangversenyein elsősorban maga a gyermek a közönség. Az énekkarok egymást hallgatják. Tanulnak egymás erényeiből és hibáiból egyaránt. Ezzel megtanulják egymást megbecsülni... És ami talán legújszerűbb, egyben legmegragadóbb ezeken a zeneünnepeken; a műsor főbb pontjain közös ének csendül fel hét iskola hétszáz legjobb énekesének ajkán.” Forr a világ „kánon... Mágneses erőterré válik az iskolaudvar: karvezetők, énekes gyerekek, közönség, mindenkit ugyanaz a tüzes áram ragad magával.” (Bárdos [1969] 334 és 338.)

Már 1936 októberében az Éneklő Ifjúság mozgalom kilépett a nemzetközi porondra, és 1938-tól az Éneklő Ifjúság legjobb kórusait a rádióban is meg lehetett hallgatni. Az 1960 évektől pedig hanglemezen is megjelentek a legsikerültebb produkciók.

A Kodály - Bárdos féle Éneklő Ifjúság mozgalom a magyarországi énekkari kultúrában máig ható színvonalas tevékenység. Ezzel párhuzamosan

a munkásmozgalom is kitermelte a munkásdalárdákat. Tehát a mozgalom is megteremtette a zenei kifejezését és a zene is megteremtette maga mozgalmát. „A közös éneklés, zenélés, a kórus stb. nemcsak egyszerűen kifejezése, hanem fedőszerve is volt sokkal lényegesebb, társadalmi akciót előkészítő baloldali vagy ellenzéki ifjúmunkás mozgalomnak” (Losonczy [1974] 47.)

A munkásmozgalom oldaláról megközelített zenei tevékenység elég szűk publicitást kapott (Czigány [1967.]), de arra jó volt, hogy lehessen érzékelni, a zene többféle hangját, minőségét, célját, funkcióját.

A kórusmozgalom társadalmi szinten nemzeti közügy. Lelkesen ünnepelte a mozgalmat a sajtó, a megerősödő szakszervezetek, segített a szovjet példa, de a szakmai súlyt zenei támaszt változatlanul Kodály Zoltán programja, Bárdos Lajos kórusvezetői és zeneszerzői talentuma adja. A Budapesti példa a vidéki Magyarországon is érezteti hatását. Kiemelkedő tehetségű karnagyok, kiemelkedő kórusmunkát prezentáltak, pl: Budapesten Vásárhelyi Zoltán, vidéken Csenki Imre, Gulyás György.

A Népművelési Intézet melynek szakmai irányító szerepe volt 1951-es dokumentációja alapján:

1948-ban	300 énekkart
1949-ben	503 énekkart
1950-51-ben	2340 énekkart
1952-53-ban	2596 énekkart

tartanak számon. Ezekben az énekkarokban több mint százezren énekeltek.

Minden idők legaktívabb kapcsolata alakult ki a zeneszerzőknek a kórusokkal, akik életre keltették gondolataikat. Az apróbb torzulások ellenére is elvitathatatlan a pozitív együttműködés.

Kodályt előbb lelkesítette az énekkari győzelem „Tízezernyi énekes munkája nem marad hatás nélkül a közízlés fejlesztésére. De itt nem szabad megállnunk ... eddig egymással alig ismerős rétegeket hoz össze a közös cél. A zene kiegyenlítő, összeolvasztó erejére bizton számíthatunk.” (Kodály [1964] 217, 218.)

Rövidesen szembesülni kellett a ténnyel, hogy ehhez a nagyszámú éneklő tömeghez egyre több karvezető kellene, de a színvonalas szakemberképzés nem tudott olyan gyorsan kitermelődni, mint amilyen gyorsan az egyre alakuló kórusoknak szükséges lett volna. „Mostanában napirenden vannak a különféle gyorstalpaló tanfolyamok, ahol karvezetőket képeznek az üzemi kórusok számára. De még nem hallottam, hogy az Országos Társadalombiztosítási Intézet számára munkásorvosokat képeznek ki rövidített tanfolyamokon. Ott életről van szó. De hát a zene is élet.... Komoly feladatokra csak komoly képzettségű szakember vállalkozhatnak.”(Kodály [1964] 204.) Így 1942-től elkezdődött a Zeneakadémián az új karvezető nemzedék nevelése, ami Vásárhelyi Zoltán (1900-1977) és Párkai István (1928-) nevéhez fűződik.

Időközben a zenei szaksajtóban sorra megjelentek a negatív hangú kritikák is, amelyek azt kifogásolták, hogy egyre gyakoribb műsorpolitikai elvárás a lendületes tömegdaléneklés, egyre kevesebb a jól képzett karnagy és a kórustagok zenei analfabétizmusát sem sikerült felszámolni. Így törvényszerű volt, hogy az amatőr mozgalomból a legjobb kórusok kiemelkedtek és hivatásos együttesé váltak. Ez a lehetőség vonzerőt is jelentett 1954-ig, amikor a hivatásos együttesek egy része felbomlott.

Az 1960-as években a tömegmozgalom talajtalanná vált, de a kiemelkedő zenei tartalmú kórusok tevékenysége megmaradt, és életképességüket a nemzetközi kórusversenyeken bizonyították. Ettől kezdve a kórusművészet produkcióvá vált. Megsokasodnak a nemzetközi versenyek, fesztiválok. Magyarország 1961-ben a Debreceni Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny megteremtésével járult hozzá a minőségi kóruskultúrához, aminek a létrehozása Gulyás György (1916-1993) nevéhez fűződik.

1969 újabb mérföldkő a kórusmozgalom történetében, hiszen megalakult a KÓTA (Kórusok Országos Tanácsa). Ennek a demokratikus szervezetnek az utódja 1991. április 11-től a Magyar Kórusok és Zenekarok szövetsége

máig is működő szervezet. A KÓTA: „Az egyetemes zenekultúra, ezen belül a kórusművészet, népzene, műzene, a világi és egyházzene minden számottevő értékének feltárása és ápolása, kiemelkedő szerepet biztosítva a magyar zenei értékeknek.” (Baross [2001] 131.) 2001-es adatok szerint a KÓTA 2300 kórust tart nyilván, ez 125 ezer éneklő embert jelent gyermektől az idős korosztályig.

A magyar kórusmozgalom nemzetközi kapcsolatrendszere szempontjából igen jelentős az a tény, hogy 1968-tól az Europa Cantat szervezettel, 1992-től pedig a AGEK (Arbeits-Gemeinschaft Europäischer Chorverbände) európai kóruszövetséggel van kapcsolatba, és közös projekteket valósítanak meg.

2000. júliusában megrendezett Első Kórusolimpián egy összegző nyilatkozat született meg a kóruszenéről, amelyet a KÓTA eljuttatott az Európai Zenei Tanácshoz és az UNESCO-hoz is. Részlet a nyilatkozatból:

„...meggyőződésünk szerint a művészet – közte a kóruszene és kórusnevelés – kivételesen alkalmas arra, hogy a modern kommunikációt a megbecsülés és megérvényesítés emberi hangjával s nem utolsósorban lélekkel töltse meg...

...a kóruszene a sporttal együtt a globális társadalom egyik legfontosabb és legcsodálatosabb része.

... a kóruséneklés kiváló kapcsolatot biztosít gyermekek és felnőttek között, és biztos háttere a megértésnek, a toleranciának.

Énekelni egy kórusban megköveteli egymás megértését és a kölcsönös együttműködést...” (Baross [2001] 141-142.)

A KÓTA Zeneszó című lapja nagy segítség a kórusokkal való kapcsolattartásban.

A 21. század valódi fontosságánál kevesebbre becsüli a zenét, ennek egyik következménye a kórusok mennyiségi csökkenése. A jelenlegi kórusélet azt bizonyítja, hogy az énekkari éneklés olyan rétegművészetté kezd válni, ahol elsősorban a minőség, a művészeti teljesítmény a cél. Viszont a minő-

ség is veszélybe kerülhet, ha nem figyelünk kellő gonddal az utánpótlást jelentő iskolai kórusok mennyiségi, minőségi szerepére és nem teszünk lépéseket az énekkari éneklés vonzerejének növelése érdekében. (Maróti [2001]).

A magyar énekkari kultúra történetére csak olyan mélységben tekintünk vissza, amennyire a jelenlegi témához nélkülözhetetlen. Jelen történeti visszatekintés bizonyítja, hogy az énekkar minden korban emberi, társadalmi szükséglet, olyan esztétikai jelenség, amelynek a létét befolyásolja a társadalom, mert társadalmi mozgásból keletkezik, és társadalmi mozgást teremt. (Losonczi [1969])

2.2. A kóruséneklés pozitív hatásmechanizmusai

Napjainkban az individualitás áll a középpontban és nem a kollektívizmus, de a közösség utáni vágy minden korban emberi igényként jelenik meg, de csak akkor, ha kényszer hatása nélkül, önként választható.

A 21. század emberének is igénye, hogy főleg az irodalom, a vizuális művészet és a zeneművészet területein működő művelődő-alkotó közösségekben tevékenykedjen. Ez az igény kimutatható fiziológiai haszonnal is jár, mert „Talán paradoxnak tűnik, de mégis könnyen belátható tény, hogy minél több mindenre használja valaki az agyát, annál több mobilizálható tartaléka marad a központi idegrendszerében” (Viktor [1972] 213.)

A zeneművészet területén belül az egyik legismertebb tevékenységi forma a kórus. A kóruséneklésben fontos emberi igények jelennek meg: a belső szükségletre épülő éneklés igénye, a szabadidő értelmes eltöltésének igénye, az izoláltságot oldó közösségi igény.

Az énekkar, mint a „legtökéletesebb hangszer” olyan társas tevékenység, amelyet hasonló emocionális készségű emberek a vokális zene kifejezésére hoznak létre, amit a művészi szintű produkció sikerélménye és a kollektív élmény tart életbe. Ebben a zenei közösségben valamennyi résztvevőn

egyaránt áll vagy bukik a siker, ugyanakkor minden egyén teljesítménye megsokszorozódik. Minden kórus működésében kulcsfontossága van a kórusvezetőnek, akinek a zenei és pedagógiai felkészültsége és szuggesztivitása az egyik legfontosabb tényező, hisz együttest kell létrehozni a zenével, és zenét kell teremtenie az együttesel.

Az énekkar igen fontos zenei ismérve, hogy aktív zenei tevékenységet folytatnak a kórustagok. Az aktivitás azért lényeges, mert hozzájárul a szellemi kapacitás bővüléséhez, az éneklés során pedig fejlődik az emocionális készség. Ez utóbbi tény fontosságára azért érdemes figyelni, mert a társadalmi gondolkodás középpontjában ma is az intellektuális készség áll az első helyen és az emocionális készséggel nem, vagy alig törődünk. A kóruséneklés ezt a hiátust minden életkorban pótolni tudja.

Fontos pozitívuma még az énekkari éneklésnek a figyelemmegosztás képessége. Ez kifejezést nyer abban, hogy egyszerre kell kottára, karmesterre, kifejező éneklésre, másik szólamra, hangszer vagy zenekar kíséretre stb. figyelni.

Az énekkari éneklés gyakoroltatja és fejleszti az agykéreg analízáló-differenciáló képességét is, amikor hangmagasságok, hangközök, ritmusképek, tonalitás stb. megkülönböztetésére figyelünk. (Viktor [1972])

A zenei szempontokon túl érdemes rávilágítani arra, hogy az énekkari éneklés életkortól független tevékenység és a szabadidő elöltés egyik legkulturáltabb módja a közoktatás és közművelődés területén egyaránt. Az énekkari tevékenységet általában 6 évesen lehet kezdeni és az élet végéig lehet művelni. A különböző generációk zenehasználatát megfigyelve következtetni lehet az érzelmi világképre, viszonyrendszerre, magatartásformára.

A közoktatásban működő iskolai kórusoknál fontos figyelembe venni a fiatalok felfokozott érzelmi igényét, hisz az útkeresés időszakában tapasztalatokat gyűjtenek és keresik a kifejezés lehetőségeit, szeretnének minél több alternatíva közül választani. Ezt az elkötelezettség előtti állapotot ki kellene

használni, hisz a korai évek zenevilága, és a külső szülői, tanári, stb. – befolyás döntő fontosságú lehet.

A közművelődés területén működő kórusok felnőtt tagjaira már a biológiai, pszichikai érettség jellemző, ami társadalmi tapasztalattal párosul. A felnőttet önmaga képességeiből lehetőségeiből kiindulva szokásrendszere, szükségletei határozzák meg. Ennél a korosztálynál a külső befolyás már belső szükségletté vált, itt már saját orientálódású, zenehitű emberekről van szó.

Napjainkban a szabadidő mértéke és fontossága megnőtt. A szabadidő nem pusztán a munkaidőt kísérő mellékes idő, hanem ennél több. Így a szabadidőnek a munkaidővel azonos rangú, önálló idődimenziója, időtartama van. Kiemelt jelentősége van a lelkiállapotnak, a mentális kapacitásnak, a lelki tudati fejlődésnek. A valódi szabadidő attól függ, hogy társadalmilag garantált-e a szabad tér a munka és szabadidőben egyaránt. A tudásalapú gazdaság és társadalom korszakában a szabadidő önálló gazdasága-társadalma részben piaci tevékenység marad, részben pedig nem piaci jellegű, önkéntes egyéni és kisközösségi, szabad teret és időt teremtő polgári tevékenység (Varga [2008]).

A munkaidő és a szabadidő, a munkatevékenység és a szabadidős tevékenység végképpen egyenrangúvá válik. Az emberi élet mindkét tevékenységében általános feladattá válik a szervezett és spontán tudásbővítés és tudás-hasznosítás. A szabadidőben létrehozott művészeti tevékenység elsőként az énekkari mozgalomban testesült meg. Művészeti alkotással egy amatőr kórus kulturális szolgáltatást nyújt, művészi értéket közvetít, annak ellenére, hogy az amatőr kifejezést a köztudatban dilettáns szinonimájaként aposztrofálják. A latin amator=szerető szóból ered, vagyis művészetet szerető emberek közössége. Az olasz diletto szeretetet, gyönyörködést, élvezetet, szórakozást jelent. A francia nyelvben az amateur és a dilettante kifejezések ugyanazt a tartalmat takarják, mint az olaszban. Az angol nyelvben a francia eredetű amatőr kifejezés honosodott meg. A nemzetközi gyakorlatban a nem hivatásos, non-

professional kifejezés terjedt el. Használatos még a műkedvelés meghatározás is, amely kedvvel, örömmel végzett művészeti tevékenységre utal.

Az amatőr szinonimájaként időnként megjelenik az autodidakta kifejezés is, de ez tévesen használják, hisz ez a szó azt jelenti, hogy önállóan tanulta meg a művészet alapvető fogásait. Az amatőr kórusban éneklő kórustagokra nem lehet azt mondani, hogy dilettáns, képzetlen, hisz a közoktatásban mindenki részesül zenei nevelésbe. De ha hiátusok támadnak, akkor zeneiskolai tanulmányokkal, önképzéssel, csoportos képzéssel stb. lehet pótolni a zenei felkészültséget. A kórusokat pedig mindig képzett szakmai vezető, a karnagy vezeti és ő felelős a létrehozott produkció színvonaláért.

Az amatőr mozgalom önmaga is védekezik a degradáló dilettáns megbélyegzés ellen és szóhasználatukban egyre gyakrabban megjelenik a nem hivatásos, az alternatív, szabad, független kifejezés is.

Az amatőr művészeti tevékenység fontos szerepet játszik a művészeti és kulturális közéletben, hisz minden amatőr együttes művészi alkotást hoz létre. Ha ebből a tételből indulunk ki, akkor egy amatőr és egy hivatásos kórusnak is ugyanazokat a technikai, stiláris, műfaji értelmezésbeli problémákat kell megoldani. Az amatőr is körülbelül azokat a szakmai ismereteket sajátítja el, illetve tudja, mint a hivatásos. Az eltérés a tanulási folyamatban, a személyes attitűd vonatkozásában, és a tevékenységre fordított idő mennyiségében keresendő.

Tehát az amatőr kóruséneklést nemcsak az emberek muzikalitása határozza meg, hanem a társadalmi körülmények is nagymértékben befolyásolják, mert függ a társadalom értékrendjétől, szokásaitól. Bár az furcsa igazságtalanság, hogy nem a nagylétszámú amatőr együttesek alapján terjed el egy országról hogy zeneileg tehetséges, hanem arról, hogy milyen világhírű profi együtteseket és muzsikus egyéniségeket tud felmutatni. Ezért az amatőr kórusok fennmaradását elsősorban a minőség szelekciója határozza meg, hisz csak azok léteznek hosszú távon, akik képesek professzionális produkciókra. A

fennmaradás másik kritériuma a működéshez szükséges anyagi háttér biztosítása. Az amatőr kórusok kisebb hányadát önkormányzat vagy művelődési intézmény tartja fenn, de kb. 80 % önfenntartó, akik egyesületi vagy alapítványi formában működnek, pályáznak és próbatermet bérelnek. (Baross [2001])

Minden emberbe genetikailag kódolt készség egyrészt a művészi alkotás létrehozásának vágya, másrészt a szép, az esztétikum felismerése, befogadása. Az amatőr művészetben, jelen esetben a kóruszenében ez a kettősirányultság vagyis az alkotó és befogadó-műélvező, egyszerre jelenik meg. A művészet alkotása és befogadása mindig a teljes embert, a teljes személyiséget mozgatja és a teljes ember harmóniáját szolgálja.

Az alkotásban egyszer az énekkari tag gazdagítja önmaga személyiségét, másrészt azt a közösséget, ahol a mű megszületik és a közönséget, aki az élményt befogadja.

A kórustag a zenéhez való viszonya alapján olyan alkotó, akinek a tevékenységét az éneklés szeretete, az öntevékenység, a megmutatás, a tanulás és befogadás vágya ösztönzi, de képes esztétikai érték, művészet létrehozására is.

Az amatőr, a művészi alkotás létrehozását nem iskolarendszerű képzésben tanulja, hanem az alkotás folyamata közben válik alkotóvá, de általában nem önmaga alkot, mert az amatőrtevékenység közösségi tevékenység. Az amatőr művészeti tevékenységben résztvevő ember jellemzője általában tudatos, pozitív életszemlélet.

Az alkotókészségnek két szintjét különbözteti meg a szakirodalom (Vitézy-Sági [2003]): a generatív alkotókészséggel rendelkező ember képes a meglévő formák, elemek, szabályok alapján új variációkat létrehozni. Az innovatív alkotókészséggel rendelkező egyén pedig új elemek és szabályok létrehozására is képes. A generatív alkotóképesség minden emberben megtalálható, emberi tulajdonságnak tekinthető, az ember ontológiai lényegéhez tartozik. Az amatőr művészeti csoportok többsége is a generatív szintnek felel

meg, vagyis készen kapott elemekből építkeznek, tanult, felidézett műveltség-elemekből esztétikumot hoznak létre. Csak egy szűkebb réteg éri el az új minőséget létrehozó innovatív szintet.

A kórus művészeti tevékenységének közösségi funkciója úgy nyilvánul meg, hogy a kórustag szembesül önmaga képességeivel és mód nyílik a társas kapcsolatok megélésére is. A közösséggé válás folyamatában az egyén azonosul a csoport feladatával, értékrendjével, szokásaival és így az egyén és a csoport céljai azonossá válnak. A közösséghez való tartozás kötelezettséget és egy sajátos életmódot jelent, hisz a tevékenység időigényes: pl. próbák, szereplések, és egy tanulási folyamatot igényel: pl. adott mű megtanulása.

A kórus közösségéhez tartozás közben az emberi kapcsolatok hatására formálódik a kórustag személyisége, amely érését, fejlődését a kapcsolatokban szerzett ismeretek és az együtt átélt közös alkotás eredményeként létrejött közös élmények határozzák meg. Az önként szerveződő, főleg felnőtt kórusokban az érzelmi odatartozás élménye, a kölcsönösség és együtteség érzése erős kötelékként működik. Az együttműködés során kialakul egy közös szokásrend és norma, melyek idővel hagyománnyá rögzülnek és valamennyi kórustag önként és kölcsönösen vállalt szabályává erősödik. A kórus tehát önmagát fenntartó és szabályozó, közös érdeklődési és belső önfejlődési folyamat útján létrejövő csoportképződmény (Bagdy-Telkes [1988]).

2.3. Ember és művészet

A zene mindenkihez eljut valamilyen formában. Születéstől haláláig végigkíséri az életünket. Ezt a tényt evidenciaként mindenki elfogadja, de a jelentőségét bagatelizálják sokan, pedig fontos tudni, hogy az embernek két kommunikációs rendszere van: a beszéd és az ének-zene muzikalitás. A beszéd unikális, mindenki számára elfogadott, az ének-zene muzikalitás, bár

univerzális nyelv, mégsem kap megfelelő hangsúlyt sem a köztudatban, sem az oktatásban (Hámori [2002] 206.).

A zene, mint kommunikációs rendszer, sajátos jelzésrendszerű és a tudat mély rétegeire hat, Debussy szavaival szólva: „A zene hatalma ott kezdődik, ahol a szó hatalma véget ér.” A zene jelentősége tehát azért nagy, mert formálja a személyiséget: alakítva az ember érzelmi világát, érzékenységét, szellemi-lelki sokoldalúságát és befolyásolja a társadalmi magatartást és közérzetet, hisz a zene társadalmi jelenség.

Bár, ma sokan pesszimistán ítélik meg a művészet – ezen belül a zene – helyzetét, de a művészet iránti igény hozzátartozik az emberi élethez, mert az ember tér-idő- lehetőségbeli korlátozottságát csak a művészettel lehet oldani.

„Minden művészet: világmodell. Az >egészről< készült híradás. Szemben a tudományok bizonyított részigazságaival, a művészet a bizonyíthatatlan egész kifejezése. Míg a tudományos igazságot pillanatról pillanatra, lépésről lépésre a logika szabja meg, a művészet mondatról mondatra, ecsetvonásról ecsetvonásra, vésőütésről vésőütésre választás gyümölcse. Csodája mégis épp az, hogy nagy és érvényes alkotásaiban mégse hat önkényesnek, hanem olyan egyetemes igazságot közvetít, mely attól, hogy bizonyíthatatlan, semmivel se kevésbé reális. Ellenkezőleg. Meggyőzőbb minden bizonyított realitásnál: a teljesség lélegzetvétele.”(Pilinszki [1982] 280.)

A művészet tehát csillapíthatja a teljesség iránti emberi igényt. Az igény ugyan még az első lépcsőfok a művészethez vezető úton, de a befogadó képesség fejlesztésével, esetleg képzettség segítségével a művészet által megismerhető egy sokszínű érzelmi skálára épülő teljesebb világ. Az így pallérozódott személyiség visszahat a környezetére, vagyis, ha engedjük, hogy a művészet átformáljon bennünket, akkor képessé válunk arra, hogy átformáljuk a környezetünket.

Fontos tényező még a művészet, - jelen esetben a zene- minőségének kérdése, hisz csak a széles érzelmi skálájú, tartalmas, igényes zene képes tagi-

tani a szellemet, fejleszteni az értelmi-érzelmi koncentrációt és asszociációs képességet. Mind a pedagógiának, mind a médiának nagy felelőssége van abban, hogy az ember a valódi, értékes zenét ismerje meg és ne a hamis értéket kezelje valódiként, vagy a valódi értéket silányként. (Losonczi [1969])

A művészet időszerűségét az határozza meg, hogy tartalmuk többféle értelmezést enged meg, többféle ízlésnek felel meg, kifejezőmódja tökéletes. Minél hitelesebben, teljesebben ábrázolja egy remekmű saját korát, annál inkább tud felül emelkedni a változó korokon. Minél tisztábban szólaltatja meg nemzeti hangját, annál egyetemesebb érvényű lesz az üzenete. A remekmű jelentése változhat, de értéke állandó (Eősze [1995].)

2.4. Az énekkultúra és a hangszerkultúra viszonyának kérdései

A zenetörténet tanúsága szerint az 1600-as évekig az éneklésnek egyeduralkodó szerepe volt a zenében majd ezt követően a hangszeres zene vette át a vezető szerepet. A hangszeres műfajok úgy keletkeztek, hogy énekkari műveket hangszereken adtak elő. Ez a hangszercentrikusság mai napig is tart.

Ma az éneket hivatalosan ének-zene tárgyként tanítjuk. Ez a kettős megnevezés mintha azt sugallná, hogy más az ének és más a zene, pedig az ének is zene. A zene alatt pedig általában hangszeres zenét értünk, aminek a köztudatban magasabb a presztízse, mint az éneklésnek. A mesterkelt hierarchizálás nem lehet célja az amúgy is válságban lévő zeneoktatásnak.

„Az ének ma: Hamupipőke az iskola tárgyai közt. Pedig hiába: ő érte jön el a királyfi csak az ő lábára illik a cipő” (Kodály [1982] 40.).

Kiemelkedő zenepedagógusok elméleti és gyakorlati munkásságukkal bizonyítják az ének fontosságát. „Az ének előállító mestere az őstermészet; a hangszeré a műhelyben dolgozó iparos. Az emberi hang maradandó, amíg csak az emberiség él. Minden egyéb hangkeltő eszköznek többé-kevésbé korlátozott az életkora.” (Molnár [1976] 176.)

Az, aki szépen, kiváló minőségben tud énekelni, de hangszeren technikai problémái vannak, annak az énektudása segíthet a színvonalas hangszer-tudás elérésében. „Mélyebb zenei műveltség mindig csak ott fejlődött, ahol ének volt az alapja. A hangszer a kevesek, kiváltságosak dolga.” (Kodály [1982].)

A hangszer egy tárgy, ha nem megfelelő a minősége, akkor lecseréljük, de ha az énekhang minősége nem megfelelő, akkor szorongunk. A hangszerek be vannak hangolva, az énekhanggal mesterséges beavatkozás nélkül kell boldogulni. Ezért olyan nehéz az intonáció. Az instrumentumokon viszont sokkal nagyobb hangterjedelemben szólal meg a zene, mint az énekhangon.

2.4.1. Az éneklés értelmezése

A magyar „ének” szó egyes szóeredet magyarázatot figyelembe véve az „én” szóból ered (Benkő [1967] A latin etimológia szerint a varázslás = incantatio ugyancsak énekkel rokon fogalom (cantus, cantio, carmen: ének) Az ősgermánban a varázsdalok előadását értették éneklés alatt. Hasonló archaikus tartalmat fejez ki az amerikai indiánok énekelni = álmodni analógiája. (Pap [2002] 210.)

„Zenében a megbízható őanyag: az énekhang, Ennek feltűnő sajátosságai: mint emberi orgánus magában birtokolja a rezgő érzést, amiből zene születik. Közvetlen érzelmi tolmács tehát. Mivel hanghatárokhoz kötött, megszabja az emberi zenélés természetes területét. Nem nyúlik át a mesterségesbe mindig igaz marad, az éneklő személy hamisítatlan megnyilvánulása. (Molnár [1976] 175.)

Az éneklés terminológiáját az ismeri meg igazán, aki maga is énekel és ezáltal zenei élményhez jut, éneklés alatt a testét átjárják a hangok. Aki aktívan nem énekel az csak külső megfigyelő lehet. Tehát fizikai, biológiai meghatározottságában, szándékaiban az éneklés egyetemes.

A szépen éneklés vágya biológiai adottságként él az emberekben, de az egyedül éneklés gyakran feszültséget, félelmet, szorongást okoz az egyénnek, hisz, az énekhang szerves része az embernek és nem mindegy, hogy a külső hallgató hogy ítéli meg. A hang másodlagos nemi ösztönként jelenik meg, ezért van az, hogy a szép és nagy hangok akkor is hatásosak, ha a művészi értékük megkérdőjelezhető. Az éneklés komplex tevékenység, hisz a szép éneklést kifogástalan anatómiai és lelki adottságok összessége határozza meg, aminek megfelelő muzikalitással kell párosulnia. (Szamosi [1990])

2.4.2. Az emberi hang anatómiai adottságai

Az emberi hangot három szerv tökéletes működése hozza létre: a tüdő, a gége és a toldalékos cső. A tüdő a légzést, a gége a hangvételt, a toldalékos cső a szövegtképzést biztosítja. Ennek a hangképző apparátusnak a tökéletes együttműködésére van szükség ahhoz, hogy minden emberi hang egyedileg létrejöjjön, amit az egyéni hangmagasság, hangszín és hangerő reprezentál.

A beszéd és énekhang egyforma mechanizmus eredménye, ezért nincs élettani magyarázata annak, hogy az énekhang hamarabb tönkremenjen, mint a beszédhang. Egyetlen indoka lehet az énekhang tönkremenetelének: a hangképző apparátus megerőltetése. Ez utóbbi problémára lehet gyógyír a helyes hangképzés és hangfejlesztés.

A légzés két részből áll, a be és kilégzésből. Belégzésnél friss levegő kerül a tüdőbe és az elhasznált levegő kilégzéskor távozik a tüdőből. Az elhasznált és a kilégzéskor áramló levegőt használja fel a szervezet a hang létrehozásához.

Az olasz énekiskola azt hirdette, hogy természetes légzés nélkül nincs jó éneklés, ezért a következő mondás maradt fenn: „Aki jól lélegzik, az jól énekel.”

A hangvétel az a folyamat, amikor a kiáramló levegő a hangszalagokat rezgésbe hozza. A valódi hangszalagok hosszúsága a nőknél 9-16 mm, a férfiaknál 15-25 mm, míg a csecsemőknél 3-5 mm. Vastagságuk a férfiaknál, nyugalmi helyzetben 2-3 mm. Minél tömörebb, vastagabb és hosszabb alap-helyzetben a hangszalag, annál mélyebb tulajdonosának hangfekvése. Ezért beszélnek a férfiak 80-160 Hz közötti alaphangon, a nők közel egy oktávval magasabban 160-340 Hz, a kisgyerekek pedig 250-500 Hz között, ami megközelítőleg egy kvinttel magasabb hangfekvés, mint a nőké. A magyar nők hangfekvésének statisztikai átlaga 180 Hz, a férfiaké 103 Hz. Megfigyelték, hogy a magyar nők hangfekvése mélyebb, mint például a franciáké, lengyeleké és az oroszoké. (Kassai [1998])

A szövegképzést a hangképző apparátus a következőképpen prezentálja. A hangszalagok által létrehozott és a toldalékos csőben megfelelő színezetet és erősséget nyert hang a szájban és a garatban alakul át magán és mássalhangzókká, majd ezek egybekapcsolása folytán jönnek létre a szótagok, a szavak és a mondatok, vagyis végeredményben a beszéd és énekszöveg.

2.4.3. Az éneklés pszichikai gyökerei

Az köztudott, hogy az éneklés olyan lelki tevékenység, ami kifejezi az éneklő érzelmi állapotát is. Ennek ellenére az éneklés pszichológiai gyökereit csak néhány évtizede vizsgálják nagyobb hatékonysággal. (Fónagy [1985])

Az éneklés jelentőségéről, sokoldalúságáról talán Kodály Zoltán tudott a legtöbbet, Ő így fogalmazott: „...az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, félénkségből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíciót javít, munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre-fegyelemre szoktat...egész embert mozgat, nemcsak egy-egy részét.”(Kodály [1982] 304.)

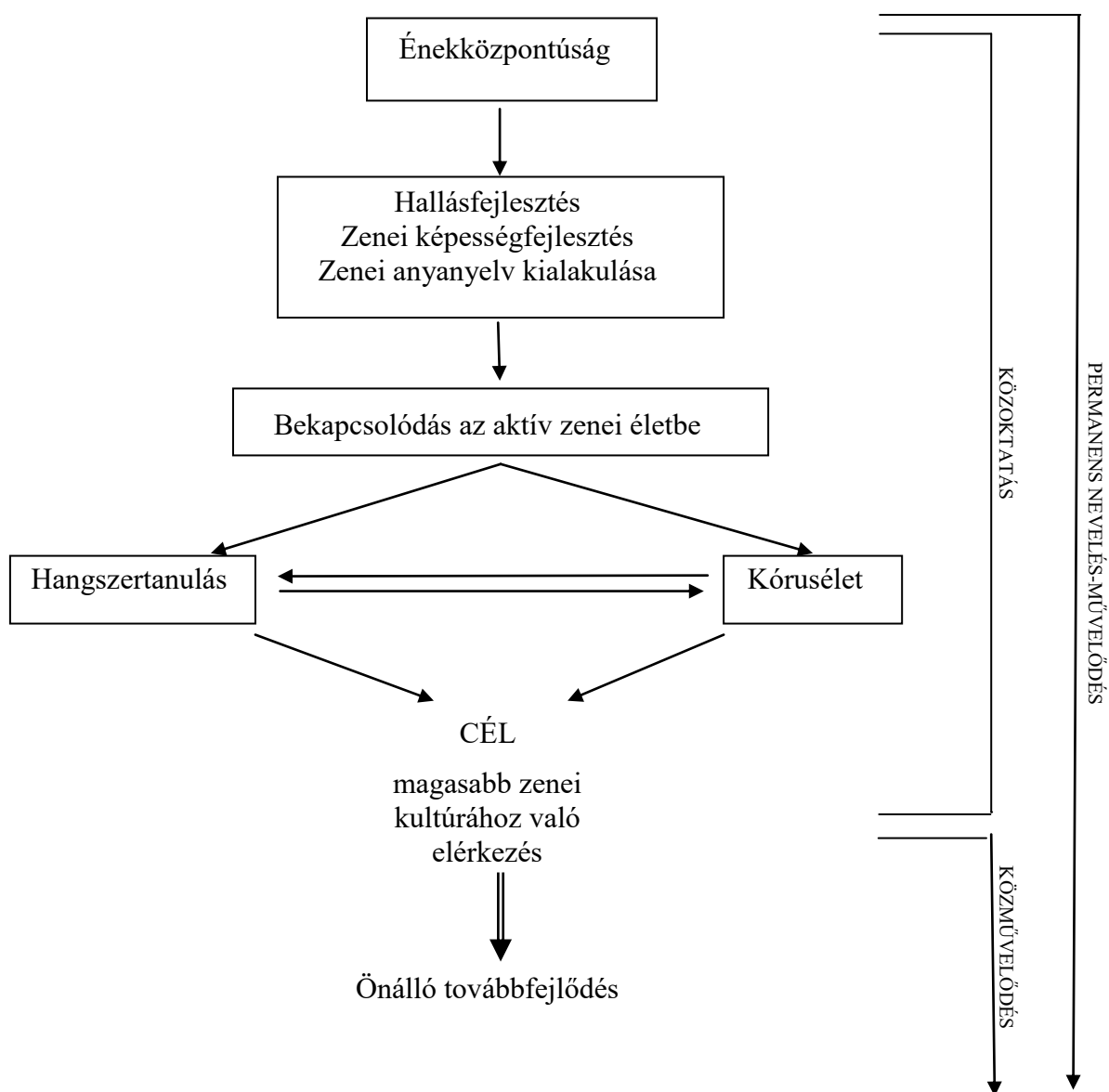
Akit bármilyen okból frusztrál az egyedüléneklés, az énekeljen kórusban, hisz a legutóbbi kísérletek azt bizonyítják, hogy kórusban énekléskor erősödik az énekesek immunrendszere. (Pap [2002] 200.)

2.4.4. A kóruséneklés szerepe a Kodály koncepció énekközpontú elképzelésében

Kodály zenepedagógiai elgondolása az ének központúságból indul ki *egyrészt* azért, mert „az emberi hang, a mindenkinek hozzáférhető, ingyenes és mégis legszebb hangszer lehet csak általános, sokakra kiterjedő zenekultúra termő talaja” (Kodály [1982] 117.), *másrészt* „...a hallásnak és fantáziának kell vezetnie minden zenei megnyilatkozásunkat, s ezt edzi az ének” (Kodály [1982] 199.)

Tehát az éneklés a hallásfejlesztés eszköze, ami alulról építkezik a család, a bölcsődék, az óvodák, iskolák zenei nevelésével. Az énekközpontú alapozás után egy szűkebb réteg hangszert tanul. A mennyiségi mutató nem az énekközpontú indításnak és nem a hangszerstanárok hiányának tudható be. Itt döntő befolyásoló tényező a költségigényesség. Egy szélesebb réteg pedig a kórus énekléssel közelítheti meg a fő célt, hogy mindenki elérhessen egy magasabb zenei kultúrához. Ez a két közoktatásból induló tevékenység átjárható, párhuzamosan is művelhető és felnőttkorban a közművelődés területén tovább fejleszthető. (2. sz. ábra)

2. sz. ábra
Énekközpontú zenepedagógia
forrás: saját szerkesztés

2.5. Kodály énekkari művészetének sajátosságai

Kodály Zoltán kórusművészete azért kiemelkedő, mert: a reneszánsz és barokk mesterek óta egyetlen komponista sincs, akinek kórusművészete Kodályéhoz lenne mérhető (Eősze [2000]). Minden kórustípusba járó énekkaros

énekel Kodály műveket. Kodály előbb a gyermekkarban majd később felnőttkarban ismeri fel az új zeneélet megteremtésének eszközét.

Először Kodály gyermekkari műveivel kívánok foglalkozni, hisz Kodályt szinte megigézte a gyermekkórus hangszíne, a gyermekek fogékonysága, romlatlan ízlése és így egy merőben új szín született a 20. század kóruszenéjének palettáján. Másodsorban pedig a nyelv és zene egységét szeretném kiemelni, mert Kodály kórusművészete nagy szerepet játszik a zenei anyanyelv kialakításában és művelésében, de vokális jellegénél fogva szervesen kapcsolódik a népköltészet, a magyar és az egyetemes műköltészet alkotásaihoz is.

A kodályi életmű egyik vezérgondolata az volt, hogy „muzsikáljunk énekelve (Bárdos [1969] 249.) vagyis a zenei anyanyelvünket csak énekelve, a nép énekétől tanuljuk, mert semmiféle mestermű nem pótolja a hagyomány funkcióját.

Kodály, mint zeneszerző „A zene mindenkié” paradigmát kétféle módon igyekezett érvényre juttatni: műveinek jelentősebb hányada, a zenei anyanyelvre épülő vokális zene, kisebbik hányada a hangszeres muzsika, amely szintén „énekszerűen magvas”, dallamos. Tehát eszménye az emberi hang, a vox humana. Nevelésfilozófiáját zenében és szóban-írásban is megfogalmazta, ami úgy summázható, hogy széles zenekultúra csak széleskörű énekkultúrára épülhet.

Életművéből kiemelkedő, és a téma szempontjából is elsődleges kórusművészete, amely a magyarság kultúrájának tükre és az egész humanista világ közös értéke. Kodály 1925-től kezd igazán kórusművekkel foglalkozni. A capella kórusműveit három kötetben – Gyermek és nőikarok, Vegyeskarok, Férfikarok (Kodály [1972] – publikálta 660 oldalnyi terjedelemben. (3. sz. táblázat)

3. sz. táblázat
Kodály Zoltán kórusműveinek jegyzéke
forrás: (Eősze [1956])

Gyermekekari művek 40 db	Férfikari művek 18 db
Villő Túrót eszik a cigány Gergelyjárás Lengyel László Jelenti magát Jézus Juhásznóta A süket sógor Cigáysírató Isten kovácsa Gólyanóta Pünkösdlő Táncnóta Újesztendőt köszöntő Nagyszalontai köszöntő Vízkereszt Nyúlacska Horatii Carmen II.10 (diákvegyeskar) Harmatozzatok Angyalok és pásztorok Hét könnyű gyermekdal és hat kánon A 150. genfi zsoltár	Két férfikar Canticum nuptiale Karádi nóták Kit kéne elvenni? Horatius: Justum et tenacem Huszt Fölszállott a páva A csikó Ének Szent István királyhoz Semmit ne bánkódjál Rabhazádnak fia Isten csodája Szent Ágnes ünnepére Élet vagy halál Hejh, Büngözsdi Bandi A szabadság himnusza Jelige Békedal
Harangozó Angyalkert Hajnövesztő Katalinka Zöldeerdőben A csikó Ének Szent István királyhoz (fiú vegyeskar) Egyetem-begyetem Cu föl lovam Csalfa sugár Esti dal János köszöntő (fiú vegyeskar) Boldogasszony köszöntője Szent Mihály Szent Ágnes ünnepére A szabadság himnusza Jelige Békedal Ürgeöntés	Női kari művek 13 db Két zoborvidéki népdal Hegyi éjszakák Négy olasz madrigál Ave Maria Harmatozzatok A 150. genfi zsoltár A csikó Ének Szent István királyhoz Semmit ne bánkódjál Szent Ágnes ünnepére A szabadság himnusza Békedal Ürgeöntés

Vegyeskari művek 29 db Este Nagyszalontai köszöntő Mátrai képek Öregek Székely keserves Jézus és kufárok Akik mindig elkésnek Liszt Ferenchez Molnár Anna Ének Szent István királyhoz Esti dal Norvég leányok Balassi Bálint elfelejtett éneke Első áldozás Szép könyörgés A székelyekhez Cohors generosa Gömöri dal Adventi ének Csatadal Sirató ének A magyar nemzet A szabadság himnusza Adoration Jelige Az 50. genfi zsoltár Békességóhajtás Árvamadár Zrínyi szózata	Kánonok 4 db Hat tréfás kánon A magyarokhoz Szolmizáló kánon Háromszólamú kánon Kórusok hangszerkísérettel 11 db Mise Ave Maria Öt Tantum ergo Pange lingua Katonadal Karácsonyi pásztortánc Ének Szent István királyhoz Vejnemöjnen muzsikál Missa brevis Jézus és a gyermekek A 114. genfi zsoltár Énekkar – zenekari művek 6 db Assumpta est Tréfás zene Psalmus Hungricus Budavári Te Deum Missa brevis Kállai kettős

Egyszerűbb kétszólamú művek még a Bicinia Hungarica kötetekben is találhatók. Önmaga ennek ellenére így nyilatkozott erről „Mindez...csak előkészítő gyakorlat: út a reneszánsz polifónia nagy mestereihez, Palestrinához, Purcellhez és másokhoz” (Kodály [1964] 454).

2.5.1. Kodály Zoltán gyermekkari művei

1925-től Kodály alkotói munkájának középpontjában a gyermekkari művek komponálása állt. A mester már a viszonylag könnyen énekelhető két-

szólamú művekben is csodákra képes. Ezt bizonyítja a Bicinia Hungarica I-IV. füzetének 1937-42 között készült 180 darabja. A gyermekkari művei az egyszerűtől az összetettebbig mind a gyermeki lelkivilág zenei megnyilvánulásának nagyszerű példái.

Kodály gyermekkaraiban vannak olyan egyéni eszközök, stílusjegyek, amelyek megkülönböztetik minden más zeneszerzőtől.

Az első ilyen megkülönböztető jegy a gyermekkarok szövege, amelyeket a gyerekek által énekelt játékdalokból, mondókákból, felnőttektől hallott népdalokból és azzal rokonhangú költők verseiből meríti Kodály. Tette ezt azzal az indokkal, hogy a gyerekeknek azt kell adni, ami közel áll hozzájuk, ami nem lépi túl az érzés és gondolatvilágukat. A gyerekek szívesen játszanak szerepjátékokat, de nemcsak a valóságban látott, hallott cselekvéseket játsszák el nagy odaadással, hanem a művészi, jelképes élményeket is. Lehetnek dobok a Gólyanótában, dudák a Gergely-járásban, ezerhangú harang a Harangszóban, virágos mező, nyíló rózsaszál a Pünkösdlőben (Mohayné K.M. [1983]).

Gólyanóta 52-55. ütem

52 *pp* Ro-bo-rom, bom, bom, bom, ro-bo-ro-bo-rom, ro-bo-rom, bom, bom, bom, ro-bo-ro-bo-rom,

S. II. *p* Gó - lya, gó - lya, gi - li - ce,

Gergely-járás 91-108. ütem

Dudaszó *poco a poco cresc. sin al Fine*

Jobb az ár-pa, mint a zab, i-haj- la, mint a zab, tyu-haj- la,
 Du- li, du- la, du- li, du- la, du- li,

91

mint a zab, jobb százszor mint a zab. Ár-pa-ká-sa, mint a hab,
 dú- la, dú- li, dú- la, dú- li, dú- la,

96

Tyúk, ká- csa raj- ta - kap. Ti- ri-dom, mon-dom, raj- ta kap!
 dú- li, dú- la, dú- li, dú- la,
 da- la,

101

Ti- ri-dom, mon-dom, raj- ta kap! Ti- ri-dom, mon-dom, raj- ta kap!
 dú- li, dú- la, dú- li, dú- la,
 da- la,

105

Harangszó 1-16. ütem

Moderato

Ga-lang
Gi-ling
Bamm
Bomm

pp Bamm
Bomm

S. p „Gin-gal-ló, Szent a-tyó! Főzz ká-sát! „Nincsen só! „Ha nincs só, kérj más-tól!“
Ga-lang
Gi-ling
Bamm
Bomm

A. *S. cresc.*
Ga-lang
Gi-ling
Bamm
Bomm

A. „Ném ad-nak, ném ad-nak!“
Ga-lang
Gi-ling
Bamm
Bomm

S. f. Bamm!
Bamm!
Bamm
Bomm

mf Bamm
Bomm
bamm, Bomm, bamm, Bomm,

8 15

Kisgyemekkorunkban sok idegen, érthetetlen dolog vesz körül bennünket, de beszél hozzánk a kecske, a farkas, értjük szavát a nyúlnek, rucának, elképzeljük gondolatait a kiskacsának, tücsöknek. Odafordulunk a szeplőmosó tavaszi fecskéhez, a kaszáló pókhoz, s vacsorára hívjuk a félhomályban röpködő bőregereket. Dallal, szóval hívjuk a felhőbe bújt napot, esőt olvasunk rá a fűre, fára. Hisszük, hogy szavunkra a csiga-biga kibújik a házából, a katicabogár tovaszáll az ujjunk hegyéről, a ragadozó héját is elriasztjuk mondókáinkkal.” (Mohayné K.M. [1978] 122)

Katalinka 1-8. ütem

Allegro (♩ = 160)

SI. Szállj, —

S II. *p* Ka-ta-lin-ka szállj el, jön-nek a tö-rö-kök,

A *p* Ka-ta-lin-ka szállj el, jön-nek a tö-rö-kök, Sós kút-ba

szállj el,

Sós kút-ba tész - nek, on-nan is ki -

6 tész - nek, on-nan is ki - vész - nek,

Héja 5-16. ütem

Élénken $\text{♩} = 144$

S Hé - ja, hé - ja, hé - ja! Hé -

A Hé - ja, hé - ja, hé - ja! Hé - ja, hé - ja la - ka - tos,

7 lá - tom lá - bad ri - pa - csos. Ad - dig li - bát nēm a - dok, míg a lá - bad

12 hé - ja, hé - ja, három lő - bóm hí - ri - pa - csos, Csőr - lő - re csat - to - gó - ra, ángyomasszony ab - la - ká - ra.

A gyermekkarok szövegének jellemzője még, hogy játékká szelődül a magyar történelem, hisz a gyermeki fantázia sok mindent megőriz, megváltoztat, kiszínezt, megszépít. Pl a Gólya nótában, ahol a török idők drámaiságát a diszszonanciák, ontinátók, hangszerutánzások zenei megoldásai adják.

Gólya nótá 64 – 67. ütem

64 Síp - - - pal, tu - li, ti - li, tu - li, ti - li, tu - li, ti - li, tu - li,

Síp - pal, dob - bal, ná - di he - ge - dű - vel,

64 Ro - bo - rom, bom, bom, bom, ro - bo - ro - bo - rom, ro - bo - rom, bom, bom, bom, ro - bo - ro - bo - rom,

A magyar történelem egy másik aspektusát ismerhetjük meg a Lengyel László négyszólamú kórusműből. Itt a magyar-német párbeszéd c-mollban megjelenő hadakozása a mű második felében a kibékülés, megegyezés G-dúrjából, a győzelem C-dúrjában megy át.

Lengyel László 149-173. ütem

S.I. *pp*

S.II.

A.I. *pp*

A.II. *ff*

149 Hol a lány?

A szép lő-ányt öl-töz-te-tik, még-ad-hat-juk

A szép lő-ányt

A szép lő-ányt öl-töz-te-tik, még-ad-hat-juk

poco cresc.

nyom - ba! A szép lő-ányt öl - töz-te-tik, még-ad-hat-juk

öl - töz-te-tik, még-ad-hat-juk nyom - ba, még-ad-hat-juk

nyom - ba! A szép lő-ányt öl - töz-te-tik, még-ad-hat-juk

154

ff

nyom - ba. 1 Át - mē-he-tünk a hí - don

nyom - ba. 1 Át - mē-he-tünk a hí - don

nyom - ba. 1 Át - mē-he-tünk a hí - don

158 Át - mē-het - tők a hí - don

162 á - tal-mëgyünk raj - ta, A-kár vész-ték, a-kár nëm,
 á - tal-mëgyünk raj - ta, A-kár vész-ték, a-kár nëm,
 a hí-don á - tal-mëgyünk raj - ta, á - tal-mëgyünk
 vá-mot vëszünk raj - ta, Át - më-het-ték a hí-don

166 A-kár vész-ték a-kár nëm, á - tal-mëgyünk raj - ta,
 A-kár vész-ték a-kár nëm, á - tal-mëgyünk raj - ta,
 raj - ta, Á - - - tal-mëgyünk
 Át - më-het-ték a hí-don, a hí-don, a hí-don,

170 á - tal-mëgyünk raj - ta, á - tal - mëgyünk raj - ta!
 á - tal-mëgyünk raj - ta, á - tal - mëgyünk raj - ta!
 raj - ta, raj - ta, á - tal - mëgyünk raj - ta!
 a hí-don, a hí-don, át - më-het - ték raj - ta!

A gyermekkori művekben megelevenednek a népszokások is. Pl a pünkösdlés „Lányok csoportosan, énekszóval járják a falu házait, közülük a legkisebbet kendővel ékesítik, vagy sátorként fölötté tartják a kendőt. A pünkösdi ünnepről énekelnek, majd táncos vidám nóták következnek, s a kicsi lányt,

a pünkösdi királynét magasra emelik: Ekkora legyen a kentek kendere – kívánják” (Magyar Népzene Tára II. [1968] 195.). A kodályi mű 4 tételes, az egyházi népénektől eljut a parádés körtáncig, miközben a páratlan tételek valóságos áhítata ötvöződik a páros tételek vigadozásával. A szokásos gyermekkarokhoz viszonyítva ez a mű terjedelmesebb: 6 fődallamból áll:

Pünkösdlő 1-4. ütem

Andante con moto ♩ = 152

pp

A pün-kösd - nek je - lés nap - ján

pp

A pün-kösd - nek je - lés nap - ján

Pünkösdlő 80-83. ütem

p

El-hoz-ta az Is - ten pi-ros pünkös d nap - ját,

zöng, bong, zöng, bong,

bong, bong, bong, bong,

sempre simile

Pünkösdlő 127-130 ütem

pp

Solo. Én ki-csi-ke va - gyok, nagyot nem szól - ha - tok,

pp

pp

125

Pünkösödölő 179-186 ütem

Moderato $\text{♩} = 60$

Fél-ál - lott Szent Já - nos, Még - lá - tott egy vá - rost, A po - kol

179 Fél-ál - lott Szent Já - nos, Még - lá - tott egy vá - rost, A po - kol

184 ka - pu - ját föl - dig lē - ta - pod - ta.

Pünkösödölő 208-211 ütem

ff Andantino $\text{♩} = 120$

208 Mi van ma, mi van ma? Pi - ros pünkösöd nap - ja!

Pünkösödölő 246-253 ütem

Vivace $\text{♩} = 88$

246 U - gor - ja - tok lá - nyok, Ha lē - á - nyok vagy - tok!

Hadd csö-rög-jön, hadd pö-rög-jön Sá-ri sar-kan-tyú - tok.

250 vagy - tok! Hadd csö-rög-jön, hadd pö-rög-jön Sá - ri sár-kan-

Pünkösödölő 282- 285 ütem

ff Vivace

Jer be, jer be, kis mē-nyecs-ke, Ő-leld, a - kit sze - retsz.

282 Jer be, jer be, kis mē-nyecs-ke, Ő-leld, a - kit sze - retsz.

Ez a mű világviszonylatban is a gyermekkari irodalom csúcsa.

A másik jelentős népszokást bemutató kórusmű a Villő. A Zoborvidék böjti szokását bemutató Villő két egymástól eltérő dallamot tartalmaz: „Ez ki háza, ki háza” és a „Talalaj, talalaj Tök Lőricz”

Villő 1-10 ütem

Moderato ♩ = 100-104 *p*

Jám-bor Gál Já -

Jám-bor Gál Já -

Jám-bor Gál Já -

Ez ki há-za, ki há - za?

nos há - za, Ki - rë - lej - szom.

nos há - za, Ki - rë - lej - szom.

nos há - za, Víl - lő, víl - lő.

7 Víl - lő, víl - lő.

Villő 40-43 ütem

Con moto ♩ = 160

Ta - la - laj, ta - la - laj, Tök Lő-rinc, Tánc - ba szö - kött a ka-kas,

40 Ta - la - laj, ta - la - laj, Tök Lő-rinc,

Kodály mindkettőt 1909-ben gyűjtötte szokásleírással együtt, de a Villőzés leírása korábbi valóság, „Virágvasárnapján, a virágzó kis leánykák énekkel elegy járásukkal, egy szalmabábot menyasszonyilag fölpipezve (mit kicevicének neveznek) házrul házra körülhordoznak, és énekszóval a faluban így zengedőznek:

Villő, Villő! faluvégén selyemsátor,
Zengjünk ott most úgy, mint máskor!
Villő, villő! stb.

Végül a kicevicét a falu patakjába bedobják.” (Magyar Népzene Tára II. 1968 Kubinyi-Vahot III.28.)

Kodály Magyar Népzene Tára II. 1909. így kommentálja: A villőzés a húsvét előtti hétre, virágvasárnapra esett. A talalajvasárnap jó pár héttel korábban, farsang utolsó előtti vasárnapján van. Jókívánságokkal járók a háza-

kat és mindenki megkapja a neki illőt. A kívánság-sorokat záró refrén a farsang búcsúztatására mutat. Az „agyigó farsang” nyilván a francia „agyő” (adieu=Isten veled) kedves játékos magyarosodásából keletkezett.

A régi magyar nyelvet Kodály ajándékként visszaadja a gyermekeknek: zódbocfa, rézólom, sárarany:

Lengyel László 30-22. ütem

f
Még - csi-nál -juk zódboc-fá -ból,
f
30

Lengyel László 38-41. ütem

pizz f
Még - csi-nál -juk réz - ó - lom -ból, Ha -ja, né -mēt né - pe!
pizz f
38
f
Réz - ó - lom -ból?

Lengyel László 46-49. ütem

ff
Még - csi-nál -juk sár - a-rany-ból, Ha -ja, né -mēt né - pe!
ff
46
ff
Sár - a-rany-ból?

A Hajnövesztő kórusmű elbűvölő szövegében esőt kérnek a gyerekek „fűbe, fába, búzabokorjába”. Mindezt megtetézve azzal, hogy ismételtetik az esőkérő szöveget, fokozva ezzel a mű játékosságát. A kórusműben benne a gyermeki lét azon tudása is, hogy a kisgyermek előbb az ismételtetett mozgásban, később a hangzók, szótagok ismételtetésében leli örömét. Jelen műben dalamtöredékek ismételtetése jelenti az egyre fokozódó önfeledt boldogságot.

Hajnövesztő 1-8. ütem

Lépést ♩ = 120

S
M
A

Ess, e-ső, ess, e-ső, Fű-be, fá-ba

Ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső,

Bú-za bu-kor já-ba. Oly-lyan lég-ye-n

ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess,

7 ess, e-ső, ess, e-ső, ess, e-ső, ess,

Színezőelemként Kodály gyakran él a hangfestés eszközével. A Pünkösdlő „zeng-bong”-ja, az Isten kovácsa „pön-pöm”-je és „rip-rop”-ja, a Harangszó „bom-bamm”-ja és „giling-galangja” a harangzúgást, a munka zaját érzékelteti.

Pünkösdlő 75-87. ütem

Allegro ♩ = 126

p El-hoz-ta az

f *p* Zëng, zëng, bong, zëng, bong, zëng.

f *p* Zëng, bong, bong, bong, bong, bong, *sempre simile*

75

Is - ten pi-ros pünkösöd nap - ját, Mi is mēg - hor-doz-zuk

bong, zëng, bong, zëng, bong,

81 bong, bong, bong, bong, bong,

király - né asz - szon - kát.

zëng, bong, zëng, bong, zëng, bong,

86 bong, bong, bong, bong, bong, bong,

Isten kovácsa 16-19 ütem

16 Pé-tër bá-csi, vë-gye kend ki, széd-je kend ki, E-zék kö-zül
Pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm, pöm,

Harangszó 39-42 ütem

39 Főzz ká-sát! Főzz! Főzz! Főzz ká-sát főzz! főzz!
Nin-csen só!
gi-ling, ga-lang. Gi-ling, ga-lang, gi-ling, ga-lang, Gi-ling, ga-lang,
Gi-ling, ga-lang, gi-ling, ga-lang. Gi-ling, ga-lang, gi-ling, ga-lang,
ga-lang. Gi-ling, ga-lang, gi-ling, ga-lang. Gi-ling, ga-lang, gi-ling,
Bamm Bamm

Kodály kórusművészete megismerteti velünk a népköltészet szimbólumrendszerét is. Pl a Zöld erdőben, című műben a népköltészetben gyakori madárszimbólum kerül előtérbe, ami a távolinak, az elérhetetlennek, az elv-

gyódásnak a jelképe. Zenei kifejezője a lírai hangvétel és az egymás után többször megjelenő sóhajmotívum.

Zöld erdőben 1-9 ütem

Lassacska. $\text{♩} = 63$

S. I.

S. II.

A.

pp Haj! Haj!

p Zöld er - dő - ben, sík me - ző - ben, zöld er - dő - ben,

Haj! Zöld er - dő -

7 sík me - ző - ben la - kik egy ma - dár.

Előkerülnek a gyermekdalokra jellemző halandzsa szövegek is: pl: Nyulacska című kórusműben.

Nyulacska 1-11 ütem

Frissen $\text{♩} = 138$

Ho - vá mégy te kis nyu - lacs - ka?

In-gyom, bingyom,

6 Ho - vá mégy, ho - vá mégy, ho - vá mégy, az er - dő - be?

tá - li - bér, tu - tá - li - bér, má - li - bér: az er - dő - be!

„A néphagyomány egy sereg kifejezést mentett meg régi magyar nyelvünkben, s ennek folytán a nép nyelve sokszor tömörebb, szűkszavúbb, íze-
sebb, sőt olykor méltóságteljesebb is, mint az irodalmi nyelv vagy a városi
beszéd.” A Játékdalok szövege „...az élethez tapadó reális gondolkodásból
fakadnak: a koppasztáshoz forró víz kell, ahhoz pedig égő tűz; a tyúk legjobb
falatkájával: májával, zúzájával kell kecsegtetni a rabló héját...” (Mohayné
K.M.[1986] 97-98)

Tyúkozás 20-25 ütem

A gyermekkari művek szövegértelmezésében új irány is megfigyelhető, Kodály erről így ír. „meg kellett ismerni és meg kellett tanulni a népdal formakincsét, és csak ezután lehetett óvatosan megkísérelni a nem magyar versformájú versre is olyan dallamot írni, amely nem ellenkezik a magyar nyelv természetes dallamirányával. És itt kiderült, hogy a görög-latin formák még közelebb állnak a magyar nyelv természetéhez, mert egyenlőtlen és változatosabb szótagcsoportokat szolgálnak, mint a jambus vagy a trocheus.” (Howard [1980] 325)

Erre a gondolkodásmódra példa a *Bicinia Hungarica* I. füzetében található Az igaz bölcs pentaton kompozíció, amely Versegly Ferenc, a magyar felvilágosodás költőjének disztichonjára készült.

Az igaz bölcs
Verseghy Ferenc[†]1757-1822.

Mérsékelten ♩ = 100

Nézd a bú - za - ka - lász, büsz - kén e - me - lő - dik az ég - nek, Míg ü - res;
Nézd a bú - za - ka - lász, büsz - kén e - me - lő - dik az ég - nek, Míg
és ha meg - ért, föld - re ko - nyít - ja fe - jét. 1 Kér - kö - dik é - ret - len kin - osó - vel az
ü - res; és ha meg - ért, föld - re ko - nyít - ja fe - jét. Kér - kö - dik é - ret - len kin -
is - ko - la gyer - mék, Míg a tel - jes e - szű bölcs meg - a - láz - za ma - gát.
osó - vel az is - ko - la gyer - mék, Míg a tel - jes e - szű bölcs meg - a - láz - za ma - gát.

A Kodály gyermekkari műveiben nemcsak a szöveg, hanem a szólamvezetés is tükrözi a gyermekek világát. A gyermeki játék felszabadítja, kiteljesíti a személyiséget. Játékos helyzeteken keresztül szabadon áramlanak az érzelmek. Játék közben a gyermek vagy elmélyülten játszik, vagy tétován alkalmazkodik társaihoz, de ha ezt megunja, akkor érvényesíteni szereti saját akaratát. Ezek a gyermeki tulajdonságok a gyermekkarokban úgy realizálódnak, hogy a kánonnak úgyszólván valamennyi fajtája megtalálható a darabokban ez olyan, mint a játék hevében egymás szavába vágó gyermeki társalgás.

Katalinka 1-5. ütem

Allegro (♩ = 160)

Szállj, —
Ka - ta - lin - ka szállj el, jön - nek a tö - rö - kök,
Ka - ta - lin - ka szállj el, jön - nek a tö - rö - kök, Sós kút - ba

A gyermeki érdeklődés, kíváncsiság legegyszerűbb zenei megnyilatkozási formája a kérdés-felelet

Egyetem, begyetem 1-8. ütem

Élénken $\text{♩} = 116$

E-gye-tém, bē-gye-tém, ten-gēr-tánc, Haj-dú só-gor mit ki-vánsz?

5 Nem ki-vá-nok ē-gye-bet, Csak egyda-rab kē-nye-ret.

Érdekes szerkezeti megoldás ebben a témakörben A Süket sógor című kórusmű. Itt párbeszédre van szó két szereplő között. A feltett kérdésre a süket ember mindig mást válaszol és így egy mulatságos beszélgetés keveredik ki a műből. Kodály a helyzetkomikumot először a párbeszédet kifejező teraszos dinamikával, majd a halk nevetéstől a viharos kacagásig fokozódó cressendóval jeleníti meg.

A süket sógor 38-46. ütem

Bo-lond kend só - gor! Bo-lond kend só - gor! Bo-lond kend
 Ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha
 Magam is mēg-ē-szēm! Magam is mēg-ē-szēm!
 só - gor! Bo-lond kend, bo-lond kend, bo-lond!
 ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha ha-ha-ha-ha bo-lond!
 mēg-ē-szēm! mēg-ē-szēm! mēg-ē-szēm! Ad - jon Is - ten

A gyermek fontos ismérve az állandó mozgás, ha együtt érzik az alap-
 lüktetést olyan lesz a kórus, mint egy élő organizmus.

Táncnóta 81-88 ütem

ff Più mosso

Mēg azt mond - ja a re - tők,
 Mēg-fog-tam egy szű-nyo-got, na-gyobb volt a
 A csiz - mām - nak sē sar - ka,
 a re - tők, Mēg azt mond - ja a hagy - ma, a hagy - ma
 ló - nál, Ki - sű - töt - tem a zsír-ját, több lett éggy a - kó - nál,
 sē tal - pa, Majd jön var - ga, mēg-varr - ja, mēg-varr - ja.

A gyermeki ismételtetés az osztinató kíséretében öltözik testet

Túrót eszik a cigány 22-29 ütem

22

du-ba!

p Túrót eszik a cigány, Túrót eszik a cigány, Túrót eszik a cigány,

p Túrót eszik a cigány,

lë-ba!

az-u-tán, lë-ba!

Túrót eszik a cigány,

Villő 48-53. ütem

Kú-ti víz-zel, Hát a bé-lést? Pa-ta-ki víz-zel,

Kú-ti víz-zel, Hát a bé-lést? Pa-ta-ki víz-zel,

Ha-ja, Ha-ja Ha-ja,

Haj Haj Haj

Kodálynál ritka a homofón szerkesztésmód, inkább a polifón megoldások híve, ahol egy-egy szólam gyakran kiemelkedik a többi közül. A gyermekdalok hangkészletéről Kerényi György a következőket írja: „Milyen ez a dallamvilág? Elsőnek úgy találjuk, hogy szűk, mint a bölcső, amelyből éneklői nemrég kikerültek. Hangkészlete csupán három hang, három szomszéd...életének egész köre, felépítése, minden mozdulata kicsike. Nem sorokból építkezik, mint a felnőttek dala, hanem kis játékelemekből. Ezek zenei neve ütempár. Egy-egy ilyen ütempár ideje annyi, mint egy bölcsőringásé vagy egy páros tánc lépése. A dallam gyakran úgy bontakozik ki, hogy az ütempárnyi motívum megismétlődik új szöveggel” (Kerényi [1982] 13.)

Így kapcsolódik a Gólya, gólya gilice országszerte ismert gyermekdal és a Kodály: Gólyanóta gyermekkari mű. Az egyszerű indítás egyszólamba hangzik, de rá a válasz panaszos erővel szól. A harmadik motívum „a Síppal, dobbal, nádi hegedűvel” résznél kétszólamúvá teljesedik ki. A mű vége elhal- kul.

Általában a gyermekkarok hangkészletében a pentatónia túlsúlya figyelhető meg, illetve a modális hangnemek, főként a dór, mixolid és eol. Ritkábban találkozunk a dúr-moll hangsorokkal. Hangulatfestő elemként ritkán a kromatika is előfordul, de ez már a felnőtteknek írt kórusművekben található pl.: Cigánysíratóban. A dalok ambitusa annak a korcsoportnak a hangterjedelméhez igazodik, amelyiknek a mű készült. Kodálynak arra is van gondja, hogy a kvintváltó szerkezetű dallamokat fekvésük szerint szétossza a szólamok között.

A kórusok ritmikája általában alkalmazkodó. A dallam átveszi és étellel telíti a szöveg ritmusát. A mintaszerű prozódia Kodály egész vokális művészetének egyik fő erőssége. Idegen nyelvre történő fordítása ezért nehéz.

A Debreceni Nemzetközi Kórusfesztiválon versenyző kórusok is magyar nyelven éneklnek a kötelező műveket. A Nagy közkeveltségnek örvendő

versenyen a külföldi kórusok is teljesítik ezt a nem könnyű kihívást, ugyanis fordításnál az előforduló szótagszámbővülés, hangsúlyeltolódás, esetleges szórendcsere jobb esetben ritmuskiigazításokat, rosszabb esetben értelmi csonkulást eredményezne az eredeti műhöz viszonyítva. A remekműveket ezért lehetőleg eredeti nyelven kell előadni.

Giusto ritmust főleg egyházi jellegű darabokban találunk. A kétféle ritmus szembeállítására jó példa a Pünkösdlő. A I. és III. rész ünnepélyes szövege változatlan ritmizálásban szól, a II. és IV. vidám hangulatát viszont alkalmazkodó, pontozott ritmus érzékelteti.

A kórusok formaművészete is fontos jellemzője a mester vokális műveinek. Legszembetűnőbb a kitűnő egyensúly és arányérzék, amely különösen a nagy formákban mutatkozik meg. Vokális művekben a formát is a szöveg szabja meg. A szerkesztésmódra az is jellemző, hogy az ismétlés, a visszatérés sosem változatlanul van jelen, hanem mindig variáltan.

Szívesen alkalmazza Kodály a klasszikus felépítésű négyrészes formát. Ilyen szerkezetet mutat az ismételt expozíciójú, klasszikus szonátaforma, de ez jellemzi a legegyszerűbb négysoros magyar népdalok egy típusát is. Ez az AABA formaelv érvényesül a Te Deum kezdőtémájában és másutt is. (Eősze [2000]).

2.5.2. Nyelv és zene egysége Kodály Zoltán kórusműveiben

Kodály a Magyar Tudományos Akadémia Erkel-émlékülésén 1960-ban a következőképpen nyilatkozott „Általában, nemcsak nálunk, a zene egy-két nemzedékkel később fejlődik a többi művészetnél. Erkeltől sem lehet számonkérni, hogy nem érte el azt a zenében, amit Petőfi, Arany az irodalomban. Ehhez az ő korában még rengeteg előzmény hiányzott.” (Kodály [1964] 421)

A magyar karének útja című írásában pedig ekképp fogalmaz „Mi a jellege az 1850-es évek dalainak? Két ellentétes vonása emelkedik ki: az egyik derűs mulatozás – a másik valami szomorú, beteges érzelmesség–céltalan halál-vágy-, egyszóval: a sírva vigadás. Szövegük, igaz, sokszor Petőfi, de még inkább Petőfi utánzat. Zenéjéről el lehet mondani, hogy zenei Petőfije nincs ennek a kornak, csak Petőfi–utánzói vannak.” (Kodály [1964] 54)

Az értékes irodalmat színvonalasan feldolgozó zene még váratott magára, mert a magyar zeneszerzők szövegkezelése érzéketlen maradt, nyelvünk zeneisége iránt, mert nem ismerték eléggé, nem tanulmányozták törvényszerűségeit.

Kodály az első magyar zeneszerző, aki tudományos igénnyel foglalkozott a magyar és más nyelvekkel hisz zenész és bölcész képzettséget is szerzett. Beöthy Zsolt, Gyulai Pál és Gombocz Zoltán tanítványaként magasan képzett irodalmár, nyelvész és népművelő is volt. Gombocz Zoltánnál finn, francia és angol nyelveket is tanult. Gombocz hívta fel Kodály figyelmét a nyelvek hanglejtésének sajátosságaira és ő mutatott először Kodálynak olyan külföldi könyveket, amelyben a hanglejtést kottával rögzítették. (Kodály [1964]). A helyes hangsúlyozás, a szép kiejtés ügyének védelmezője és pártfogójaként Kodály azt vallotta, hogy nyelvet, stílust csak a néptől kaphat az irodalom és ezért a szép magyar beszédet népdalgyűjtő útjain az eredeti forrásnál, vidéken tanulmányozta.

Vokális művészete a legkiemelkedőbb példa a zene és irodalom, zene és nyelv magasszintű egybefonódására, ahol a zenei anyaggal azonos értéket hordoz a nagy igénnyel választott szöveg, amelynek tökéletes kezelése először juttatja érvényre – zenébe ágyazva – a magyar nyelv törvényszerűségeit, szépségeit. „A nyelv is énekel, a zene pedig beszél” vallotta.

A nép nyelvét jól ismerte Kodály és nagy számban zenésített meg népi szövegeket, melyekhez olyan alázattal és szeretettel nyúlt, mint a legnagyobbjaink műveihez. Ő maga ezt vallotta: „A magyar nép nemes dallamainak ter-

jesztésével a zenei közízlést emeljük. A magyar nyelv csak itt, ezekben a dalokban éli a maga életét. Együtt támadt vagy régen összeszokott dallam és szöveg: egymás szépségét és erejét fokozza. A romlásnak indult magyar nyelvérték új erőre kap a velük való foglalkozástól” (Kodály [1939])

Kodály a magyar népköltészet mellett a magyar költészet nagy alakjait is megjeleníti kórusművészetében. A 16. századtól jelenkorunkig a legtöbb jelentős költőnk szerepel Kodály megzenésített műveinek listáján pl: Petőfi Sándor, Balázs Béla, Arany János, Berzsenyi Dániel, Ady Endre, Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Balassi Bálint, Vörösmarty Mihály, Virág Benedek, Sík Sándor, Jankovich Ferenc, Weöres Sándor, Gazdag Erzsébet.

Kodály nagy tisztelője, tudósa volt az európai kultúrának, kedvelte a klasszikus formákat, de felismerte azt is, hogy a 19. századi költőink idegenből kölcsönvett versformái szinte elősegítették, az idegen lejtésű dallamok születését. Kodály még Berzsenyi időmértékes formáiban is érvényre juttatta a magyar szó és mondat természetes hanglejtését, áthatóan beszédes dallammá ötvözte, nemesítette. Pl a Magyarokhoz című hatversszakos ódából az első és a két utolsó versszakot felhasználó megzenésítés mintapéldája lehet az idegen, metrikus versek zenei feldolgozásának. A kánon szigorú zenei szerkesztésmódja, s a költői forma, illetve időmértékes verselés csupa megkötés a zeneszerző számára. Azonban a verslábak átformálásával, a súlyos, illetve súlytalan névelők tudatos megkülönböztetésével, a felütések eltüntetésével Kodály magyaros karakterűvé tette az idegen lüktetésű verset. Finom irodalmi érzékkel és igényességgel kiválasztott szövegek feldolgozásakor tiszteletteljes alázattal bánt az írott anyaggal, de egyben alkotóként is kezelte azt. Ezt a törekvését költőink is elfogadták, mert érzékelték, hogy Kodálynak a kórusprozódiairól vallott véleménye igaz. A költői anyag megismerése után úgy alkalmazta a szöveget a zenéhez, hogy közben figyelembe vette a nyelv sajátos hangzását, hangszínét, tempóját, ritmikáját, melodikáját, azaz a zenéjét.

Álljon itt néhány példa arra, hogy hogyan valósul meg Kodály felnőtt-kari vokális zenéjében a magyar nyelv:

Liszt Ferenchez c. vegyeskari mű Vörösmarty Mihály szövegére. Az ódából 7 versszakot hagy el és több helyen a szavakat is kicserélte.

Az eredeti költeményben „Még van lelke Árpád nemzetének” szöveg szerepel, Kodálynál „Van még lelke Árpád nemzetének”.

Liszt Ferenchez 156-171. ütem

Allegro $\text{♩} = 126$
f cresc.

Van még lel-ke
 Van még lel-ke
 Van még lel-ke
 Van még lel-ke

ff

Ár - pád nēm-ze-té - nek! Van még lel-ke Ár - pád nēm-ze-té -
 Ár - pád nēm-ze-té - nek! Van még lel-ke Ár - pád né - pé - nek!
 8 Ár - pád nēm-ze-té - nek! Állj kö-zénk Van Ár - pád né - pé -
 157 Ár - pád nēm-ze-té - nek! Van még lel-ke nēm-ze - té -

fff Sostenuto

nek! Van — még lel - ke Ár - pád nēm-ze - té - nek!
 Állj kö-zénk! él lel - ke Ár - pád nēm-ze - té - nek!
 8 nek! Van — még lel - ke Ár - pád nēm-ze - té - nek!
 Állj kö-zénk! él lel - ke Ár - pád nēm-ze - té - nek!
 163 nek! **fff** Van — még lel - ke Ár - pád né - pé - nek!

A csere oka a hangsúlyrendben keresendő, a kodályi választás jobban megfelel a magyaros hangsúlyozásnak.

Fölszállott a páva című vegyeskari művét Ady Endre versére írta. Itt a vers 6. versszakát hagyja el Kodály, s a záróversszakban a népi szövegváltozatot illeszti: „Sok szegény legénynek szabadulására” (Ady) helyett, A szegény raboknak szabadulására” szerepel.

Fölszállott a páva 59-70. ütem.

Lassan $\text{♩} = 50$
pp

a ————— a —————

pp

a ————— a —————

pp

Föl - szál-lott a pá - va, vár - megye-há - zá - ra,

pp

Föl - szál-lott a pá - va, vár - megye-há - zá - ra,

a ————— a ————— a —————

a ————— a ————— a —————

A szegény ra - boknak sza - badulá - sá - ra.

A szegény ra - boknak sza - badulá - sá - ra.

Jézus és a kufárok című vegyeskari mű bibliai szövegre épül, amelyet nehéz volt megzenésíteni, mert nyelvezete nem a ritmusérzékből, hanem a fordítás kényszeréből született.

Kodály a csúcspont előtti fokozatos erősítést úgy komponálja meg, hogy egyre több szólamot szerepeltet és a „Nézz már...” szövegrésznél hét szólamot énekeltet.

Ének Szent István királyhoz

Női karban „...kedves országodra.” 76-93 ütem

The musical score is for a women's choir. It begins at measure 76 with a *cresc.* marking. The first system of staves (measures 76-84) features a *f* (forte) dynamic and includes the instruction *(dallam!)*. The lyrics for this section are: "bús magyar fi-a-id, ár-va ma-ra-dé-kid. Nézz már Ist-ván ki-rály bán ko-dó ha-zád-ra. For-dítsd szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. Hozzád fo-háskodunk, ár-va ma-ra-dé-kid. Nézz már, nézz már Ist-ván ki-rály, ha-Nézz már Ist-ván ki-rály bús ha-bán ko-dó ha-zád-ra. For-dítsd szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. dó ha-zád-ra. For-dítsd szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. zád - - - ra, szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. zád - - - ra, szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra." The second system (measures 85-93) starts with a *dim.* (diminuendo) marking and continues with a *Sostenuto* tempo. The lyrics for this section are: "bán ko-dó ha-zád-ra. For-dítsd szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. dó ha-zád-ra. For-dítsd szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. zád - - - ra, szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra. zád - - - ra, szé-me-i-det ked-ves orszá-god-ra."

A női kari változatban a szöveg líraibb, ami a zenei megfogalmazásban pregnánsan megmutatkozik.

Öregek című vegyeskari művet Weöres Sándor versére komponálta Kodály. Weöres Sándor (1913-1989) azon ritka költők egyike, kinek sorai, zenét sugallók, muzsikába illők, pedig önmagát antimuzikálisnak tartotta. Kodály korán felfedezte, hogy verseit a ritmus élte, nemesen egyszerű a hangvétele, olykor a népdalokéval rokon. Kodály felfedezettjének is mondhatnánk, hisz Kodály az Öregek című vegyeskari művének szövegéül, Weöres 15 éves korában írt versét választotta.

Kodály így nyilatkozott: „Ritkán hallani ilyen őszinte érzést és főleg fiatal-embertől az öregek iránti szánalmat.” (Kodály [1989] 466.)

Weöres mély tekintélytisztelettel fogadta a felkérést annak ellenére, hogy Kodály elhagyta a költemény utolsó 18 sorát, s közben is kettőt. Weöres pályafutása tulajdonképpen akkor indult, amikor kamaszként megfogalmazta az öregemberek kilátástalanságát. Kodálynak pedig az Öregek című vegyeskarral indul a költői szövegre készült eredeti kórusműveinek sora.

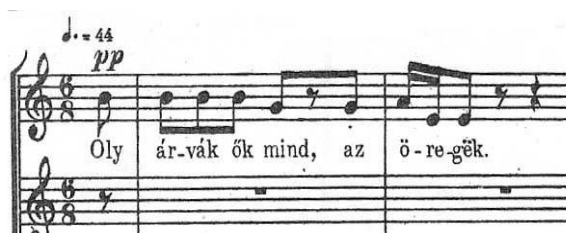
Az 50 éves Kodály a vers alaphangulatát úgy mutatja be, hogy „Az árva öregeket...a magányos szoprán halk, részvevő szavait lassan körülölelő harmóniák állóképszerűen indítják a művet... Az állókép lassan elmozdul. Az epikus-lírai hangulatot drámai elemek színezik... Az öregek bottal banduklását rövid imitációs szakasz ábrázolja, hatásosan készítve elő a har-sány köszöntést: „Jó napot bácsi!” Ez a közömbös világ részvétlenségét leleplező unisono indítja el a lelküket gyötrő gondolatsort: Te már elégtél; Senki-nek sincsen szüksége többé ... Az élet és halál urának parancsszava: No, gye-re tedd le, halkan szólal meg, kikerülhetetlenségét azonban kilencszeri ismét-lése jelzi.” (Eősze [2000]106.) Az öregek tragédiáját az impresszionista hang-vétellel a lírától az epikán át a drámai kifejtetig fokozza Kodály.

A mű keresztmetszetét egyetlen metafora „Oly árvák ők mind az öregek”, hosszmetsetét két elem és 28 mozaikból álló képsor alakítja (Angi [2003])

Weöres verse a partitúra szövegváltozatában:

A mű keresztmetszete: Oly árvák ők mind az öregek

Öregek 1-3 ütem

A mű hosszmetazete:

I. a., epikus előtézis

Az ablakból néha elnézem őket

b., dramatizálódó mozaik képsor

1. hogy vacogó szélben,
gallyak hátukon
mind cipekednek
hazafelé.
2. vagy tikkadt nyárban
a ház előtt
hogy üldögélnek
a napsugárban,
3. vagy téli estén
kályha mellett
hogyan alusznak jóízűen,
4. Nyújtott tenyérrel
templom előtt
úgy állnak búsan csüggeteg,
mint hervadt őszi levelek
a sárga porban.

Öregek 18-29 ütem

té - li es - tén kály - ha mel - lett ho - gyan a - lusz - nak jó - i - zű - en.

té - li es - tén kály - ha mel - lett ho - gyan a - lusz - nak jó - i - zű - en.

té - li es - tén kály - ha mel - lett

18 té - li es - tén kály - ha mel - lett

Nyúj - tott te - nyér - rel tem - plom e - lőtt úgy áll - nak bú - san, csüg - ge - teg, mint

Nyúj - tott te - nyér - rel tem - plom e - lőtt úgy áll - nak bú - san, csüg - ge - teg,

a - lusz - nak. Úgy áll - nak bú - san, ár - ván,

22 a - lusz - nak. Úgy áll - nak bú - san,

dim. *pp*

hěr - vad t ő - szí le-velek, a sár - ga porban.
 úgy áll-nak bú-san csüg - ge-teg, a sár - ga porban.
 úgy áll-nak bú-san csüg - ge-teg, úgy állnak bú-san.
 26 hěr - vad - tan, a sár - ga porban.

II.a., drámai előtézis
 b., epikus utómozaik

És ha az utcán bottal bandukolnak
 5. idegenül néz a napsugár is,
 6. s oly furcsán mondja
 minden ember:
 Jó napot bácsi!
 Jó napot bácsi!

Öregek: 30-42 ütem

Es ha az
 Es ha az uccán

Es ha az uc-cán bot - tal ban-du-kol-nak,
 uc-cán bot - tal ban-du-kol-nak, bot-tal, bot - tal, bot-tal,
 Es ha az uc - cán bot-tal ban-du-kol-nak, bot-tal,
 31 bot-tal ban-du-kol-nak, bot-tal, bot-tal, bot-tal,bot tal,

dim.

i - de-gő-nül néz a nap - su - gár is, S oly fur-csán mond - ja
 bot - tal, néz a nap - su - gár, és
 8 bot - tal, i - de-gő-nül néz a nap - su -
 34 i - de-gő-nül néz a nap - su - gár rá - - -

min - d'én em - b'ér: Jó na - pot bá - csil! Jó na - pot

min - d'én em - b'ér: Jó na - pot bá - csil! Jó na - pot

gár is: Jó na - pot bá - csil! Jó na - pot

37 jók: Jó na - pot bá - csil! Jó na - pot

bá - csil!

bá - csil!

bá - csil!

bá - csil!

III. a., drámai előtézis

A nyári nap, a téli hó, őszi levél,
tavaszi friss virág
mind azt dalolja fülükbe:

b., dramatizáló utómozaik kor

7. „Élet katlanba régi étek,
8. Élet szekerén régi szalma,
9. Élet gyertyán lefolyt viasz,

c., cselekmény mozaik

10. téged megettek,
11. téged leszórtak,
12. te már elégtél!
13. mehetsz aludni”

Öregek 43-65. ütem

Più mosso. $\text{♩} = 84$

ő - szí le-vél,

p A té - li hó, ő - szí le-vél,

p A nyá - ri nap, a té - li hó, ő - szí le-vél,

mf ta - va - szí friss vi - rág mind azt da - lol - ja fű - lük - be: 1

ta - va - szí friss vi - rág mind, mind azt da - lol - ja fű - lük - be: 1

ta - va - szí friss vi - rág mind azt da - lol - ja fű - lük - be: 1

47 „É - let - katlanban ré - gi é - tek, É - let - sze - ké - rőn ré - gi szal - ma, É - let - gyértyán

ré - gi é - tek,

52 „É - let - katlanban ré - gi é - tek, É - let - sze - ké - rőn ré - gi szal - ma, É - let - gyértyán

ré - gi é - tek,

57 ré - gi szal - ma,

ff lő - folyt vi - asz, té - gőd mő - g - őt - tek, té - gőd lő - szór - tak, té már el - ég - tél!

ré - gi szal - ma,

lő - folyt vi - asz, té - gőd mő - g - őt - tek, té - gőd lő - szór - tak, té már el - ég - tél!

57 ré - gi szal - ma,

pp És né - ha, ho - gy - ha

pp És né - ha

pp Né -

ff El - ég - tél, el - ég - tél,

ff El - ég - tél, el - ég - tél,

pp mé - he - tsz a - lud - ni...“

61 El - ég - tél, el - ég - tél, *pp*

IV.a., lírizáló előtézis

És néha hogyha agg kezük játszik
egy szőke gyermekfejen,

b., mozaik-tézisek

14. de fáj ha érzik,
hogy a kézre,
dolgos kezükre,
áldó kezükre

15. senkinek sincsen szüksége többé

Öregek: 64-80. ütem

V. a., szintézis
b., mozaik-tézisek

És rabok ők már,
16. egykedvű álmos,
leláncolt rabok,
17. Hetven nehéz év
béklyó karjukon
18. hetven év bűne, baja, bánata,

Öregek: 81-88 ütem

pp *Più lento* $\text{♩} = 108$

Es ra-bok ők már, egy-ked-vű, ál-mos, lē-lán-colt ra-bok,
Es ra-bok ők már, ál - mos, lē-lán-colt ra-bok,
Ra-bok ők már. ál - mos ra-bok.

cresc.
Het-ven ne-héz év a bé - kó kar-ju-kon, het-ven év bü - ne, baj - ja, bá-na-ta,
Het-ven év a bé - kó raj - tok, het - ven év baj - ja, bá -
Het-ven ne-héz év a bé - kó kar-ju-kon, het-ven év bü - ne, baj - ja, bá-na-ta,
bús het-ven év bá-na-ta, baj - ja.
85 Het-ven év a bé - kó raj - tok, het - ven év baj - ja.

VI. a., záró tézis
b., és mozaikjai

Hetven nehéz évtől leláncolva várják
19. egy jóságos kéz
20. rettenetes kéz
21. ellentmondást nem tűrő kéz
parancs szavát:

Öregek 89-94. ütem

Het - ven ne-héz év - től lē-lán - col - va vár - ják egy jó - sa-gos kéz,
na-ta. Het-ven ne - héz é - ve vár - ják egy jó - sa-gos kéz,
Het - ven ne-héz év - től lē-lán - col - va vár - ják egy jó - sa-gos kéz,
vár - ják egy jó - sa-gos kéz,
89 vár - ják egy jó - sa-gos kéz,
rēt-te-ne-tēs kéz, el-lent-mon-dást nem tű-rő kéz pa-rancs sza-vát:
rēt-te-ne-tēs kéz, el-lent-mon-dást nem tű-rő kéz pa-rancs sza-vát:
rēt-te-ne-tēs kéz, el-lent-mon-dást nem tű-rő kéz pa-rancs sza-vát:
92 rēt-te-ne-tēs kéz, el-lent-mon-dást nem tű-rő kéz pa-rancs sza-vát:

Kodály kórusművészetében az irodalmi szöveg és a hozzá komponált zene összefüggései arra utalnak, hogy egész munkásságára jellemző a következetes stílus és az egységes közlési mód.

3. A kóruséneklés helye a permanens nevelés-művelődés folyamatrendszerébe

A 20. században az oktatási rendszer nehézkessé vált, nem tudta követni a társadalmi, politikai, tudományos fejlődést és a gazdasági változások sebességét.

1967-ben Williamsburgban (Virgínia, USA) Oktatási világkonferencia volt 50 ország részvételével, ahol Philip H. Coombs által diagnosztizált oktatási válság világméretű vitát indított el és ennek hatására létrejött a lifelong learning koncepció, az élethosszig tartó tanulás eszméje. A koncepcióval különféle nemzetközi szervezetek – a legfontosabbak az Európai Tanács, az UNESCO¹, az OECD², az Európai Bizottság – foglalkoztak és programokat dolgoztak ki. Az európai lifelong learning koncepciók különbségei főként a kidolgozó szervezetek céljainak eléréséből adódott, hisz az UNESCO és az Európai Tanács elsősorban kulturális-politikai célú, míg az Európai Bizottság, és az OECD gazdasági célú szervezetek.

A téma szempontjából elsősorban az UNESCO és az Európai Tanács programjai lehetnek érdekesek, amelyek elsősorban oktatási-nevelési feladatokra koncentrálnak, így hatással vannak a pedagógia, a felnőttoktatás humanisztikus felfogására.

Az UNESCO az 1970-es évet a nemzetközi nevelés évének kiáltotta ki és az Európai Tanács ebben az évben dolgozta ki a permanens nevelés prog-

---

¹ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization = Egyesült Nemzetek nevelésügyi, tudományos és művelődésügyi szervezete. (Bakos [1974] 878.)

² Organization for Economic (Cooperation and Development = Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Bakos [1974] 595.)

ramját, amelynek a központi elve az önállóan irányított tanulás gondolata. 1972-ben az UNESCO felhívja a figyelmet a tanuló társadalomra, és ezzel egy új embertípus kialakulását prognosztizálta, aki az egész életén át tartó tanulási folyamat segítségével maga irányítja a jövőjét, egész élete során fejlesztí a személyiségét egyrészt individumként, másrészt a társadalom tagjaként.

A permanens nevelés az egyetemes oktatási nevelést képviseli, a kifejezést a nemzetközi szervezetek is átvették, mert tág, rugalmas, integratív fogalomnak tartották (Óhidy [2006]).

„...a permanens nevelés kifejezés... egy olyan globális folyamatot jelöl, amelynek a meglévő nevelésügyi rendszerek struktúrájának átalakítása éppúgy célja, mint a nevelésügyi rendszereken kívül adódó képzési lehetőségek fejlesztése; ebben a folyamatban az ember tettei és gondolatai közötti kölcsönhatás révén az ember saját nevelésének tevékeny résztvevője; a nevelésnek, amely semmiképpen sem korlátozódhat az iskolakötelezettség időszakára, ki kell terjednie az élet valamennyi dimenziójára, a tudás és a gyakorlati ismeretek minden ágazatára...” (Csoma [1990] 36.)

A permanens nevelés két nagy szakaszra osztható. Az első szakasz a családi neveléssel kezdődik, amit később kiegészítenek a nevelési-oktatási intézmények (bölcsőde, óvoda, alsó-középső,-felsőfokú iskola), családpótló intézmények (gyermek- és ifjúsági otthonok, kollégiumok stb.); egyházak, gyermek-, ifjúsági mozgalmak, művelődési intézmények, folyóiratok, könyvkiadók, rádió, tévé, internet.

A permanens nevelés második szakasza az első szakasz nevelési, képzési hiányának pótlását, helyreigazítását, módosítását segíti. A permanens nevelést ekkor a felnőttnevelés, a felnőttoktatás, a felnőttképzés és a közművelődés rendszerei végzik, és megnő a lehetősége az önnevelésnek, az önművelésnek, illetve az autodidaxisnak.

A permanens nevelés célját, feladatait, tartalmát meghatározzák a szükségletek, a társadalmi csoportok, a koreszmék, pedagógiai-andragógiai felismerések, politikai rendszerek, ideológiák, gazdasági-társadalmi berendezkedések, fejlettségek. (www.kislexikon.hu)

A magyar szóhasználat differenciáltsága némi terminológiai tisztázatlanságot eredményez, hisz használatban van permanens nevelés-művelődés-oktatás- képzés és tanulás kifejezés is. „Helyesnek látszik úgy tekinteni ezt a gazdagságot, hogy e kifejezések, a permanencia egy-egy lényeges oldalát mutatják meg.” (Csoma [1990]37.) A kifejezések inkább szinonimaként funkcionálnak pl. felnőtteknél inkább a permanens képzés a használatos, mert a felnőttek nem szeretik a direkt nevelés és oktatás kifejezést. A permanens műveltség pedig elsősorban aktivitás, készség a világban való tájékozódásra, az új értékek beépítésére, a régiak felülvizsgálatára, kirekesztésére vonatkozik. A művelődésnek vannak: fő és mellékirányai, szervezett és kötetlen, folyamatos, alkalmankénti, egyszeri formái.

Az általános alapműveltség a permanens képzés alapja és erre épül a szervezett továbbképzés és az önművelés is.

Az általános műveltség ismeretet, szemléletet, szélesebb látókört, gondolkodási-tanulási készségeket gondolkodni tudást jelent. A különböző műveltségi tartalmak személyiségformáló erejűek.

A permanens nevelés először a meglévő nevelésügyi rendszer elméleti felépítésének módosulását ösztönözte.

Az elmélet szakemberei azonosultak a művelt világ azon elgondolásával, hogy az emberi szervezet sejtjei az aktivitás hiányában elpusztulnak, így az ember testi, szellemi funkciójának működését gátolják, tehát helyes az emberi életszakaszokról egységben gondolkodni.

A neveléstudományt – ami az ember nevelésének, képzésének, tanításának, tanulásának általános tudománya – három részterület összességét jelenti:

- pedagógia: a gyermek és ifjak nevelésének elmélete
- andragógia: a felnőttképzés elmélete
- gerontagógia idősök nevelésének elmélet. (Zrinszky [1996]) A gerontagógia nem azonosítható a gerontológia kifejezéssel, ami az idősök gondozását jelenti.

A neveléstudomány lefedi az emberi élet három nagy szakaszát. A felfelé ívelő szakaszt, amely 20-25 éves korig, a tetőző szakasz, amely 60-65 éves korig, és a lefelé ívelő szakaszt, amely az élet végéig tart. (Nagy [2002]). A permanens személet így öleli fel a teljes emberi életet, hisz a képzés kortalan. E felosztás szükségességét senki nem vitatja, de a megvalósulás dilemmái sok oktatáskutatót foglalkoztat.

A permanens nevelés a konkrét nevelési gyakorlatot is erősítette, hiszen a társadalmi fejlődés felgyorsulása és a tudományos – technikai forradalom, az ismeretek robbanásszerű változását kívánja meg. Így a nevelés gyakorlata a következő változásra indukáló pontokat érzékelt:

- A nevelési oktatási intézmények funkciói változóban vannak pl.: a bipoláris (nevelő+növendék egymásra hatás) pedagógia kiegészül a multipoláris (nevelő+növendék+média egymásra hatás) pedagógiával, így a pedagógus számára a média versenyhelyzetet teremt, és az audióvizualitás (képek és hangok) nyerő pozícióban van a többnyire verbális pedagógiai gyakorlattal.
- az átlagéletkor növekedik, így a pedagógiai-andragógiai koncepciót felváltja a nevelés-oktatás-képzés-művelés-önművelés permanenciája.
- a közoktatás és a közművelődés egyre jobban összekapcsolódik, így az alpműveltségek folyamatosan kiegészülnek újabb ismeretekkel, élményekkel. A szabadidő jelentős programozójává vált a média.
- a munkaerővel kapcsolatos elvárások növekednek, ezért a személyiségfejlődésre is nagyobb gondot kell fordítani (Nagy [2002])

Az élethosszig tartó művelődés feltételei a következők:

- a motiváltság;
- a fejlett értelmi képesség;
- a szabadidő.

A motiváltság mind gyermek, mind felnőttkorban az érdeklődéssel van összefüggésbe. A felkeltett érdeklődés gazdagabbá teszi a megismerést, könnyebbé a befogadást, elmélyültebbé a tudást, alkalmazhatóbbá az ismereteket. Az érdeklődés felkeltése és fenntartása bármely korosztály esetében az egyik legösszetettebb pedagógiai-andragógiai-gerontológiai feladat. Érdeklődés szempontjából vannak humán és reál érdeklődésű emberek bár a harmonikus személyiség kialakulásához fontos, hogy az ember pszichés funkciói kiegyenlítetten igazodjanak egymáshoz.

Az értelmi képességek közül fontos az egyén figyelme, emlékezete, gondolkodása, képzelete.

A figyelem függ az érdeklődéstől, érdektől, motiváltságtól, életkortól, fizikai állapottól, stb. A figyelem koncentrációt kíván, amire csak a pihent ember képes. Ezért rendkívül fontos a szabadidő biztosítása.

A gondolkodás képessége csak az embernek adatott meg. A gondolkodás olyan összetett emberi tevékenység, ami tudást, ismeretet feltételez. A gondolat születése alkotás.

A permanens nevelés – művelődés folyamatrendszerébe már a vonatkozó irodalom alapján is indokolt és fontos helyet találhatunk a kóruséneklésnek, de a téma szempontjából kiemelkedően jelentős a kulcskompetenciák szempontjából is rávilágítani az énekkar szerepére.

Az Európai Tanács 2000. márciusában arra szólította fel az Európai Unió tagországait, hogy dolgozzák ki az egész életen át tartó tanulás során elsajátítandó kulcskompetenciákat. „A kulcskompetencia az ismeretek, készségek és attitűdök transzferábilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse és fejleszthes-

se, be tudjon illeszkedni a társadalomba és foglalkoztatható legyen. A kulcskompetenciákat, a kötelező oktatás ill. képzés időszaka alatt kell elsajátítani. A későbbiekben az egész életen át tartó tanulás során mindenféle tanulás alapját ezek a kulcskompetenciák képezik.” (www.ofi.hu)

A kulcskompetenciáknak 8 területét különböztetik meg:

1. Anyanyelvi kommunikáció.
2. Idegen nyelvi kommunikáció.
3. Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák.
4. Digitális kompetenciák.
5. A tanulás tanulása.
6. Személyközi és állampolgári kompetenciák.
7. Vállalkozói kompetenciák.
8. Kulturális kompetenciák.

A területek között nyilvánvaló átfedések is vannak. Elemezve a kompetenciák tartalmát az énekkari tevékenység segíthet az anyanyelvi, az idegen nyelvi, a személyközi kompetenciák kialakításában, fejlesztésében, de döntő módon a kulturális kompetencia fejlődésében játszhat nagy szerepet. A kulturális kompetencia „gondolatok, élmények és érzések különféle módon – többek között zene, tánc, irodalom, szobrászat és festészet – történő kreatív kifejezésének fontosságát foglalja magába”. (www.ofi.hu)

Ha a kulturális kifejezőmódok közül az énekkart választja valaki, akkor a készségei közül fejlődhet a művészi önkifejezés készsége, a kórusművek előadásán keresztül az élményszerzés készsége, a kreatív önkifejezés mások személyiségének elfogadása és a kulturális tevékenységben rejlő lehetőségek felismerésének képessége.

Az énekkari éneklés tehát beépíthető az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák rendszerébe mert az énekkari éneklés egész életen át művelhető, hisz a zenei műveltség nem statikus állapot, hanem egy folyamat, amely minden kórusmű eléneklése után megújulást, fejlődést indu-

kál a személyiségben. Az énekkari tevékenység során a kórustag folyamatosan, egyszerre fejlesztheti az egyéni aktivitását és a közösségi szerepvállaláshoz szükséges készségeket, kompetenciákat. A kóruséneklés elősegíti a fejlődő és fejlődni képes személyiség alakulását, segít abban, hogy az egyénben az értelmi és érzelmi képesség azonos súllyal jelenjen meg. A felértékelődött műveltségkép megszerzése és a kórustagok között megvalósuló esélyegyenlőség megtapasztalásához szintén jó terep az énekkari tevékenység. Összességében elmondható, hogy a kóruséneklés segít az egyénnek abban, hogy képes legyen megfelelni az Európai Unió egész életen át tartó tanulás globális elvárásának.

A képzelet feltételezi a tudást, az ismeretet, a fantáziát. A képzelet tehát olyan alkotás, ahol a reális elemek keverednek a fantáziával.

4. Az énekkari tevékenység hatásának vizsgálata az aktívan éneklő kórustagok személyiségében

4.1. Problémafelvetés

A zene összetett jelenség, sok megjelenési formája, és meghatározója ismert. Ennek megfelelően számos aspektusból vizsgálható. Az elemzés különféle szintjei nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő értelmezésekhez vezethetnek, így erősítve a zenéről szóló tudományos diskurzust.

Jelen dolgozat, a zene vokális szegmensével, az énekkari énekléssel és ennek hatásaival kíván foglalkozni a permanens nevelés folyamatában.

Az énekkar, vagy kórus azoknak a csoportját jelenti, akik saját kedvtelésükre, rendszeresen, közösen énekelnek egy-vagy többszólamú kórusműveket.

Időnként – hangverseny keretében – környezetükkel is megosztják zenei felkészültségük eredményét. Az énekkar összetétel szempontjából lehet: vegyeskar, férfikar, nőikar, leánykar, fiúkar, és gyermekkar. Az énekkar szó-

lamait gyermek és női hangszínek esetén: szoprán, mezzo, alt; fiú és férfi hangszínek esetén: tenor, bariton, basszus szólamoknak nevezzük. Az énekkar vezetőjét karnagy vagy karvezető megnevezés illeti, aki differenciált mozgólataival irányítja az éneklő közösséget.

Bár a téma univerzális, de a kulturális identitás országonként sajátos jegyeket indukál. Jelen esetben a magyarországi énekkari kultúra, ezen belül az énekkari éneklés hatásvizsgálata került előtérbe, mert ez a téma hiányzik a zenepedagógia szakma kutatási palettájáról.

A kórustevékenység nagyon összetett feladat, hisz: a kórusvezető; a mű; és a kórus, mint élőhangszer optimális találkozásból kell létrejönnie.

A kórusvezető személyisége döntő tényező, mert egyénisége, érdeklődése, szakmai identitása, intenzitása nagyban befolyásolja az általa vezetett – jelen esetben gyerekek és felnőttek – személyiségét. A kórusvezetőnek mindenekelőtt ismernie kell: a vezénylés mechanizmusát, tudnia kell, hogy az ütemezés és a vezénylés között minőségi különbség van. Míg az ütemezés csak mechanikus mozgás, addig a vezénylés a zene szabad áramlását, a kórusmű zenei karakterét közvetíti.

Ha a kórusvezetést művészi színvonalon akarja valaki művelni, akkor annyi gyakorlás szükséges, mint bármely hangszer megszólaltatásához. A nehézség az, hogy a gyakorlásnak az egész énekkar tanúja.

A karvezető hangszere az emberi hang. A kórustagok mindegyikének saját akarata van. A karnagynak pedig arra kell ösztönözni a 30-40-50 főt, hogy egyetlen akarattal énekeljenek. Ehhez nagy zenei és pedagógiai-pszichológiai felkészültséggel kell rendelkeznie.

Míg az ének órákon tantervi megkötések dominálnak, addig az énekkari műveket a karvezető válogatja. Tehát ahány énekkar, annyi műsor. Fontos a kiválasztott és megtanítandó művek: tartalmi gazdagsága, nehézségi foka, zenei anyaga, eszmeisége, emocionális hatásai, intellektuális funkciói.

A vizsgált kórusokba a kórusvezetők gazdag élettapasztalattal, kiemelkedő szakmai tudással rendelkező, művelt, világlátott emberek, de különböző beállítottságú és különböző művészi hitvallásúak. Így különböző a kórusok műsorpolitikája és az énekelt művek zenei nyelvezete, ritmusvilága, harmóniavilága, stb.

A kórustagoknak is igen nagy szerepe van az énekkari munkában, hisz aktív teljesítményükkel egyrészt hozzájárulnak a kollektív művészi élményhez, másrészt a művészi alkotómunkába fektetett erőt át kell sugározniuk a hallgatóság felé.

Bár az énekkari irodalom sokszínű, elsősorban a kórustevékenység első két komponensére: a kórusvezető sokszínű, felelősségteljes munkájára és a megtanítandó kórusművek válogatására, zeneiségére, interpretálására koncentrál.

A kórustagok elsősorban egy zenei közösség tagjaként jelennek meg; Sokat foglalkozik az irodalom a szólamok hangszínével (Vági [1966] 104-113), ami valóban nagyon meghatározó az énekkari hangzás szempontjából. Ha az önálló kórustag áll a figyelem középpontjába, akkor sem figyelünk személyiségének minden szférájára. Ugyanis fontos a zenei előképzettség, a hallás, a hangszín, az életkor, a nevelhetőség (Kardos [1972] stb., de hiányzik az énekkaros affektív személyiségfrájára való odafigyelés, vagyis az énekkari éneklés személyiségformáló hatásának előtérbe helyezése és objektív bizonyítása. Az énekkarvezetés gyakorlatában ez a hiátus nehezen materializálható, ezért inkább a kórusvezető intuitív, ösztönös megérzésére van bízva. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, hogy a kórustag milyen hatásra választja az énekkari tevékenységet és az énekkari tevékenység milyen hatást vált ki a kórustagból az sokszempontú megközelítést kíván. Ahhoz, hogy ezt a bonyolult oda-vissza hatást érzékeltetni lehessen, ahhoz lényeges a folyamat sokszempontú végigkövetése, pl.

- az énekkari tagok szociális és kulturális környezete (család, iskola),

- az énekkar motiváló hatása (szabadidő-eltöltés, közösség, zene, élmény, szereplés stb.);
- a próbák folyamata (mennyeség, minőség);
- a szereplések pszichikai hatásai (stressz, ambíció);
- az énekkari munka személyiségre gyakorolt hatásai.

A kutatás problémája jelentős, időszerű és sürgető, mert gyermekeink érzelmi neveléséért felelősek vagyunk és a jövőképet nagyban befolyásolja a felnövekvő nemzedék személyiségjegyeinek minősége.

4.2. A vizsgálat célkitűzései és hipotézisei

4.2.1. Célkitűzések

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy megvizsgáljam a nagy múltú tradíciókkal rendelkező magyar kóruskultúra helyzetét, tevékenységét, kisugárzását. Külön céлом kiemelni Kodály Zoltán széles látókörű zenei-nevelési koncepcióját, normarendszerét, kultúra szemléletét, amit az idézett kottapéldák tovább hitelesítenek.

Kutatom továbbá az állandóan fejlődő, kiegyensúlyozott személyiség értelmi-érzelmi viszonyrendszerén belül az érzelem értelmezését és az érzelmi sokszínűséget fejlesztő énekkari tevékenység személyiségre gyakorolt hatását.

Mivel a kóruséneklés jól illeszkedik a permanens nevelés-művelődés folyamatrendszerébe, ezért célom annak feltárása, hogy a különböző életkori fázisokban milyen motivációs hatásra választja az egyén a kóruséneklést. Kutatom, van-e különbség a gyermek- és felnőttkori választás között? Kíváncsi vagyok a gyermekkori választás intenzitására és hogy ez az elhatározás kitart-e az egész életen. Keresem arra is a választ, hogy a kórustagok látják-e az összefüggést a kórusstruktúra faktorai között. Kíváncsi vagyok arra, hogy a faktorok – a kórusvezető zenei, pedagógiai, pszichológiai munkája, a kórusmű-

vek minősége, a kórustagok tevékenysége – milyen kapcsolatot mutatnak egymással.

Célom annak megállapítása is, hogy milyen szerepet játszik a kórustagok személyiségfejlődésében az egész életen át gyakorolt énekkari tevékenység. Vizsgálatommal szeretném körvonalazni azt, milyen téren kell erősíteni a zenei nevelést annak érdekében, hogy nagyobb prioritást élvezzen a közoktatást és közművelődést is átfogó énekkari tevékenység.

4.2.2. Hipotézisek

1. Az énekkari éneklés motivációs hatása terén

- a. Feltételezem, hogy a gyermekkorban éneklő énekkari tagok elsősorban külső hatásra választották a kóruséneklést. Úgy vélem, hogy ezen belül is döntőbb a zenei tanulmányokat segítő intézmények és/vagy tanárok hatása, mint az otthoni környezet.
- b. A felnőtt kórustagoknál azt feltételezem, hogy döntően belső motiváció hatására énekelnek kórusban, és többnyire hosszú és gazdag zenei tapasztalattal rendelkeznek.
- c. Feltételezem, hogy életkortól függetlenül több az olyan énekkari tag, aki gyermekkor óta aktívan zenét tanul, mint az, aki csak a közoktatás – mindenkire kötelező – óráin találkozott énekléssel.
- d. Úgy gondolom, hogy a kóruséneklést elsősorban az éneklés iránti vonzódás motiválta.

2. A kórusstruktúra összetevőinek érzékelése terén

- a. Feltételezem, hogy a kórustagok életkoruktól függetlenül felfedezik a kórusstruktúra faktorai – kórus munkája, kórusvezető munkája, kórusban folyó zenei nevelés – között az összefüggést.
- b. Feltételezem, hogy a három faktor differenciálásánál kiemelkedik a profi karvezető dominanciája az amatőr tagokkal szemben.

3. Az énekkari éneklés személyiségfejlesztő vizsgálata terén

- a. Feltételezem, hogy az énekkar iránti vonzalom – életkortól függetlenül – erős érzelmi kötődéssel jár együtt.
- b. Úgy gondolom, hogy dominánsabb az énekkar érzelemkeltő hatása, mint a viselkedésre gyakorolt hatása.
- c. Feltételezem, hogy a motiváció ellenére különbség mutatható ki a gyermek és felnőtt kórustagok érzelmi affinitása között. Úgy vélem, a felnőtté válás, az identifikáció erősödése, illetve a választás szabadsága kedvezően befolyásolja a felnőttek érzelmi életét.

4.3. A vizsgálat módszerei és eszközei

A vizsgálathoz egy vizsgálati csomagot állítottam össze (melléklet 1.)

A vizsgálati csomag összeállításánál fontos szempont volt:

- a megbízhatóság
- az egyértelműen megválaszolhatóság
- számítógépes feldolgozási lehetőség

A vizsgálati csomag a következőket tartalmazza:

– Tájékoztató levél Kórusvezetőknek	melléklet 1.1
– Tájékoztató levél Kórustagoknak	melléklet 1.2
– Vizsgálati mintát összesítő lap	melléklet 1.3
– Adatlap kórustagoknak	melléklet 1.4
– Kórustevékenységet jellemző tulajdonságskála	melléklet 1.5
– Önjellemző kérdőív	melléklet 1.6

A vizsgálati csomag három kérdőívből áll:

Az első kérdőív „Adatlap Kórustagoknak” demográfiai és szociológiai adatokat és a kóruséneklés választásának körülményeit mérte.

A második kérdőív „Kórustevékenységet jellemző tulajdonságskála” egy Osgood skála (Nádasi [2000] 190). Itt a vizsgálati személyek tulajdonságpárok között elhelyezett 7 fokozatú ítélettel fejezhették ki a kórus munkáját, a kórusvezető munkáját és a kórusban folyó zenei nevelés minőségét. A tulajdonságpárok közül az egyik a jót, a másik a rosszat, vagyis a két végletet jelölte, de a 7 fokozatú skála segítségével az átmenetek bejelölésével lehetett differenciálni. A kitöltők figyelmességét próbára teheti az a tény, hogy egy-egy tulajdonságoszlopban a pozitív és negatív tulajdonságok felváltva szerepelnek.

A harmadik kérdőív egy többfokozatú osztályozó skálával ellátott „Önjellemző kérdőív”, amely az énekkari tagok affektív szférájához tartozó személyiségjegyeket hívatott feltárni. (Rubinsten [1983], Nagy [1996], Carver-Scheier [2006]).

A kérdőívek kitöltését három településen: Debrecenben 4 kórus tagjaival, Nyíregyházán 2 kórus tagjaival, és Hajdúböszörményben 1 kórus tagjaival végeztük. Nem a település kiválasztás dominált, hanem azok a kórusok, amelyek vállalták a kérdőívezést, azok az említett településeken dolgoznak.

A kérdőív csomagot kérdező biztosok – akik valamennyien gyakorló ének tanárok – vitték el és töltették ki egy-egy aktívan működő és vállalkozó énekkarral. A próbán jelenlévő kórustagok helyben töltötték ki az íveket. A kérdőibiztosak személyes jelenléte miatt senki sem zárkózott el a kitöltéstől. Az időintervallumot nem adtuk meg pontosan, mert így szabadon, saját tempóban lehetett dolgozni, de általában 30-40 perc volt szükséges a válaszadónak. Egy kórus tagjai vitték csak haza a csomagot, de egy hét leforgása alatt a kiadott ívek 87 %-a visszaérkezett.

A kitöltés a kórusok próbatermében történt, nyugodt körülmények között. A kitöltés során tartalmi kérdés nem merült fel csak figyelmetlenségből adódó. A kórusvezetővel előre meg volt beszélve a kitöltés ténye, de tartalmában, részleteiben nem ismerték a vizsgálati csomagot.

A kórustagok nem értesültek előre a kitöltés tényéről, de különösen a felnőtt kórusokban éneklők, szívesen, érdeklődve olvasták és adtak választ a velük kapcsolatos kérdésekre.

A vizsgálati személyek választhattak, hogy névvel vagy jelszóval szignálják-e a kérdőíveket. A feldolgozó lapnál lehet látni, hogy mindkét lehetőséggel éltek. (melléklet 2: Feldolgozó lap). Az viszont fontos volt, hogy mindegyik kérdőívre ugyanaz a jelzés kerüljön a beazonosíthatóság miatt.

4.4. A vizsgált minta

Jelen vizsgálat mintájának összetételét 13-71 év közötti magyar állampolgárságú, különböző kórustípusokba aktívan éneklő kórustagok adják. A vizsgálat nem mérte külön az énekkarba nem járók véleményét, mert azon személyek, akik nem ismerik a konkrét tevékenységet objektív okok miatt nem képesek hiteles válaszadásra.

Az adatfelvétel módja: több kérdőívből álló kérdőívsomag kitöltése személyesen.

Az adatfelvétel ideje: 2009. január 10-február 1. közötti intervallumban történt.

A mintanagyság: 250 fő. A kérdőívsomagot értékelhetően kitöltötte: 234 fő. A vizsgálati mintaösszesítő (melléklet 1.3.) alapján a vizsgálatban résztvevő kórustagok kórustípusonkénti bontását a 4. sz. táblázat mutatja.

A kérdőívben szereplő válaszok megfelelő kódolás után egy MS Excel táblázatban lettek rögzítve. Az adatok statisztikai elemzése is a táblázatkezelőben történt. A mintát jellemző alapvető statisztikai mennyiségek, mint például az átlag, szórás, minimum/maximum, medián, módusz az Excel beépített függvényeivel és egyszerűbb matematikai képleteket implementálva kerültek meghatározásra. Az egyes kérdéspárokra adott válaszok közti korrelációk ki-mutatások segítségével lettek elemezve. A kapott numerikus eredmények a

jellemzőiknek legjobban megfelelő diagramtípusok alkalmazásával kerültek szemléltetésre.

4. sz. táblázat

A vizsgálatban résztvevő kórustagok kórustípusonkénti bontásban

Kórustípus	fő
gyermekkar	73
nőikar	71
vegyeskar	90
Összesen	234

4.5. A vizsgálati eredmények bemutatása és elemzése

4.5.1. Az első kérdőív „Adatlap kórustagoknak” eredményeinek bemutatása

A demográfiai adatok közül először a nemek megoszlását vizsgáltuk. (5. sz. táblázat)

5. sz. táblázat

A kérdőívet kitöltő kórustagok nemenkénti bontásban

Nem		
nő	192	83%
férfi	39	17%
nincs adat	3	
Összesen	234	100%

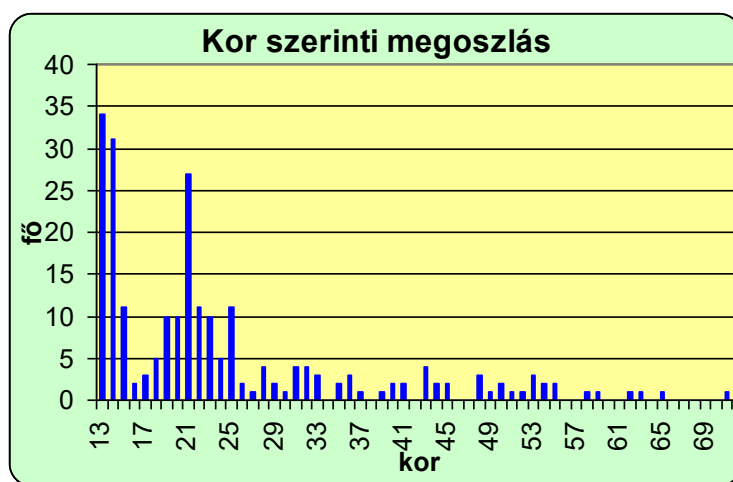
1. sz. grafikon

A kutatás válaszadói közül a nők voltak aktívabbak, de ez az eltolódás abból adódott, hogy döntően gyermekkarok és női karok vállalkoztak a válaszadásra. Vegyes karok közül három, viszonylag alacsony létszámú kórus férfitagjai adják a vizsgált minta 17 %-át.

Az életkor szerinti megoszlásnál eltérő életkorú, heterogén populáció jelenik meg, ami kor szerinti megoszlásnál a 13-15 éves és a 19-21 éves korosztály magas reprezentációját mutatja a 2,3,4. sz. grafikonon. Ez igen öröndetes tény, hisz mindkét korosztálynál nagy missziója lehet a zenének. Segít birtokba venni – azokat a mélyen emberi, érzelmi közvetítésű gondolati rétegeket, amelyek iránt különösen nagy affinitása van ennek a korosztálynak. Segítségét nyújthat a zene, az éneklés transzferhatása révén abban, hogy legyenek nyitottak, aktívak, fogékonyak a szép és jó iránt. A valóságot a maga teljességébe lássák, így a személyiségük egyre kiteljesedettebbé válik. Így a számukra hozzáférhető köz- és alapműveltség egyre inkább alakulhat a szakműveltség csorbíthatatlansága mellett általános műveltséggé.

2. sz. grafikon

3. sz. grafikon

4. sz. grafikon

A 2. sz. grafikonon a válaszadók évenkénti, a 3. sz. grafikonon két évenkénti, a 4. sz. grafikonon három évenkénti megoszlásban lettek ábrázolva, mert a túl

részletes felbontás eltakarhatja a lényegét. Így viszont kitűnik – főleg a 4. sz. grafikonból, hogy egy erőteljes, kor szerinti csökkenés látható a 13 évestől a 71 évesig.

Az átlagéletkor viszonylag alacsony (6. sz. táblázat), ami abból adódik, hogy a vizsgálatban legmagasabb létszámmal a 13-15 éves korosztály vett részt (4. sz. grafikon), a kérdőívet kitöltők életkor szerinti differenciálása viszont azt mutatja, hogy a legfiatalabb kórustag 13 éves, a legidősebb 71 éves és a két véglet közötti különbség 58 év (7. sz. táblázat).

6. sz. táblázat

A vizsgálatban résztvevők átlag életkora
nemenkénti bontásban

Átlagéletkor	
nő (a gyermekkar leánytagjai is)	23,7947
férfi (a gyermekkar fiútagjai is)	24,2308

7. sz. táblázat

A kórustagok életkor szerinti
megoszlása

Kor:	
átlag:	24,2
szórás:	12,5
medián:	21
módusz:	13
minimum:	13
maximum:	71
terjedelem:	58
nincs adat:	3

Milyen munkakörben dolgozik?

A szociográfiai adatoknál a válaszadók iskolázottságára és ebből adódó társadalmi státuszára voltunk kíváncsiak.

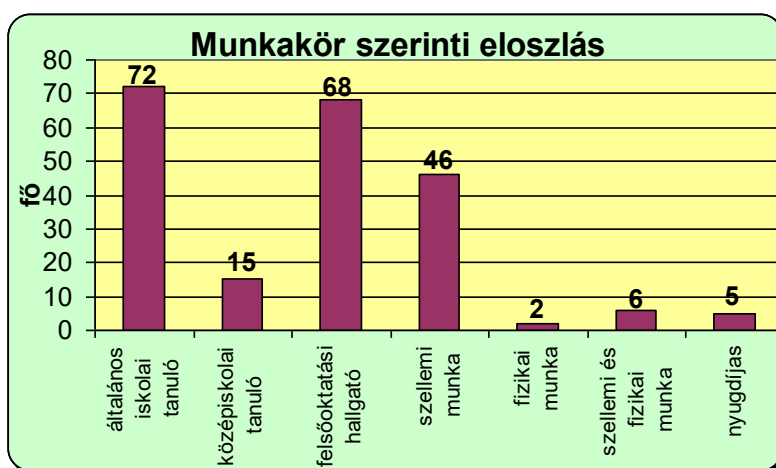
8. sz. táblázat

A vizsgált populáció munkakör szerinti megoszlása

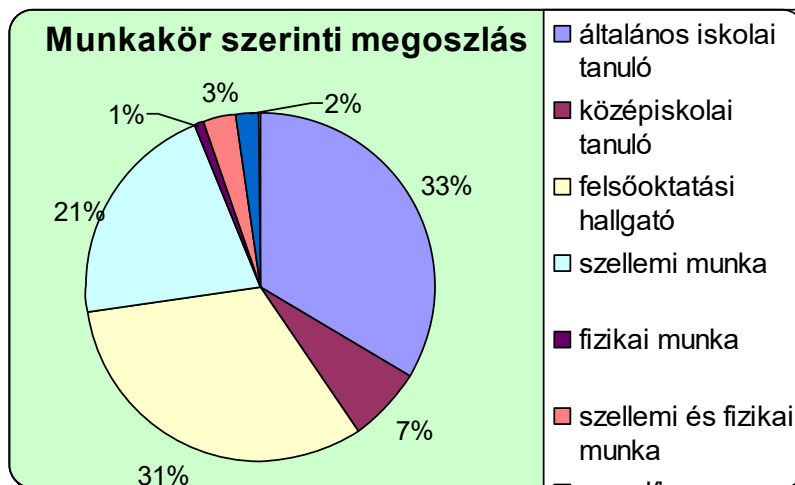
Milyen munkakörben dolgozik?		
általános iskolai tanuló	72	33%
középiskolai tanuló	15	7%
felsőoktatási hallgató	68	31%
szellemi munka	46	21%
fizikai munka	2	1%
szellemi és fizikai munka	6	3%
nyugdíjas	5	2%
munkanélküli	2	1%
egyéb	2	1%
nincs adat	16	

Domináns az általános iskolában tanulók, a felsőoktatásban tanuló hallgatók létszáma és a szellemi munkát végzők száma. Bár a lehetséges válaszoknál megjelent a nyugdíjas, munkanélküli és egyéb válaszadási lehetőség, ennek ellenére 16 fő nem jelölt meg munkakört (8. sz. táblázat).

5. sz. grafikon

6. sz. grafikon

A résztvevők döntő többsége tanul vagy szellemi munkát végez, ami azt sugallja, hogy az énekkari éneklés, mint mentális töltés összefüggésbe hozható

az emberek iskolázottsági szintjével és az említett rétegeknél az egzisztenciális érvek nem eltántorító hatásúak.

Milyen módon tanult zenét?

Választ kerestünk arra is, hogy az énekkarra járó megkérdezettek milyen módon tanultak zenét (9. sz. táblázat).

9. sz. táblázat

A kérdőívet kitöltők zenei képzettsége

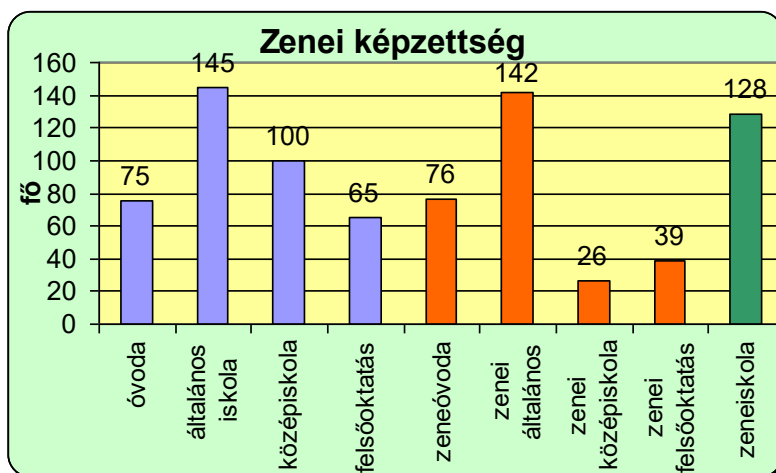
Milyen módon tanult zenét?			nő	férfi	38	16%	nem zenei képzés
óvoda	75	32%	72	1			
általános iskola	145	63%	125	17			
középiskola	100	43%	84	13			
felsőoktatás	65	28%	59	4			
zeneóvoda	76	33%	61	14	196	84%	zenei képzés
zenei általános	142	61%	117	24			
zenei középiskola	26	11%	22	4			
zenei felsőoktatás	39	17%	36	3			
zeneiskola	128	55%	104	23			

Döntő többség, 84 %-uk zenetagozatos képzésben vett részt, vagyis örövendetes módon a zenetanulás, a tudatos kottaolvasás kamatoztatható a jelenlegi tevékenységükben, ez azért is fontos, mert egy színvonalas kórusprodukció kiművelt hangú, kottát ismerő énekeseket kíván, már igényes régi korok zenéje is, de a kortárs szerzők művei még inkább megkövetelik a biztos zenei tudást, jó tonalitás készséget, és az autentikus előadásmódot.

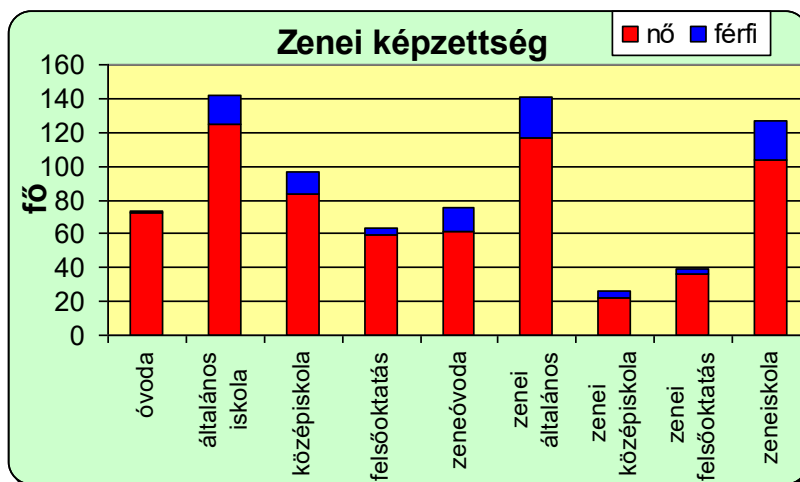
A nem zenei képzést jelző 16 % sem azt jelenti, hogy nem találkozott zenei neveléssel a válaszadó, hiszen a közoktatásnak része az ének-zene tanítása. Relatíve magas a zenei általános (61 %), és a zeneiskolát 55 % végzettek száma. (7., 8. sz. grafikon)

7. sz. grafikon

8. sz. grafikon

Milyen az Ön otthoni zenei környezete?

Ebben a kérdésben arra kerestünk választ, hogy milyen a válaszadók családi mikrokörnyezete zenei szempontból. A válaszokban felszínre került a családi struktúra, a család zenei értékítélete az énekkar énekléssel kapcsolatban. A többség a szülők (29 %) és a testvérek (37 %) voltak kórustagok. Mind összesen 9 % az akinél nincs családi indíttatás a kórusénekléshez. (10. sz. táblázat)

10. sz. táblázat

A család zenei hatásának mértéke a válaszadókra

Zenei környezet		
A családban senki nem tanult zenét.	20	9%
Senki nem tanult zenét, de szeretjük.	57	24%
A családban senki nem volt énekkaros.	20	9%
Az egyik vagy mindkét szülő zenei végzettségű.	51	22%
Az egyik vagy mindkét szülő, volt énekkaros, vagy jelenleg is kórusban énekel.	69	29%
A testvérem kórustag volt, vagy jelenleg is kórusban énekel.	86	37%
Egyéb. főként a gyerek zenei végzettségére, kórustagságára utaló szülők	31	15 %

Milyen hatásra választotta a kóruséneklést?

Ez a kérdés a kóruséneklés melletti döntések mozgató rugóit igyekszik feltérképezni. Mivel 13 éves volt a legfiatalabb válaszadó, ezért feltételeztük, hogy mindenki autonóm személyiség, de egy-egy döntésnél valaki befolyásolhatja. Ez azért is fontos, mert az emberek többsége nincs tudatában, hogy önállóan kell és lehet meghatározni az elérendő életformát. Nincs elképzelésük, hogy milyen lesz, lehet vagy legyen a jövő létformája. (Hankiss, [1977]) (11. sz. táblázat)

11. sz. táblázat

A vizsgált minta külső-belső motivációjának megoszlása

Kórustagság motivációja		
önként	147	63%
zenetanár	23	10%
tanár	23	10%
kórustag	13	6%
szülő	53	23%
barát	21	9%
rokon	11	5%
egyéb	15	6%
nincs adat	7	

Öröm volt látni, hogy 63 %-a a megkérdezetteknek önként választotta a kórusba éneklést. Természetesen van különbség a gyerekek (17 %) és a felnőttek motivációja között. A gyerekkórus tagjainak a szülői befolyás 48 %-os dominianciát mutatott. (12. sz., 13. sz. táblázat)

12. sz. táblázat

A gyerekkarban éneklők motivációjának %-os megoszlása

Gyerekkórus motivációja		
önként	34	47%
zenetanár	1	1%
tanár	2	3%
kórustag	1	1%
szülő	35	48%
barát	7	10%
rokon	3	4%

13. sz. táblázat

A felnőtt kórustagok motivációjának %-os megoszlása

Felnőttkórus motivációja		
önként	112	70%
zenetanár	22	14%
tanár	21	13%
kórustag	12	7%
szülő	18	11%
barát	13	8%
rokon	7	4%

Érdekes és megdöbbentő a pedagógusok motiváló hatása, ami gyerekeknél (zenetanár+tanár) 4 %, felnőtteknél 27 %.

Rangsorolja 1-3-ig, hogy milyen indítékból választotta a kóruséneklést? Az 1-es a legerősebb indok.

Ez a kérdés egy preferencia sorrendet és egyben súlypontozást is jelent a választási indítékok közül. (14. sz. táblázat)

Az első helyen 140 fő voksolt arra, hogy az éneklés iránti szeretetből választotta a kórust. Viszonylag sokan tartják fontosnak az éneklést és a vele növelhető emocionális intellektust.

Második helyen 110 fő a szabadidő kulturált eltöltését választotta. Ez is örvendetes, mert így kicsit oldódik a verbalitás dominanciája, ami az emberek mindennapjait befolyásolja és a kórusban töltött idő ellensúlyozhatja a TV és számítógép függőséget. Ez utóbbi főleg a gyerekeknél pozitív tendencia.

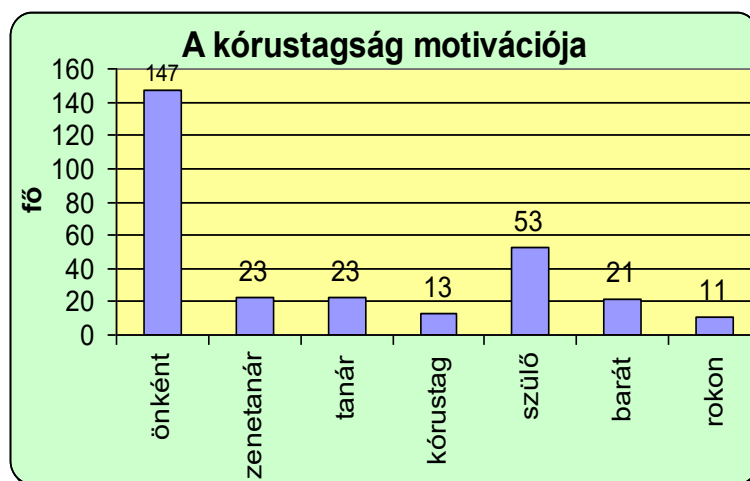
Harmadik helyre került a rangsorban – de azért elég nagy számú válaszadó 106 fő nyilatkozta – hogy az énekkari közösség miatt jár kórusba. Nekik az éneklésre fordított plusz idő nem okozhat megterhelést, hisz az együttlét öröme élteti őket.(9., 10. sz. grafikon)

14. sz. táblázat

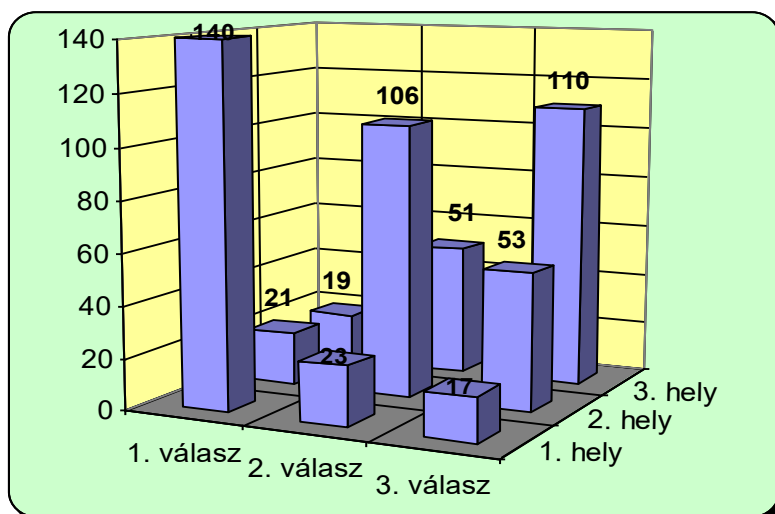
A kórusválasztás preferencia sorrendje

Motiváció	1. válasz	2. válasz	3. válasz
1. hely Éneklés iránti vonzódás	140	23	17
2. hely Szabadidő kulturált eltöltése	21	106	53
3. hely Énekkari közösség	19	51	110

9. sz. grafikon

10. sz. grafikon

A kórusválasztás preferencia sorrendje

Hány éve énekel kórusban?

A megkérdezettek közül átlag 11 éve énekelnek. Az énekkari énekléssel töltött minimum év 1 év, a maximum év 60 év. Ez az adat bizonyítja, hogy az énekkari éneklés életkortól független és a motivált ember hosszú évtizedekig képes a szabadidejében kórusban énekelni (15. sz. táblázat).

15. sz. táblázat

Kórusénekléssel töltött évek száma

Hány éve kórustag?	
átlag	11,9828
szórás	10,2679
módusz	7
minimum	1
maximum	60

Hány évig tervezi a kórusban éneklést?

Csak szám adatot kértünk, a válaszban átlagban még 2 évig szeretnék folytatni. De olyan válaszoló is volt, aki még 50 évig szándékszik kórusban énekelni, bizonyára meghatározó itt az előrelátás, az önmegvalósítási igény.

Az előrejelző prediktív funkció tehát igen nagy szórást mutat (16. sz. táblázat.)

16. sz. táblázat

A vizsgált minta kórusénekléssel kapcsolatos jövőképe

Meddig folytatja?		X évig	
átlag	2,07489	átlag	6,05263
szórás	0,5054	szórás	11,7164
módusz	2	módusz	1
		minimum	0
		maximum	50

4.5. 2. A második kérdőív „Kórustevékenységet jellemző tulajdonság skála” eredményeinek a bemutatása

Az énekkari tagok általában rendelkeznek valamilyen attitűddel a kórusmunkát illetően, ezért ezt a kialakult viszonyulást mérni is lehet.

Mérőeszközként az Osgood skála sokdimenziós, mérési eljárást választottam, amely lehetőséget ad arra, hogy a kórustevékenység három irányultságát: a kórus munkáját, a kórusvezető munkáját és a kórusban folyó zenei nevelést egyaránt mérje.

A mérőskála 15 tulajdonságpárja közül kell a válaszadónak választania. A tulajdonságpárok között az egyik a pozitív, a másik a negatív végletet jelenti, de aki differenciálni akar a végletek között az egy 7 fokozatú skálával fejezheti ki meggyőződését (Nádasi [2000] 190.)

Osgood-skála (részletesen melléklet 1.5)

1.	nem törődöm	3 2 1 0 1 2 3	gondos
2.	feszült	3 2 1 0 1 2 3	oldott
3.	fékező	3 2 1 0 1 2 3	ösztönző
4.	megértő	3 2 1 0 1 2 3	értetlen
5.	következetes	3 2 1 0 1 2 3	következetlen
6.	igénytelen	3 2 1 0 1 2 3	igényes
7.	szigorú	3 2 1 0 1 2 3	elnéző
8.	kulturált	3 2 1 0 1 2 3	kulturálatlan
9.	egymásra figyelő	3 2 1 0 1 2 3	közömbös
10.	derűs	3 2 1 0 1 2 3	lehangolt
11.	őszinte	3 2 1 0 1 2 3	képmutató
12.	reális	3 2 1 0 1 2 3	túlértékelő
13.	rendezetlen	3 2 1 0 1 2 3	rendezett
14.	lelkes	3 2 1 0 1 2 3	nehezen mozduló
15.	aktív	3 2 1 0 1 2 3	passzív

A kórus munkáját II/a, sorszámmal 17. sz. táblázatban, a kórusvezető munkáját II/b, sorszámmal a 18. sz. táblázatban, a kórusban folyó zenei nevelést II/c, sorszámmal a 19. sz. táblázatban azonosítottam. A táblázatokban az értékelő faktor átlagai, szórása, móduszának bemutatása tulajdonságpáronként olvasható.

17. sz. táblázat

A kórus munkájához való viszony kifejezése a teljes mintán

II/a					
sorszám	tulajdonság1	átlag	szórás	módusz	tulajdonság2
1	nem törődöm	2,45	0,85	3	gondos
2	feszült	2,17	1,16	3	oldott
3	fékező	2,42	0,81	3	ösztönző
4	megértő	-1,76	1,56	-3	értetlen
5	következetes	-2,12	1,27	-3	következetlen
6	igénytelen	2,58	0,98	3	igényes
7	szigorú	0,05	1,83	2	elnéző
8	kulturált	-2,50	1,11	-3	kulturálatlan
9	egymásra figyelő	-2,07	1,25	-3	közömbös
10	derűs	-2,40	1,00	-3	lehangolt
11	őszinte	-2,20	1,15	-3	képmutató
12	reális	-2,02	1,22	-3	túlértékelő

13	rendezetlen	2,13	1,25	3	rendezett
14	lelkes	-2,24	1,11	-3	nehezen moz- duló
15	aktív	-2,34	1,01	-3	passzív

18. sz. táblázat

A kórusvezető munkájához való viszony kifejezése a teljes mintán

II/b					
sorszám	tulajdonság1	átlag	szórás	módusz	tulajdonság2
1	nem törődöm	2,80	0,63	3	gondos
2	feszült	1,47	1,82	3	oldott
3	fékező	2,58	0,88	3	ösztönző
4	megértő	-2,13	1,25	-3	értetlen
5	következetes	-2,42	1,09	-3	következetlen
6	igénytelen	2,72	0,87	3	igényes
7	szigorú	-0,29	1,88	-2	elnéző
8	kulturált	-2,66	0,94	-3	kulturálatlan
9	egymásra fi- gyelő	-2,45	0,93	-3	közömbös
10	derűs	-2,35	0,94	-3	lehangolt
11	őszinte	-2,58	0,85	-3	képmutató
12	reális	-2,23	1,16	-3	túlértékelő
13	rendezetlen	2,60	0,69	3	rendezett
14	lelkes	-2,78	0,74	-3	nehezen moz- duló
15	aktív	-2,79	0,74	-3	passzív

19. sz. táblázat

A kórusban folyó zenei neveléshez való viszony kifejezése a teljes mintán

II/c					
sorszám	tulajdonság1	átlag	szórás	módusz	tulajdonság2
1	nem törődöm	2,55	0,75	3	gondos
2	feszült	1,93	1,35	3	oldott
3	fékező	2,35	1,02	3	ösztönző
4	megértő	-2,16	1,18	-3	értetlen
5	következetes	-2,27	1,07	-3	következetlen
6	igénytelen	2,56	0,95	3	igényes
7	szigorú	-0,26	1,95	0	elnéző
8	kulturált	-2,58	0,97	-3	kulturálatlan
9	egymásra fi- gyelő	-2,25	1,15	-3	közömbös
10	derűs	-2,43	1,03	-3	lehangolt
11	őszinte	-2,40	0,99	-3	képmutató
12	reális	-2,27	1,00	-3	túlértékelő
13	rendezetlen	2,34	1,00	3	rendezett
14	lelkes	-2,28	1,35	-3	nehezen moz- duló
15	aktív	-2,48	1,02	-3	passzív

A teljes mintán 17., 18., 19. számú táblázatok statisztikai paraméterei a következő adatokat mutatják. A tulajdonságpárok választását háromféle összefüggésben vizsgáltam. Akik szeretik a kórus munkáját és pozitívan értékelik, azok az erős elhivatottsággal a szélső pozitív, illetve az elutasítók szélső negatív tulajdonságot választották, az átlagtól a 2-es és 7-es válasznál van nagyobb eltérés. A valószínűségi változó 0,75 – 1,95 szórást, eltérést jelez. A modulus esetében két kiugró gyakoriságú kategória a -3 és + 3. A látszólagos bimodalitás a kérdőív hétfokozatú skálájának a negatív és pozitív tulajdonságyakoriságára utal.

A 18. sz. táblázat értékelő viszonyulása a legkiegyensúlyozottabb, feltehetően az egész minta biztosabban meg tudja ítélni a vezetőt, mint egymás munkáját az identifikációs folyamat más egy attitűd tárggyal kapcsolatban, mint egy személlyel kapcsolatban.

Az attitűd vizsgálat során a három táblázat (17., 18., 19. sz. táblázat) eredményei alapján a kórusstruktúra faktorai között belső tartalmi kapcsolat fedezhető fel. Az azonos tulajdonságpárok választása egybecseng, melynek során véleményeikről, nézetekről tudunk tájékozódni, beleszámítva a kikérdezettek eltérő életkorát és tapasztalatát. A direkt tartalom mellett megjelenik a latens, érzelmi struktúra is.

A továbbiakban az értékelő viszonyulás alakulását tulajdonságpáronként összehasonlítom:

- a kórus munkáját II/a és a kórusvezető munkáját II/b (20. sz. táblázat)
- a kórus munkáját II/a és a kórusban folyó zenei nevelést II/c. (21. sz. táblázat)
- a kórusvezető munkáját II/b és a kórusban folyó zenei nevelés II/c. 22. sz. táblázat

20. sz. táblázat

A kórus munkája II/a. és a kórusvezető munkája II/b tulajdonság páronkénti összevetése (15 db résztáblázat)

Darab / III/1	II/a/1							
II/b/1	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3					1			1
-1							1	1
0			1					1
1				2		1		3
2		1		9	12	6		28
3	1	1	3	5	56	132	1	199
(üres)							1	1
Végösszeg	1	2	4	16	69	139	3	234

Darab / III/1	II/a/2								
II/b/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1	1	1		2	2	1		8
-2			3	1	3	8	4		19
-1		1	1	1	5	4	4	2	18
0		2		1	2	4	4		13
1			1	3	1	14	5		24
2				1	4	26	24		55
3				3	1	18	74		96
(üres)								1	1
Végösszeg	1	4	6	10	18	76	116	3	234

Darab / III/1	II/a/3						
II/b/3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2	1			1	1	1	4
0		2		2			4
1	1	2	2	2	3		10
2			3	34	7	2	46
3		4	5	40	116	3	168
(üres)					1	1	2
Végösszeg	2	8	10	79	128	7	234

Darab / III/1	II/a/4								
II/b/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	71	28	4	4	3		5		115
-2	17	38	6	4	1	4	2	1	73
-1	1	6	6	4	4	1			22
0		2		2	1				5
1	1		3	1	2	1			8
2	1	3					1		5
3		1	1						2
(üres)	1							3	4
Végösszeg	92	78	20	15	11	6	8	4	234

Darab / III/1	II/a/5								
II/b/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	100	40	5	1	1	1	2	1	151
-2	12	26	8	3	3	1	1	2	56
-1	2	3	2	2		2			11
0		1	2	3	1				7
1			2						2
2			1			1			2
3	1	2							3
(üres)	1							1	2
Végösszeg	116	72	20	9	5	5	3	4	234

Darab / III/1	II/a/6								
II/b/6	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3			1				1		2
-2						2			2
-1								1	1
0				1		1			2
1					1	1	1		3
2		1	1	2	2	8	13		27
3	3				3	34	155	1	196
(üres)								1	1
Végösszeg	3	1	2	3	6	46	170	3	234

Darab / III/1	II/a/7								
II/b/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	13	7	2	3	1	2	2		30
-2	1	21	10	4	2	6	2		46
-1	1	6	15	7	4	4			37
0		2	4	19	3	6		1	35
1	1		1	9	5	4	1		21
2	1	4	3	1	5	20	10		44
3		2	1	1	1	4	6		15
(üres)				1		2	1	2	6
Végösszeg	17	42	36	45	21	48	22	3	234

Darab / III/1	II/a/8								
II/b/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	145	27	6	2	2	1	2	3	188
-2	10	14	2		1	1			28
-1	3	1	1			2			7
0	3					1			4
1	1								1
2	1							1	2
3	2								2
(üres)	1							1	2
Végösszeg	166	42	9	2	3	5	2	5	234

Darab / III/1	II/a/9								
II/b/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	88	39	9	4		2	1	2	145
-2	18	34	11	1	2	1			67
-1		7	2	1		1			11
0			1	2	2		1		6
1				2					2
3						1	1		2
(üres)								1	1
Végösszeg	106	80	23	10	4	5	3	3	234

Darab / III/1	II/a/10								
II/b/10	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	104	20	2	2	1	1			130
-2	33	30	7			1		2	73
-1	3	9	4	1					17
0	2	2	1	1	1		1		8
1				3	1				4
2	1								1
(üres)								1	1
Végösszeg	143	61	14	7	3	2	1	3	234

Darab / III/1	II/a/11								
II/b/11	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	115	41	6	5		2			169
-2	8	21	8	5			1	1	44
-1		5	3	2	1				11
0		1	1	2		1	1		6
1				2					2
3				1					1
(üres)								1	1
Végösszeg	123	68	18	17	1	3	2	2	234

Darab / III/1	II/a/12								
II/b/12	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	82	32	6	5	1	1		2	129
-2	20	28	13	3	1			1	66
-1		7	1	4	1				13
0	1	4	2	8	1				16
1				1		2			3
2	1	1		1		1			4
3							1		1
(üres)		1						1	2
Végösszeg	104	73	22	22	4	4	1	4	234

Darab / III/1	II/a/13								
II/b/13	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-1			1						1
0				1	1				2
1			3		3	8	2		16
2	1	2	1	3	13	19	11		50
3		5	1	3	7	40	107		163
(üres)								2	2
Végösszeg	1	7	6	7	24	67	120	2	234

Darab / III/1	II/a/14								
II/b/14	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	117	58	16	5	1	3	1		201
-2	4	11	7			1	1		24
-1		3	1						4
0		1							1
1					1				1
3	1	1							2
(üres)								1	1
Végösszeg	122	74	24	5	2	4	2	1	234

Darab / III/1	II/a/15								
II/b/15	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	118	71	10	2	1	1	1		204
-2	6	12	2	1	1	1			23
-1	1								1
0				1					1
1					1				1
2	1						1		2
3		1							1
(üres)								1	1
Végösszeg	126	84	12	4	3	2	2	1	234

A véleménynyilvánítók két markánsan elkülönülő véleménycsoportra tagozódnak.

Első véleménycsoport: biztos irányultságot mutató vélemények.

Az állítások elrendezése azt mutatja, hogy a 15 tulajdonságpár közül a 7-es számú tulajdonságpárt kivéve, véleménynyilvánítók erőteljesen és egyértelműen a pozitív tulajdonságokat választották, illetve a negatívokat elutasították. Kihangsúlyozták ezzel a kórus munkájának és a kórusvezető munkájában fellelhető fontos párhuzamot mindkettőhöz fűződő pozitív attitűdöktjüket. Az 1, 2, 3, 6, 13 kérdéspárokat ábrázoló táblázatok és a 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15 kérdéspárokat ábrázoló táblázatok grafikai megjelenése ugyan különböző satírozással megkülönböztetett szám, de értékítélet szempontjából azonos minőséget hordoz. Ez abból adódik, hogy egy-egy tulajdonságoszlopban pozitív és negatív tulajdonságok felváltva szerepeltek, és ha a válaszadók többsége a saját meggyőződését a bal oldali tulajdonságlistán jelölte, akkor a táblázat bal oldalán csúcsosodott ki a többség véleménye, ellenkező esetben pedig a jobb oldalon.

Második véleménycsoport: Bizonytalan irányultságot mutató csoport.

A skálaértékek értelmezési lehetőségei a 7. tulajdonságpárnál egy másik véleménycsoportot indukált. A szigorú – elnéző tulajdonságpár nagyon megosztotta a véleménynyilvánítók álláspontját sokféle válasz született 7. kérdés grafikai megjelenése a 20. sz. táblázatban. Bizonyára közrejátszott az életkori szórás, hisz amíg a korosabb, felnőtt véleménynyilvánítók egy poroszos, túlszabályozott, addig a fiatal generáció egy liberálisabb, nyitottabb pedagógiai szellemben szocializálódott.

21. sz. táblázat

A kórus munkáját II/a., és a kórusban folyó zenei nevelés II/c., tulajdonság páronkénti összevetése (15 db rész táblázat)

Darab / III/1	II/a/1							
II/c/1	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
0				3	1	3	1	8
1				6	5	2		13
2		1	1	6	26	21		55
3	1	1	3	1	37	113	1	157
(üres)							1	1
Végösszeg	1	2	4	16	69	139	3	234

Darab / III/1	II/a/2								
II/c/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3					1		2		3
-2	1					1	1		3
-1		1	1		2	4	1	1	10
0		3		5	5	5	5		23
1			1	1	3	11	2		18
2			2	2	3	38	27		72
3			2	2	4	17	78	1	104
(üres)								1	1
Végösszeg	1	4	6	10	18	76	116	3	234

Darab / III/1	II/a/3						
II/c/3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3				1			1
-2	1			1	1		3
-1				1		1	2
0		3	1	1	1		6
1	1	2	2	7	6		18
2		3	5	39	18	2	67
3			2	28	102	3	135
(üres)				1		1	2
Végösszeg	2	8	10	79	128	7	234

Darab / III/1	II/a/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	64	37	5	4	2		4	1	117
-2	22	30	5	4	3	3	2	2	71
-1	2	7	9	3	3	1	1		26
0	1	2		4	1	1			9
1		1	1			1			3
2					2		1		3
3	3								3
(üres)		1						1	2
Végösszeg	92	78	20	15	11	6	8	4	234

Darab / III/1	II/a/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	87	29	4	2	1	1	2	1	127
-2	24	31	9	2	1	1	1	1	70
-1	2	7	4	2	1			1	17
0	1	4	1	3	1	1			11
1	1	1	1		1				4
2						2			2
3			1						1
(üres)	1							1	2
Végösszeg	116	72	20	9	5	5	3	4	234

Darab / III/1	II/a/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	12	9	6	5	1	2	2		37
-2	3	14	12	2	3	4	3	1	42
-1		7	7	5	4	5			28
0	1	5	5	23	3	7	1		45
1		2	3	5	3	9	1	1	24
2		2	2	5	6	11	7		33
3	1	3	1		1	10	8		24
(üres)								1	1
Végösszeg	17	42	36	45	21	48	22	3	234

Darab /	II/a/9								

Darab / III/1	II/a/6								
II/c/6	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3						2	1		3
-2							1		1
-1								1	1
0					1	1			2
1	2			2	1	4	1		10
2	1	1		1	3	17	26		49
3			2		1	22	141	1	167
(üres)								1	1
Végösszeg	3	1	2	3	6	46	170	3	234

Darab / III/1	II/a/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	134	26	2	1	2	1	2	3	171
-2	23	12	7	1		2		1	46
-1	4	3			1				8
0	1	1							2
1	1					1			2
2						1			1
3	3								3
(üres)								1	1
Végösszeg	166	42	9	2	3	5	2	5	234

Darab / III/1	II/a/10								
II/c/10	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	116	25	2		1	1		2	147
-2	24	25	7	1		1			58
-1	2	8	5	3	1				19

III/1									
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	80	37	2	3		1	2	2	127
-2	20	32	14	4		1			71
-1	3	7	3	1	1	1			16
0	1	2	2	2	2				9
1		1	1		1				3
2	1					2	1		4
3	1	1							2
(üres)			1					1	2
Végösszeg	106	80	23	10	4	5	3	3	234

Darab / III/1	II/a/11								
II/c/11	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	103	33	6	1	1				144
-2	18	29	6	3		3		1	60
-1		5	4	6					15
0	1	1	2	5					9
1	1			2					3
2							1		1
3							1		1
(üres)								1	1
Végösszeg	123	68	18	17	1	3	2	2	234

Darab / III/1	II/a/12								
II/c/12	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	75	28	5	8		1		2	119
-2	25	36	12	6	2			1	82
-1	4	5		4		1			14
0		4	5	4	1				14
1					1	1			2
2						1			1
3							1		1
(üres)								1	1
Végösszeg	104	73	22	22	4	4	1	4	234

Darab / III/1	II/a/13								
II/c/13	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2			1			1			2
-1		1	2			1	1		5
0	1			1	1	3	2		8
1		2			6	5	2		15
2		3	2	3	11	30	20		69
3		1	1	3	6	27	95	1	134
(üres)								1	1
Végösszeg	1	7	6	7	24	67	120	2	234

Darab / III/1	II/a/14								
II/c/14	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	97	37	4	4	1	1	1		145
-2	18	28	9			1			56
-1		6	8		1	1			16
0	2		2						4
2	1		1	1		1			4
3	4	3					1		8
(üres)								1	1
Végösszeg	122	74	24	5	2	4	2	1	234

Darab / III/1	II/a/15								
II/c/15	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	109	42	6	1		2			160
-2	9	33	5	2					49
-1	6	5	1		1				13
0	1	2		1	2				6
2	1	2							3
3							2		2
(üres)								1	1
Végösszeg	126	84	12	4	3	2	2	1	234

22. sz. táblázat

A kórusvezető munkáját II/b., és a kórusban folyó zenei nevelés II/c. tulajdonság páronkénti összevetése(15 db rész táblázat)

Darab / III/1	II/b/1							
II/c/1	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
0		1		1	2	4		8
1				1	4	8		13
2	1				13	41		55
3			1	1	9	146		157
(üres)							1	1
Végösszeg	1	1	1	3	28	199	1	234

Darab / III/1	II/b/2								
II/c/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1		1				1		3
-2	1	2							3
-1	1	1	5		1	1	1		10
0	2	1	2	7	6	2	3		23
1		6	2		2	8			18
2	2	6	3	3	13	23	22		72
3	1	3	5	3	2	21	69		104
(üres)								1	1
Végösszeg	8	19	18	13	24	55	96	1	234

Darab / III/1	II/b/3						
II/c/3	-2	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1						1
-2	1			1	1		3
-1	1				1		2
0		2	1	1	2		6
1		1	5	3	9		18
2		1	4	30	31	1	67
3	1			11	123		135
(üres)					1	1	2
Végösszeg	4	4	10	46	168	2	234

Darab / III/1	II/b/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	81	26	1		3	3	1	2	117
-2	24	35	7	2	2			1	71
-1	3	6	10	2	3	1	1		26
0	2	3	3			1			9
1		2	1						3
2	2			1					3
3	3								3
(üres)		1						1	2
Végösszeg	115	73	22	5	8	5	2	4	234

Darab / III/1	II/b/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	110	14				1	1	1	127
-2	35	27	6	1			1		70
-1	4	9	1	1	2				17
0	1	2	4	3			1		11
1		2		2					4
2		1				1			2
3	1								1
(üres)		1						1	2
Végösszeg	151	56	11	7	2	2	3	2	234

Darab / III/1	II/b/6								
II/c/6	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3		1					2		3
-2							1		1
-1			1						1
0						1	1		2
1		1			1	2	6		10
2				2	1	13	33		49
3	2				1	11	153		167
(üres)								1	1
Végösszeg	2	2	1	2	3	27	196	1	234

Darab / III/1	II/b/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	18	5	7		1	3	3		37
-2	5	16	9	3	2	4	2	1	42
-1	1	12	8	1	4	2			28
0	5	3	5	24	4	4			45
1		5	3	4	7	4	1		24
2	1	3	3	3	1	18	2	2	33
3		2	2		2	9	7	2	24
(üres)								1	1
Végösszeg	30	46	37	35	21	44	15	6	234

Darab / III/1	II/b/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	155	10	2	1			2	1	171
-2	26	13	3	2		2			46
-1	3	3	1		1				8
0		2							2
1	1		1						2
2				1					1
3	3								3
(üres)								1	1
Végösszeg	188	28	7	4	1	2	2	2	234

Darab / III/1	II/b/10							
II/c/10	-3	-2	-1	0	1	2	(üres)	Végösszeg
-3	106	31	7	3				147
-2	18	34	5	1				58

Darab / III/1	II/b/9							
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	3	(üres)	Végösszeg
-3	102	19	2	2	1	1		127
-2	30	36	4		1			71
-1	7	7	2					16
0	2	1	2	4				9
1	1	2						3
2	2		1			1		4
3	1	1						2
(üres)		1					1	2
Végösszeg	145	67	11	6	2	2	1	234

Darab / III/1	II/b/11							
II/c/11	-3	-2	-1	0	1	3	(üres)	Végösszeg
-3	129	13	2					144
-2	32	23	2	3				60
-1	2	6	6		1			15
0	5	1	1	2				9
1	1				1	1		3
2		1						1
3				1				1
(üres)							1	1
Végösszeg	169	44	11	6	2	1	1	234

Darab / III/1	II/b/12								
II/c/12	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	90	23	3	2		1			119
-2	33	33	7	6		2		1	82
-1	4	5	2	1	2				14
0	2	4	1	7					14
1		1			1				2
2						1			1
3							1		1
(üres)								1	1
Végösszeg	129	66	13	16	3	4	1	2	234

Darab / III/1	II/b/14							
II/c/14	-3	-2	-1	0	1	3	(üres)	Végösszeg
-3	136	6	1			2		145
-2	42	12	1	1				56

Darab / III/1	II/b/13						
II/c/13	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2			2				2
-1	1		1	2	1		5
0			2	4	2		8
1		1	1	7	6		15
2		1	8	23	37		69
3			2	14	117	1	134
(üres)						1	1
Végösszeg	1	2	16	50	163	2	234

Darab / III/1	II/b/15								
II/c/15	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	149	8	1			1	1		160
-2	37	12							49
-1	12	1							13
0	2	2		1	1				6
2	3								3
3	1					1			2
(üres)								1	1
Végösszeg	204	23	1	1	1	2	1	1	234

A gyermek-felnőtt kórustagok választípusainak egymáshoz viszonyított aránya azt mutatja, hogy a 234 fős teljes mintát tagoltuk, így a gyermek és a felnőtt kórustagok válaszai, külön is értelmezhetők. Elemző megkülönböztetésre késztet nemcsak a két csoport közötti korkülönbség, hanem az ezzel együtt járó előképzettség, tapasztalat, perspektíva szerinti heterogenitás is.

A táblázatpárok egymás mellett láthatók, így a véleményalkotás azonosságai és különbségei azonnal feltárulnak. (lásd. melléklet 3.)

A táblázatok tulajdonságpáronkénti összevetése során két helyen tapasztalható nagyobb eltérés: Ez következhet abból, hogy a gyerekeknek még nincs kellően kiforrott véleménye, de adódhat figyelmetlenségből is, hiszen egy-egy tulajdonságoszlopban a pozitív és negatív tulajdonságok felváltva szerepelnek.

Az első eltérés 2-es számú feszült–oldott tulajdonságpárnál a gyerekek több feszültséget éreznek az egész kórustevékenységekben, mint a felnőttek. A kimutatott restriktív hozzáállás abból adódik, hogy a kórusmunka akkor válik igazi értékkelé, ha nyilvánosságot kap kisebb nagyobb közönség előtt, különböző alkalmakkor.

Ahhoz, viszont, hogy a zenei produktum pódiumképes legyen, profi követelménynek feleljen meg, szabadidőben eljutni nehéz. Egy gyermek kevésbé tolerálja – még ha a belső igénye meg is van – az időigényes, alapos szakmai rutinszerzés folyamatának végigkövetését. Csak akkor értékeli a befektetett munkát, ha az eredményekben tükröződik, vagyis sikeres a szereplés.

A második eltérés a 12-es számú reális – túlértékelő tulajdonságpárnál mutatható ki. A gyerekek kevésbé érzik reálisnak a kórusmunka egészét, mint a felnőtt kórustagok, akik igénylik a hiteles reális helyzetelemzést a kórustevékenység mindhárom interakciójában.

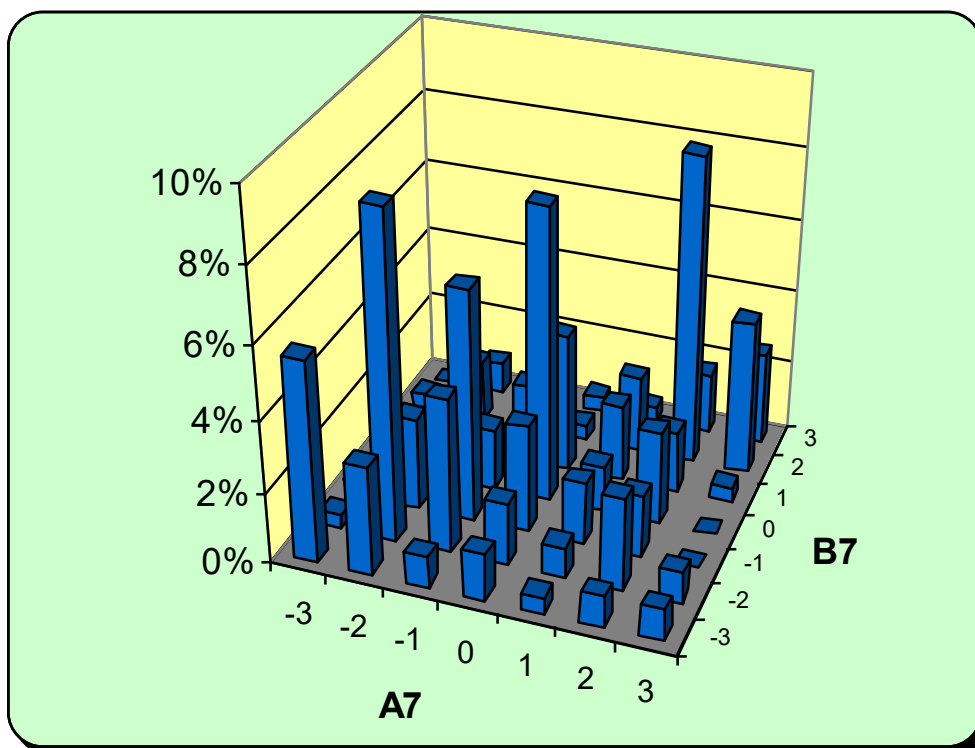
A tulajdonságpáronkénti összevetésnél a gyermek és felnőtt véleményalkotás során hasonlóságok mutathatók ki. Ez azt jelenti, hogy a kórus, mint a fejlődő

dést indukáló társas közeg már határozottan formálja, a zeneileg motiváltja a fiatal értékítéletét. Ebben az összehasonlításban úgy tűnik, hogy nem az életkor a döntő tényező, hanem a zenéhez való pozitív viszonyulás.

Az a,b,c mérőskála 15 tulajdonságpárja közül a 7-es kivételével egyértelmű válaszok születtek, tehát szinkronban van a kórusról és a kórusvezetőről alkotott vélemény. A 7-es számú szigorú-elnéző tulajdonságpár közül a többség nem tudta eldönteni melyiket tartja helyesnek. Sokféle válasz született, de ennek ellenére következtetések a válaszok 11. sz. grafikon.

11. sz. grafikon

A kórus és kórusvezető munkájának összefüggése a 7. sz. mérőskála vonatkozásában

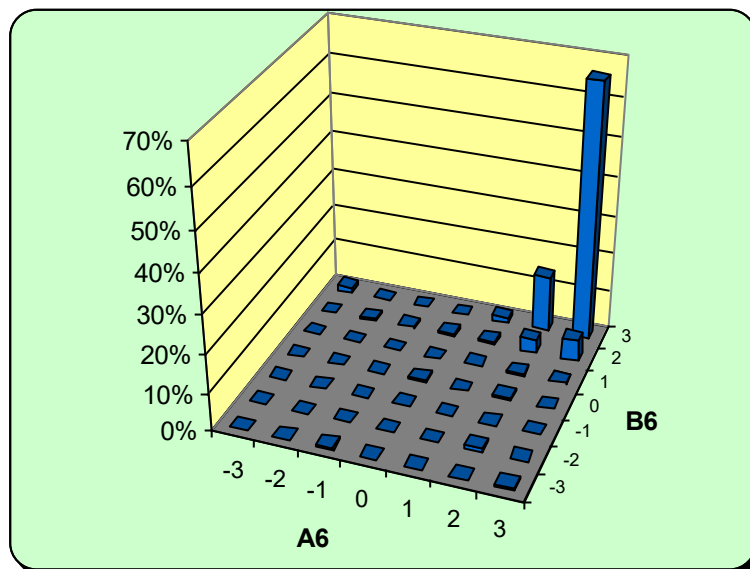

Grafikonos ábrázolásban a legszembetűnőbb az egyértelmű következetes válasz (12. sz. grafikon) ami a kórus munkája és a kórusvezető munkájának összefüggését mutatja be a 6. mérőskála (igényes-igénytelen) vonatkozásában.

12. sz. grafikon

A kórus és kórusvezető munkájának összefüggése a 6. sz. mérőskála vonatkozásában

Ha külön megvizsgáljuk a gyermekkori tagok választását és a felnőtt kórustagok reakcióit, akkor a gyerekeknél nagyobb szórást tapasztalunk. Ez következhet abból, hogy nincs még olyan kiforrott véleményük, tapasztalatuk, mint a felnőtteknek, de következhet figyelmetlenségből is, hiszen egy-egy tulajdonságoszlopban a pozitív és negatív tulajdonságok felváltva szerepelnek.

A mérőskálák összehasonlítása után a megkérdezett kórustagok – 13 évestől 71 évesig – összvéleménye együttműködést sugall. Ez egy fontos alapja a kórustevékenységnek, hiszen másokkal közösségben együtt dolgozni hatékony együttműködésben lehet. Feltételezhetően azért ilyen egyértelmű az eredmény, mert a kórustagok önként választották ezt a tevékenységet, vonzónak találják a kóruséneklést, úgy érzik, bízik bennük a kórusvezető és a környezet számít rájuk.

4.5.3. A harmadik „Önjellemző kérdőív” eredményeinek bemutatása

A személyiség minél fejlettebb annál jobb, hisz az ember a személyiségevel alkot: szellemi és anyagi javakat hoz létre, ezért minden eszközt meg kell ragadni annak érdekében, hogy az ember személyiségének fejlődése minél hatékonyabb legyen.

A személyiségnek egymástól elválaszthatatlan, de jellegében eltérő személyiségszférái vannak: kognitív (értelmi) személyiségszféra
 pszichomotoros (testi) személyiségszféra
 affektív (érzelmi) személyiségszféra (Nagy [1996]).

Bár az emberi tevékenységben mindegyik személyiségszféra részt vesz, de egy-egy időszakban egy-egy terület dominánsabban jelentkezik.

A vizsgálandó téma szempontjából most célirányosan az affektív személyiségjellemzők kerülnek a fókuszba.

Ennek méréséhez egy többfokozatú, osztályozó skálával ellátott önjellemző kérdőívet állítottam össze, amit személyiségkutatásokra alapoztam (Rubinstein [1983], Nagy [1996], Carver-Scheier [2006]).

Az önjellemző kérdőív az érzelmi válaszok mérésére összpontosít. A kérdőív kitöltésekor a kórustag felfigyel és szembesül saját érzéseivel, kapcsolatba kerül élményeivel, tapasztalataival. Ez azért fontos, mert egyrészt az érzelmek múlandóak, másrészt nem mindig verbalizálhatók, harmadrészt pedig kontrolláltabban dolgozzák fel az énekkarral kapcsolatos élményeiket az énekesek, ha ez írásban is megfogalmazható.

Monitorozásra is alkalmas lehet az önjellemző kérdőív, hisz a megjelölt érzelmek nagyon sok információt közvetítenek, ráadásul a gyűjtött adatok lefedik a különböző életkorú kórustagokat és mindkét nemet.

Az önjellemző kérdőív az aktív zenei tevékenységet végző énekkari tagok affektív szférájához tartozó személyiségjegyek megállapítására szolgál.

Összesen kilenc személyiségjegyet, négyet a személyiség viselkedéses jellemzőiből, ötöt az énekkari éneklés érzelmeket keltő hatása szempontjából vizsgállok, hiszen amikor bemutatjuk valakinek a személyiségét, akkor majdnem mindig a viselkedéses jellemzőiből indulunk ki és döntően fontos még a megítélésben, hogy mit cselekszik és erről milyen érzelmi töltettel alkot véleményt.

A személyiség 9 affektív jellemzője:

1. Magatartás formáló	(MAG)	}	Személyiségjegyek az énekkari éneklés viselkedésre gyakorolt hatásai közül
2. Jellemet erősítő	(JEL)		
3. Értékrendet alakító	(ÉRT)		
4. Stílust formáló	(STI)		
5. Élmény	(ÉLM)	}	Személyiségjegyek az énekkari éneklés érzelmeket keltő hatásai közül
6. Öröm	(ÖRÖ)		
7. Elégedettség	(ELÉ)		
8. Büszkeség	(BÜSZ)		
9. Szeretet	(SZER)		

A 9 személyiségjellemző mindegyikéhez 3 pozitív és 3 negatív állítás, tehát összesen 27 pozitív és 27 negatív állítás tartozik. Ez összesen 54 állítás. Az állítások felsorolása és számozása 1-54-ig látható a 23., 24. sz. táblázatban.

Olyan személyiségjellemzőket és állításokat igyekeztem felsorolni, amelyek értelmezhetők a nagy korkülönbséggel rendelkező kórustagok számára.

23. sz. táblázat
Személyiségjegyek az énekkari éneklés viselkedésre gyakorolt hatásai közül

	MAGATARTÁS FORMÁLÓ MAG	JELLEMET ERŐSÍTŐ JEL	ÉRTÉKRENDET ALAKÍTÓ ÉRT	STÍLUST FORMÁZÓ STI
Pozitív állítások	1. Jó hatással vannak rám a rendszeres próbák	7. Tisztelem a kórusvezetőt, mert nagy szakmai és diplomáciai ügyességgel irányít bennünket.	13. Imádom az énekkart, mert ez az aktív zenélés legegyszerűbb módja.	19. Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket szerettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.
	2. Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de a kórusban mégis sikerhez jutok.	8. Barátaim felnéznek rám, mert hosszú ideje kitartóan járok énekkarban.	14. Minél többet dolgozunk a sikerért, annál jobban élvezzük.	20. A kóruszene kikapcsol, átlényegít.
	3. Azt gondolom szép, a hangom, de egyedül nem mernék ennyi ember előtt énekelni. Így jó, hogy sokan mellettem vannak.	9. Soha nem sértenék meg egy tőlem gyengébben éneklő kórustársamat, inkább segítek neki.	15. Zenét létrehozni az emberi hanggal az egyik legcsodálatosabb tevékenység.	21. Az énekkari munka számomra: érték, munka, teljesítmény.
Negatív állítások	4. Gyakran nem éneklek próbálom, úgyis sokan vagyunk és nem veszik észre.	10. Barátaim bolondnak néznek, mert énekkarba járok, ahelyett, hogy buliznék velük.	16. Az énekkar időpocséklás, de a szüleim ezt várják el tőlem.	22. A sokféle zenei stílus közül az énekkari éneklés nálam nem ért el dobogós helyezést.
	5. Túl sok időt töltök ezzel az énekkari munkával, pedig semmi hasznom nincs belőle.	11. Ha rám szól a karnagy, mindig felháborodok, hisz ha én nem lennék, ő nem vezényelhetne.	17. Itt a kórusban mindenki jó hozzám, de ez engem untat.	23. Az éneklés divatja múlt, időpocsékló tevékenység.
	6. Jó, hogy beteg a karnagy, így elmaradnak a próbák, végre pihenhetek.	12. Szerintem én éneklek legtevékenesebben a kórusban.	18. A próbák unalmasak, mindig ugyanazt csináljuk.	24. Csak a felpörgető, agresszív hangzású, feszültséget gerjesztő zenét imádom.

24. sz. táblázat
Személyiségjegyek az énekkari éneklés érzelmeket keltő hatásai közül

	<i>ÉLMÉNY ELM</i>	<i>ÖRÖM ÖRÖ</i>	<i>ELÉGEDETTSÉG ELÉ</i>	<i>BÜSZKESÉG BÜSZ</i>	<i>Szeretet SZER</i>
Pozitív állítások	25. Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől	31. Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet.	37. A próbákon soha nem érzem az idő múlását.	43. Büszke vagyok rá, hogy képesek vagyunk egyre jobb teljesítményt nyújtani.	49. Kodály azt mondta „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet május esője, hogy kalászba szökjön. (Visszatekintés 215).
	26. Néha azt érzem énekléskor, hogy ez a tökéletes élmény	32. Örültem, hogy vastapsot kaptunk a szerepléskor.	38. A kutatók kimutatták, hogy a kórusban énekléskor az énekesek immunrendszere megerősödik. (Pap[2002]) 199 old.	44. A mi karvezetőnk a legjobb fej.	50. A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket.
	27. Ha boldogságról énekelünk, akkor én is boldog leszek.	33. Örömben gyakran nevetek.	39. Jó, hogy énekléssel foglalkozom mert az éneklés a legtermészetesebb öngyógyító eszköz (Pap [2002]))	45. Nagyon büszke vagyok a megjelenésünkre is (kórusruha kottatartó stb.)	51. A szerepléseket szeretem a legjobban.
Negatív állítások	28. Nem tudom mit lehet élvezni az éneklésen, hisz, ez csak az evolúció (fejlődés) mellékterméke	34. Sajnos mostanában gyengén sikerülnek a hangversenyeink.	40. A szerepléskor kiborít a stressz. Kiszárad a szám, nem tudok énekelni, csak tátogni.	46. Sajnos megrekedtünk egy szinten és ez elkeserít.	52. Nem tudok, ezért nem szeretek énekelni.
	29. Nyomaszt az egész énekkari munka.	35. Az elmúlt hangversenyünkön alig volt közönség	41. A modern hangzású műveket sohase tudom megtanulni.	47. Sajnos nincs egy tiszteességes fellépő ruhánk.	53. Nem szeretem azokat a műveket amelyeket most tanulunk.
	30.Sajnos még sohasem éreztem azt, hogy számomra élményt jelentene az énekkarban éneklés.	36. Sajnos legtöbbször nem az éneklés szépségéért járnak kórusba.	42. Nem bírom elviselni azt a fegyelmet és alkalmazkodást, amit a kórusvezető elvár tőlünk.	48. Szégyellem, hogy ilyen fegyelmetlenek a kórustársaim a próbákon.	54. A választásaim önzőek.

Az 54 állítás az önjellemző kérdőíven véletlenszerű egymásutánban jelenik meg azért, hogy semmilyen szabályszerűséget ne tudjanak a kitöltők felfedezni. Így az az 54 állítás, amit a vizsgálat alanyai láttak az egy újabb sorrendet adó 1-54-ig számozás. Az eredeti számsor pedig rejtve maradt a kérdőíven, amit technikailag a betű szín korrigálásával oldottuk meg, a mellékelt kérdőíven pedig zárójelben jelöltük (melléklet 1.6.)

Ez a kettős számozás egyrészt biztosította a kitöltők objektívebb véleményalkotását, másrészt a biztonságosabb, gyorsabb adatfeldolgozást és kiértékelést szolgálta.

Az összesen 54 állítás után a pozitív vonzódástól a teljes negációig terjedő 5 4 3 2 1 skálán jelölheti be a vizsgálati személy a rá jellemző állítást.

A kérdőív feldolgozásánál a vonzódás milyenségét az alábbi táblázat szerint pontozzuk. (25. sz. táblázat)

25. sz. táblázat

Az önjellemző kérdőív állításainak értékelése

5	nagyon egyetértek	+2 pont
4	egyetértek	+1 pont
3	határozatlan vagyok	0 pont
2	többnyire nem értek egyet	- 1 pont
1	egyáltalán nem értek egyet	- 2 pont

A pozitív állításoknál 5-1 irányba haladva csökken a pontszám (+2-től -2-ig), negatív állításoknál 1-5 irányba haladva nő a pontszám (-2-től +2-ig).

Minél magasabb a pontszám, annál fejlettebb a vizsgálati személy érzelmileg. Maximálisan +108 pontot és minimálisan -108 pontot lehet szerezni.

Fejlett a személyiség, ha: a pozitív állításra pozitív választ ad

a negatív állításra negatív választ ad

Fejletlen a személyiség, ha: a pozitív állításra negatív választ ad

a negatív állításra pozitív választ ad

A feldolgozásnál megjelentek a rejtett számok és így az állítások minőségét meg lehetett egyenként vizsgálni. Ahol az átlag 3,00 fölött van, ott pozitív a személyiség önjellemzése. Az állításokra adott válaszok összegéből megtudhatjuk, hogy a vizsgált személy milyen érzelmekkel viszonyul az adott tevékenységhez.

Az önjellemző kérdőív feldolgozása során először csoportosítottuk a pozitív és negatív állításokat és ez alapján váltak elemezhetővé az adatok (26. sz. táblázat).

26. sz. táblázat

Az önjellemző kérdőív pozitív (zöld szín) és negatív (piros szín) állításainak eltérését mutató statisztikai elemzés

III					
sorszám	Másik sorszám	Állítás	átlag	szórás	módusz
2	1	Jó hatással vannak rám a rendszeres próbák.	4,53	0,67	5
24	2	Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de a kórusban mégis sikerhez jutok.	2,97	1,33	4
26	3	Azt gondolom szép a hangom, de egyedül nem mernék ennyi ember előtt énekelni. Így jó, hogy sokan melletttem vannak.	3,08	1,29	4
30	4	Gyakran nem éneklek próbákon, úgyis sokan vagyunk, és nem veszik észre.	1,22	0,70	1
39	5	Túl sok időt töltök ezzel az énekkari munkával, pedig semmi hasznom nincs belőle.	1,36	0,80	1
25	6	Jó, hogy beteg a karnagy, így elmaradnak a próbák, végre pihenhetek.	1,35	0,73	1
1	7	Tisztelem a kórusvezetőt, mert nagy szakmai és diplomáciai ügyességgel irányít bennünket.	4,74	0,55	5
12	8	Barátaim felnéznek rám, mert hosszú ideje kitartóan járok énekkarba.	3,09	1,17	3
20	9	Soha nem sértenék meg egy tőlem gyengébben éneklő kórustársamat, inkább segítek neki.	4,33	0,98	5
31	10	Barátaim bolondnak néznek, mert énekkarba járok, ahelyett, hogy buliznék velük.	1,50	0,96	1
4	11	Ha rám szól a karnagy, mindig felháborodok, hisz ha én nem lennék, ő nem vezényelhetne.	1,44	0,90	1
40	12	Szerintem én éneklek legtökéletesebben a kórusban.	1,57	1,00	1
50	13	Imádom az énekkart, mert ez az aktív zenélés legegyszerűbb módja.	4,26	0,84	5
38	14	Minél többet dolgozunk a sikerért, annál jobban élvezük.	4,43	0,75	5
7	15	Zenét létrehozni az emberi hanggal az egyik legcsodálatosabb tevékenység.	4,53	0,72	5
3	16	Az énekkar időpocsékolás, de a szüleim ezt várják el tőlem.	1,12	0,44	1
19	17	Itt a kórusban mindenki jó hozzám, de ez engem untat.	1,37	0,78	1
13	18	A próbák unalmasak, mindig ugyanazt csináljuk.	1,37	0,71	1
23	19	Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket sze-	2,79	1,29	3

		rettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.			
15	20	A kóruszene kikapcsol, átlényegít.	4,15	0,93	5
27	21	Az énekkari munka számomra: érték, munka, teljesítmény.	4,50	0,74	5
37	22	A sokféle zenei stílus közül az énekkari éneklés nálam nem ért el dobogós helyezést.	1,67	1,04	1
41	23	Az éneklés divatjamúlt, időpocsékló tevékenység.	1,09	0,40	1
14	24	Csak a felpörgető, agresszív hangzású, feszültséget gerjesztő zenét imádom.	1,45	0,91	1
5	25	Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől.	4,38	0,86	5
33	26	Néha azt érzem énekléskor, hogy ez a tökéletes élmény.	4,07	0,94	5
54	27	Ha boldogságról énekelünk, akkor én is boldog leszek.	4,07	1,06	5
18	28	Nem tudom mit lehet élvezni az éneklésen, hisz ez csak az evolúció mellékterméke.	1,12	0,44	1
32	29	Nyomaszt az egész énekkari munka.	1,18	0,54	1
8	30	Sajnos még sohasem éreztem azt, hogy számomra élményt jelentene az énekkarban éneklés.	1,19	0,59	1
46	31	Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet.	2,92	1,27	3
17	32	Örültem, hogy vastapsot kaptunk a szerepléskor.	4,67	0,70	5
44	33	Örömben gyakran nevetek.	4,31	0,97	5
53	34	Sajnos mostanában gyengén sikerülnek a hangversenyeink.	1,30	0,72	1
9	35	Az elmúlt hangversenyünkön alig volt közönség.	1,53	0,99	1
22	36	Sajnos legtöbbször nem az éneklés szépségéért járnak kórusba.	2,68	1,35	1
6	37	A próbákön soha nem érzem az idő múlását.	3,66	1,00	4
29	38	A kutatók kimutatták, hogy a kórusban énekléskor az énekesek immunrendszere megerősödik.	3,74	0,97	3
16	39	Jó, hogy énekléssel foglalkozom, mert az éneklés a legtermészetesebb öngyógyító eszköz.	4,30	0,85	5
47	40	A szerepléskor kiborít a stressz. Kiszárad a szám, nem tudok énekelni, csak tátogni.	1,39	0,71	1
28	41	A modern hangzású műveket sohasem tudom megtanulni.	1,72	0,94	1
52	42	Nem bírom elviselni azt a fegyelmet és alkalmazkodást, amit a kórusvezető elvár tőlünk.	1,39	0,74	1
21	43	Büszke vagyok rá, hogy képesek vagyunk egyre jobb teljesítményt nyújtani.	4,73	0,52	5
10	44	A mi karvezetőnk a legjobb fej.	4,52	0,72	5
36	45	Nagyon büszke vagyok a megjelenésünkre is (kórusruha, kottatartó stb.)	3,96	1,05	4
49	46	Sajnos megrekedtünk egy szinten és az elkeserít.	1,45	0,89	1
42	47	Sajnos nincs egy tisztességes fellépő ruhánk.	1,89	1,29	1
51	48	Szégyellem, hogy ilyen fegyelmezetlenek a kórustársaim a próbákön.	2,19	1,23	1
35	49	Kodály azt mondta, „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet májusi esője, hogy kalászbá szökjön”.	4,08	0,92	5
43	50	A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket.	2,53	1,19	3
48	51	A szerepléseket szeretem a legjobban.	3,52	1,01	4
45	52	Nem tudok, ezért nem szeretek énekelni.	1,21	0,53	1
34	53	Nem szeretem azokat a műveket, amelyiket most tanulunk.	1,62	0,91	1
11	54	A választásaim önzöek.	1,85	1,04	1

A teljes vizsgált populáció által kitöltött önjellemző kérdőív 54 állítása 4,74-1,09 átlag között mozog. A legpozitívabban a kórusvezető munkáját ismerték el a kórustagok: „Tisztelen a kórusvezetőt, mert nagy szakmai, diplomáciai ügyességgel irányít bennünket”. Leghatározottabban vetették el a megkérdezettek: „Az éneklés divatjamúlt, időpocsékló tevékenység” állítást.

Négy pozitív állításnál 3,0 alá szorult az átlag. A „Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de kórusban mégis sikerekhez jutok” pozitív állítás feltehetően azért kapott negatív ítéletet, mert a kórustevékenységet választók úgy ítélik meg, hogy zenei készség szintjük mértéke megfelelő a kórusénekléshez. Ez a vélemény alátámasztható, hisz a kórus hangmatériája csak akkor egyöntetű, ha a kórustagok egyéni vokális kvalitása magas szintű.

A második állítás, aminél 3,0 átlaghoz viszonyítva eltérés mutatkozott: „Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket szerettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.” A válaszok tükrében úgy tűnik, hogy a kiválóan működő énekkarokban a kórustagok életkorától függetlenül képes a kórusvezető az érzelmi mélységeket megértetni, elfogadtatni az éneklőkkel. A kitöltők nem tettek különbséget a temperamentumos és lírai hangvételű művek között.

A harmadik állítás: „Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet”, szintén negatívan értékelték néhányan. Ez az állásfoglalás adódhat a család elfoglaltságából, a család hiányából, a földrajzilag szétszórta családösszetételből. A vizsgált minta válasza összecseng az első kérdőív 4. sz. válaszára adott értékkel, miszerint a szülők 23%-ban járultak hozzá az énekkari éneklés motiválásához (11. sz. táblázat).

A negyedik állítás: „A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket”, a válaszolók szerint megdőlt. A szereplést jobban preferálják, mint a próbát. A szereplésen már a kész mű jelenik meg, így több élményt jelent, ami tovább motivál a következő cél elérésére, így a folyamat ciklikusan ismétlődik.

27. sz. táblázat

Gyermekek kórustagok pozitív és negatív állításai csökkenő preferencia alapján

III gyermek				
sorszám	Másik sorszám	Állítás	átlag	módusz
21	43	Büszke vagyok rá, hogy képesek vagyunk egyre jobb teljesítményt nyújtani.	4,78	5
17	32	Örültem, hogy vastapsot kaptunk a szerepléskor.	4,75	5
10	44	A mi karvezetőnk a legjobb fej.	4,57	5
1	7	Tisztelem a kórusvezetőt, mert nagy szakmai és diplomáciai ügyességgel irányít bennünket.	4,54	5
38	14	Minél többet dolgozunk a sikerért, annál jobban élvezzük.	4,39	5
7	15	Zenét létrehozni az emberi hanggal az egyik legcsodálatosabb tevékenység.	4,38	5
2	1	Jó hatással vannak rám a rendszeres próbák.	4,37	5
27	21	Az énekkari munka számomra: érték, munka, teljesítmény.	4,35	5
44	33	Örömben gyakran nevetek.	4,25	5
20	9	Soha nem sértenék meg egy tőlem gyengébben éneklő kórustársamat, inkább segítek neki.	4,19	5
5	25	Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől.	4,13	4
35	49	Kodály azt mondta, „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet májusi esője, hogy kalászbá szökjön”.	4,13	5
50	13	Imádom az énekkart, mert ez az aktív zenélés legegyszerűbb módja.	4,13	5
16	39	Jó, hogy énekléssel foglalkozom, mert az éneklés a legtermészetesebb öngyógyító eszköz.	4,11	5
33	26	Néha azt érzem énekléskor, hogy ez a tökéletes élmény.	4,05	4
54	27	Ha boldogságról énekelünk, akkor én is boldog leszek.	3,99	5
36	45	Nagyon büszke vagyok a megjelenésünkre is (kórusruha, kottatartó stb.)	3,85	4
15	20	A kóruszene kikapcsol, átlényegít.	3,84	4
29	38	A kutatók kimutatták, hogy a kórusban énekléskor az énekesek immunrendszere megerősödik.	3,66	3
48	51	A szerepléseket szeretem a legjobban.	3,58	4
6	37	A próbákön soha nem érzem az idő múlását.	3,44	4
46	31	Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet.	3,33	4
23	19	Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket szerettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.	3,08	3
26	3	Azt gondolom szép a hangom, de egyedül nem mernék ennyi ember előtt énekelni. Így jó, hogy sokan mellettem vannak.	2,99	3
22	36	Sajnos legtöbbször nem az éneklés szépségeért járnak kórusba.	2,95	3
12	8	Barátaim felnéznek rám, mert hosszú ideje kitartóan járok énekkarba.	2,91	3
43	50	A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket.	2,87	3
24	2	Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de a kórusban mégis sikerhez jutok.	2,85	3
51	48	Szégyellem, hogy ilyen fegyelmezetlenek a kórustársaim a próbákön.	2,41	1
11	54	A választásaim önzöek.	2,20	1
42	47	Sajnos nincs egy tisztességes fellépő ruhánk.	2,09	1
37	22	A sokféle zenei stílus közül az énekkari éneklés nálam nem ért el dobogós helyezést.	1,97	1
34	53	Nem szeretem azokat a műveket, amelyiket most tanulunk.	1,77	1
14	24	Csak a felpörgető, agresszív hangzású, feszültséget gerjesztő	1,75	1

		zenét imádom.		
31	10	Barátaim bolondnak néznek, mert énekkarba járok, ahelyett, hogy buliznék velük.	1,68	1
28	41	A modern hangzású műveket sohase tudom megtanulni.	1,61	1
19	17	Itt a kórusban mindenki jó hozzám, de ez engem untat.	1,58	1
40	12	Szerintem én éneklek legtökéletesebben a kórusban.	1,54	1
4	11	Ha rám szól a karnagy, mindig felháborodok, hisz ha én nem lennék, ő nem vezényelhetne.	1,53	1
25	6	Jó, hogy beteg a karnagy, így elmaradnak a próbák, végre pihenhetek.	1,52	1
49	46	Sajnos megrekedtünk egy szinten és az elkeserít.	1,51	1
13	18	A próbák unalmasak, mindig ugyanazt csináljuk.	1,49	1
39	5	Túl sok időt töltök ezzel az énekkari munkával, pedig semmi hasznom nincs belőle.	1,44	1
52	42	Nem bírom elviselni azt a fegyelmet és alkalmazkodást, amit a kórusvezető elvár tőlünk.	1,43	1
53	34	Sajnos mostanában gyengén sikerülnek a hangversenyeink.	1,43	1
47	40	A szerepléskor kiborít a stressz. Kiszárad a szám, nem tudok énekelni, csak tátogni.	1,38	1
30	4	Gyakran nem éneklek próbákon, úgyis sokan vagyunk, és nem veszik észre.	1,34	1
3	16	Az énekkar időpocsékolás, de a szüleim ezt várják el tőlem.	1,33	1
8	30	Sajnos még sohasem éreztem azt, hogy számomra élményt jelentene az énekkarban éneklés.	1,32	1
32	29	Nyomaszt az egész énekkari munka.	1,32	1
45	52	Nem tudok, ezért nem szeretek énekelni.	1,30	1
18	28	Nem tudom mit lehet élvezni az éneklésen, hisz ez csak az evolúció mellékterméke.	1,25	1
9	35	Az elmúlt hangversenyünkön alig volt közönség.	1,24	1
41	23	Az éneklés divatjamúlt, időpocsékló tevékenység.	1,23	1

A gyermekkarban éneklő kórustagok véleményét külön is elemeztük (27. sz. táblázat).

A gyermek véleményalkotók a lehetséges 27 pozitív állításból 24-et pozitívan, 3,0 átlag felett, 3 pozitív állítást 3,0 átlag alatt negatívan értelmeztek és ez utóbbi 3 pozitív állítást megelőzte az átlagszámításnál egy negatív állítás is. A felmérésbe résztvevő 73 gyermek életkorához mérten érett érzelmi életről tett tanúbizonyságot. Egyértelműen pozitívan értékelik az énekkari munkát annak ellenére, hogy a követelménycentrikus iskolai oktatás a fő hangsúlyt az aktuális továbbtanulási stratégiák miatt a különböző tantárgyi követelmények minél magasabb szintű elsajátítására fektetik, és a zenei nevelést a tantárgyi hierarchia alján értelmezi. A kialakult véleményeket alátámasztja az első kérdőív 2. kérdésére adott válasz, miszerint a megkérdezettek 84%-a részesült intenzív zenei képzésbe (9. sz. táblázat), de közrejátszhat még az egyéni érdeklődés, a szabad

választás lehetősége, az önkifejezés, a közösen végzett tevékenység és az élményközpontúság is.

28. sz. táblázat

Felnőtt kórustagok pozitív és negatív állításai csökkenő preferencia alapján

III felnőtt				
sorszám	Másik sorszám	Állítás	átlag	módusz
1	7	Tisztelem a kórusvezetőt, mert nagy szakmai és diplomáciai ügyességgel irányít bennünket.	4,83	5
21	43	Büszke vagyok rá, hogy képesek vagyunk egyre jobb teljesítményt nyújtani.	4,70	5
17	32	Örültem, hogy vastapsot kaptunk a szerepléskor.	4,63	5
7	15	Zenét létrehozni az emberi hanggal az egyik legcsodálatosabb tevékenység.	4,61	5
2	1	Jó hatással vannak rám a rendszeres próbák.	4,58	5
27	21	Az énekkari munka számomra: érték, munka, teljesítmény.	4,58	5
5	25	Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől.	4,51	5
10	44	A mi karvezetőnk a legjobb fej.	4,46	5
38	14	Minél többet dolgozunk a sikerért, annál jobban élvezzük.	4,43	5
20	9	Soha nem sértenék meg egy tőlem gyengébben éneklő kórustársamat, inkább segítek neki.	4,38	5
16	39	Jó, hogy énekléssel foglalkozom, mert az éneklés a legtermészetesebb öngyógyító eszköz.	4,34	5
15	20	A kóruszene kikapcsol, átlényegít.	4,31	5
50	13	Imádom az énekkart, mert ez az aktív zenélés legegyszerűbb módja.	4,30	5
44	33	Örömben gyakran nevetek.	4,28	5
33	26	Néha azt érzem énekléskor, hogy ez a tökéletes élmény.	4,08	5
54	27	Ha boldogságról énekelünk, akkor én is boldog leszek.	4,08	5
36	45	Nagyon büszke vagyok a megjelenésünkre is (kórusruha, kottatartó stb.)	3,99	4
35	49	Kodály azt mondta, „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet májusi esője, hogy kalászbba szökjön”.	3,88	5
6	37	A próbákon soha nem érzem az idő múlását.	3,77	4
29	38	A kutatók kimutatták, hogy a kórusban énekléskor az énekesek immunrendszere megerősödik.	3,71	3
48	51	A szerepléseket szeretem a legjobban.	3,47	4
12	8	Barátaim felnéznek rám, mert hosszú ideje kitartóan járok énekkarba.	3,17	3
26	3	Azt gondolom szép a hangom, de egyedül nem mernék ennyi ember előtt énekelni. Így jó, hogy sokan mellettem vannak.	3,11	4
24	2	Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de a kórusban mégis sikerhez jutok.	2,99	4
46	31	Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet.	2,70	3
23	19	Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket szerettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.	2,59	3
22	36	Sajnos legtöbbször nem az éneklés szépségéért járnak kórusba.	2,52	1
43	50	A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket.	2,34	3
51	48	Szégyellem, hogy ilyen fegyelmezetlenek a kórustársaim a próbákon.	2,06	1

42	47	Sajnos nincs egy tisztességes fellépő ruhánk.	1,78	1
28	41	A modern hangzású műveket sohase tudom megtanulni.	1,77	1
9	35	Az elmúlt hangversenyünkön alig volt közönség.	1,66	1
11	54	A választásaim önzőek.	1,61	1
40	12	Szerintem én éneklek legtökéletesebben a kórusban.	1,57	1
34	53	Nem szeretem azokat a műveket, amelyiket most tanulunk.	1,55	1
37	22	A sokféle zenei stílus közül az énekkari éneklés nálam nem ért el dobogós helyezést.	1,48	1
31	10	Barátaim bolondnak néznek, mert énekkarba járok, ahelyett, hogy buliznék velük.	1,40	1
4	11	Ha rám szól a karnagy, mindig felháborodok, hisz ha én nem lennék, ő nem vezényelhetne.	1,39	1
49	46	Sajnos megrekedtünk egy szinten és az elkeserít.	1,39	1
47	40	A szerepléskor kiborít a stressz. Kiszárad a szám, nem tudok énekelni, csak tátogni.	1,38	1
52	42	Nem bírom elviselni azt a fegyelmet és alkalmazkodást, amit a kórusvezető elvár tőlünk.	1,35	1
39	5	Túl sok időt töltök ezzel az énekkari munkával, pedig semmi hasznom nincs belőle.	1,32	1
13	18	A próbák unalmasak, mindig ugyanazt csináljuk.	1,31	1
14	24	Csak a felpörgető, agresszív hangzású, feszültséget gerjesztő zenét imádom.	1,30	1
25	6	Jó, hogy beteg a karnagy, így elmaradnak a próbák, végre pihenhetek.	1,26	1
19	17	Itt a kórusban mindenki jó hozzám, de ez engem untat.	1,25	1
53	34	Sajnos mostanában gyengén sikerülnek a hangversenyeink.	1,22	1
30	4	Gyakran nem éneklek próbákon, úgyis sokan vagyunk, és nem veszik észre.	1,15	1
45	52	Nem tudok, ezért nem szeretek énekelni.	1,15	1
8	30	Sajnos még sohasem éreztem azt, hogy számomra élményt jelentene az énekkarban éneklés.	1,13	1
32	29	Nyomaszt az egész énekkari munka.	1,10	1
18	28	Nem tudom mit lehet élvezni az éneklésen, hisz ez csak az evolúció mellékterméke.	1,05	1
41	23	Az éneklés divatjamúlt, időpocsékló tevékenység.	1,02	1
3	16	Az énekkar időpocsékolás, de a szüleim ezt várják el tőlem.	1,01	1

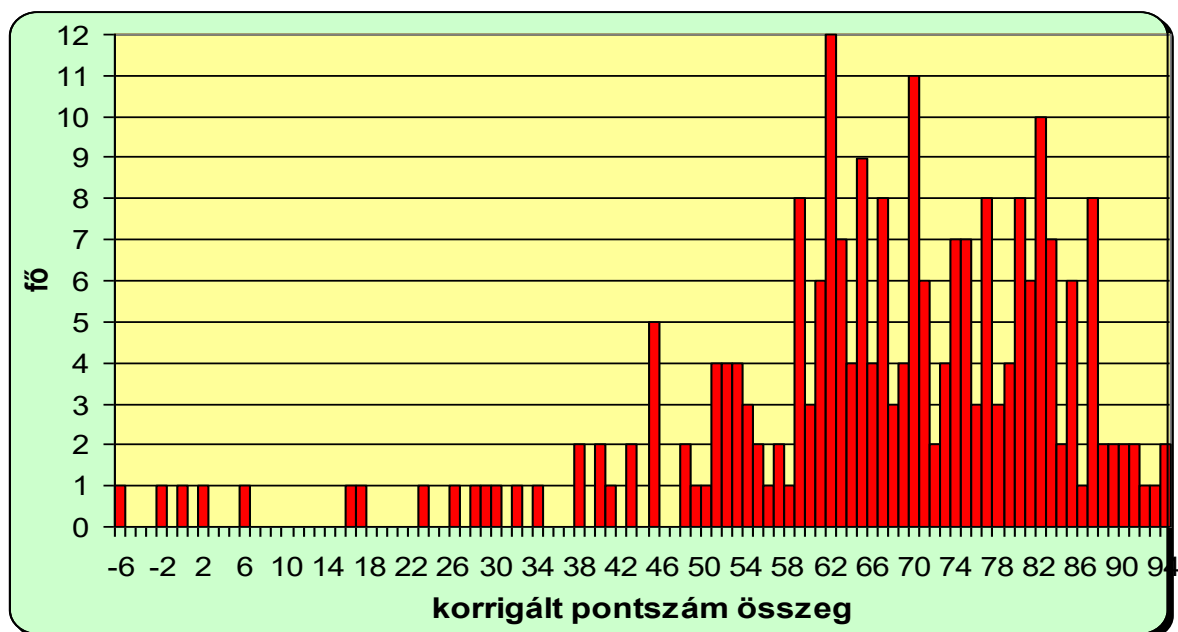
Ha megvizsgáljuk a felnőtt kórustagok önjellemző kérdőívének eredményét (28. sz. táblázat), akkor azt tapasztaljuk, hogy a lehetséges 27 pozitív állításból 23-at pozitívan, 3,0 átlag fölött, 4-et negatívan 3,0 átlag alatt értelmeztek. A 23 pozitív állításból 12 állítás az énekkari éneklés érzelmeket keltő hatásából, 11 állítás pedig az énekkari éneklés viselkedésre gyakorolt hatásából került ki.

A kimutatott eredmények alapján legpozitívabban a kórusvezető munkáját (4,83 átlag), utána a kórus teljesítményét és sikereit értékelték (4,70 átlag), a rangsorba szinte azonos megítéléssel szerepel minden olyan állítás, amely a kórusmunka szépségét, az énekhang dominanciáját, az élményszerzés lehetőségét és kórustagok ehhez való viszonyát bizonyítja (4,61-3,47 átlag). A preferencia

lista végére kerültek a külső megítélésre vonatkozó állítások, amelyek még pozitívak ugyan, de már nem olyan jelentősek a kórustag számára (3,11-3,00 átlag). Az emberi érettséget bizonyítja, hogy minden negatív állítást negatívan értékelt a 161 felnőtt válaszadó.

13. sz. grafikon

Korrigált pontszám összeg

A vizsgálat során a 234 fő közül az elvi maximum 108 pontból 94 pont volt a legmagasabb és az elvi – 108 pontból – 6 pont volt a legalacsonyabb teljesítmény. Ez átlagban 66,4 pontot jelentett.

A korrigált pontszámot bemutató grafikonon világosan látszik a pozitívum felé hajtás. (13. sz. grafikon)

4.6. Az eredmények értelmezése a megfogalmazott hipotézisek sorrendjében

A vizsgálatomban arra kerestem a választ, hogy a permanens nevelés folyamatában az egyes kórustagok milyen hatásra választják az énekkari tevékenységet, és az énekkari tevékenység milyen hatást vált ki a kórustagokból.

A zenei nevelés jelentőségével és a zene transzferhatásának bizonyításával több kutatás foglalkozott az elmúlt évtizedekben, ezek hozzáférhetők a szakmai közönség számára. Ám olyan vizsgálat, amely kimondottan a kórustagok személyiségével foglalkozik, jelenleg általam nem ismert.

A kutatás kezdetén felállított hipotéziseim igazolásához kortól, nemtől függetlenül, heterogén összetételű, de jól működő kórusokban aktívan éneklő kórustagok kérdőívben kifejtett véleményét használtam fel.

1. Hipotéziseim az énekkari éneklés motivációs hatásának alakulása terén részben igazolódtak.

A hipotézis feltételezése szerint a gyermekkarban éneklők elsősorban külső hatásra, a zenei tanulmányokat segítő iskolai háttér és a tanárok motiváló tevékenysége nyomán választják a kóruséneklést.

A gyermek kórustagok motivációjával kapcsolatos feltételezés csak részben igazolódott, mert 48% szülői motivációra és 47% belső motivációra választotta a kóruséneklést. Döntően nem különbözik a két fő motiváló tényező hatása. Bár az eredmény nem egyértelműen a hipotézist támasztja alá, de a belső motiváció dominanciája a véleményalkotók életkorához képest egy stabil, pozitív attitűdöt jelez, ami a későbbi felnőtt életszakaszban is éreztetheti hatását.

Pozitívan értékelhető az a tény is, hogy a szülői motiválás ilyen nagy hatású. Ez azt mutatja, hogy a megkérdezett 13-15 éves populáció családi háttere szemléletformáló és képes az értékeket elfogadtatni a gyerekekkel.

A kérdőív kontroll kérdéséből arra is lehet következtetni, hogy a zenei képzettséget a megkérdezettek elsősorban zenei általános iskolában és zeneiskolában szerzik. A gyermekek azért is választják önként a kóruséneklést, mert a legegyszerűbben jutnak sikerélményhez. A siker pedig a fejlődés kulcsa, hajtómotorja.

A zenepedagógiai szakirodalom is felhívja a figyelmet és sürgeti a gyakorlat szakembereit, hogy a minőségi zenei élmény minél korábbi életszakaszban érintse meg a gyermekeket.

„az igénytelenség rögződése előtt a gyermeknek igazi zenei élménnyel kell találkoznia. El kell érünk, hogy legbensőbb énjének ajtaja megnyíljon és nyitva maradjon. Ez a mi dolgunk és felelősségünk. Az emberek nem születnek érzéketlennek és primitívnek, hanem azzá válnak, vagy azzá teszik őket.” (Ábrahám [1995] 26.)

„A művészetpedagógiának, ezen belül is a zenepedagógiának hinnie kell abban, hogy a zenében rejlő humánus üzenetek tolmácsolásával befolyásolhatja az érzelmileg túl korán kilúgozódásnak, kiszikkadásnak induló fiatalokat.” (Laczó [2002] 93.)

„Az igény persze megvan a gyerekekben, hogy valami egyedit, különlegeset, netán nagy korderejűt vigyenek véghez, de az ehhez szükséges kitartás és eltökéltség nagy részük számára már ijesztő időmennyiséget követel, s von el a mindennapjaikból, azoktól a könnyebb ellenállást tanúsító s alapjaiban az élettől idegen elemeket hordozó (hány életem van még???) virtuális világjátékoktól, amelyek korunk fiatalságának és sokszor szüleiknek a kedvencei. Nem az a probléma, hogy ezek léteznek, hanem az, hogy sokaknak csak ez létezik. A valós, az izzadságszagú, egy gombnyomással újra nem indítható élet pedig nyűg, melyet nem formálni és alakítani kell, hanem menekülni belőle.” (Bubnó [2002] 136.)

A megkérdezett 161 felnőtt énekkarosnak az előzetes várakozások szerint 70%-a belső motivációra választja a kóruséneklést.

Az énekkar számunkra nem hivatás, de azért elfoglaltság, és a felnőtt érzi, hogy olyan tevékenységet sikerült találni, ami az aktív zenélés jótékony hatását, a szabadidő hasznos eltöltését és ezzel egy sajátos életstílust tud kialakítani majd számára.

A kontroll kérdésből kiderült, hogy a megkérdezettek az énekkari éneklést megelőzően komoly zenetanulást folytattak. A zenetanulásba befektetett energia most az énekkari éneklésben nyert értelmet.

A következő feltételezés (1/c) az volt, hogy a kórustagok többsége tanulmányai során zenetagozatos képzésben is részesül. A válaszokból az előfeltételezés igazolódott, hisz a vizsgált populáció 84%-a jelölte meg a zenetagozatos képzés valamelyik formáját. A zeneóvodát 33%, a zenei általános iskolát 61%, a zenei középiskolát 11%, a zenei felsőoktatást 17% és a zeneiskolát 55% jelölte meg. A felsorolt intenzívebb zenetanulási lehetőségek közül kiemelkedik a zenetagozatos általános iskola 61%-os és a zeneiskola 55%-os aránya. Erre a tényre azért is érdemes odafigyelni, mert a zenei nevelés területén mind a két iskolatípus nemzeti értéket képvisel és nemzetközi példa is lehetne. Ezt a vizsgálati adatokon túl két konkrét kimutatás és alátámasztja. Az első a zeneiskolák fontosságát és nagyságrendjét, a második idézet a zenei általános iskola transzferhatásának méltó bizonyítéka.

„Magyarországon hozzávetőlegesen 600 zeneiskolában, 2000 helyszínen 7000 zenetanár tanít, nagyjából 98000 gyermeket.” (Fischer [2010])

„... a Nyíregyházi Kodály Zoltán Általános Iskola, amely a legutóbbi országos kompetencia felmérésben az összesített eredményekben második helyen végzett. Az iskola égisze alatt működő Cantemus-kóruscsalád legjobb együtteseinek évtizedek óta verhetetlennek bizonyulnak...” (www.mentormagazin.hu)

2. A kóruskultúra összetevőinek értékelése terén felállított hipotézis igazolást nyert.

A kórustevékenység nagyon összetett feladat. Működését befolyásolja a karvezető emberi, szakmai kvalitása, habitusa, kontaktusteremtő készsége, a kórusral való bánásmód mikéntje, a kórussszervezés, a munkafegyelem kialakítása, az időbeosztás, a repertoár kialakítása, a kórusmű megtanításának módja, a zenei felfogás és a zene-átadás technikája, az élményszerűség biztosítása stb.

Azt feltételezem, hogy a kérdőív nagyobb nyomatékot ad a tevékenység összetettségének felismeréséhez.

Egyértelműen bizonyosságot nyert, hogy legbiztosabban a kórusvezető munkáját tudják a kórustagok megítélni. A pozitív ítélet megnyugtató, mert az emberi értékek szolgálnak a művészet alapjául. Így biztosított a kórusban folyó zenei nevelés színvonala. Biztosított, hogy a gazdag tartalmú kórusművek tökéletes kifejezőmóddal, többfajta ízlésnek megfeleljenek. A remekművek egyetemes érvényűek, erős érzelmi töltésűek. Ezt életkortól függetlenül érzékelték a kórustagok.

Az egyértelmű eredmény háttérében feltehetően ott van az önként vállalt tevékenység, a szakmai elhivatottság, az együtténeklés öröme, az önmegvalósítás lehetősége és a beépült személyiségjegyek – a kitartás, a figyelem, a koncentrálóképesség, az együttműködési képesség, a jó időbeosztás képessége stb.

3. Hipotézisem az énekkari éneklés személyiségfejlesztő vizsgálata során részben igazolódott.

A kutatás előfeltételezése során a kórus iránti érzelmi kötődést egyértelműbbnek feltételeztem, de a vizsgálat során az elvi +108 pontból 94 pont volt a legmagasabb pontszám. A szakirodalom is azt támasztja alá, hogy az egyéni és társadalmi percepció és szenzitivitás sokkal fogékonyabb a negatív érzelmi megnyilvánulásokra. (Oatley-Jenkins [2001])

A nyelvi kifejezőkészség sem lehetett akadálya a pozitív érzelmek még egyértelműbb választásának, hisz előre megfogalmazott pozitív és negatív állításokról kellett véleményt alkotni.

A pozitív állításoknál felállítható egy preferencia sorrend, amiben mindeinek előtt a karvezető melletti érzelmi kötődés dominál. Másodsorban a kóruséneklés érzelmi megítélése, affektív szükségessége, és a személyiség integrálásában betöltött szerepe emelkedik ki. Azok a pozitív állítások is méltó helyre kerültek, amelyek érték, munka, teljesítmény részét is vizsgálták a tevékenység-

nek (6. hely). A megvizsgált populáció életkortól függetlenül úgy ítéli meg az énekkart a kérdőív alapján, hogy számukra örömet, boldogságot okoz, növeli az önbecsülést és ezért képesek időt, energiát áldozni.

Két állítás vonatkozott a tökéletes élmény értékelésére. Mindkét állítás jó helyezést kapott, de egymástól 8 hely különbséggel.

„Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől (rangsor 7. helyen 4,51 átlag, 5-ös módszer).

„Néha azt érzem énekléskor, hogy az a tökéletes élmény” (rangsor 15. helyen 4,08 átlag 5-ös módszer helyezést ért el).

Talán az állítás megfogalmazása indokolhatja a különbséget. A 7. helyezett állítás tartalmilag utal az élmény testi-lelki vonatkozásaira és stilisztikailag is pozitívumot sugall.

A 15. helyezett állítás szürke kijelentés, talán nem volt elég meggyőző. A flow kutatások azt bizonyítják, hogy minél gyakoribb a tökéletes élményállapot, a siker, a megelégedettség érzése, annál nagyobb az esély a személyiség megvalósulására, a képességek kibontakozására, a hatékony működésre.

Három pozitív kérdést, ami a saját tehetség, a család támogatottságáról és a szereplések helyzetével kapcsolatos volt, negatívan értékelték a megkérdezettek, mintha degradálónak éreznék a kijelentéseket. Úgy ítélik meg, hogy a kóruséneklés nem csupán egy kikapcsolódást szolgáló szabadidős tevékenység, hanem életük meghatározó része, amit a szakirodalom is alátámaszt. „...a szabadidőnek a munkaidővel azonos rangú, önálló idődimenziója, időtartama van, ismételten kiemelt jelentősége van és marad a lelkiállapotnak, a mentális kapacitásnak, a lelkitudati fejlődésnek.” (Varga [2008] 35.)

Ha a személyiségstruktúra oldaláról vizsgáljuk a válaszokat, akkor a kóruséneklés érzelemkeltő hatása és a viselkedésre gyakorolt hatása majdnem teljesen azonos eredményt mutat 12:11 állítás viszonylatában.

Eltérésre inkább a 61 fős gyermekkorú válaszoló miatt gondoltam, de a kapott eredmény összecseng a szakirodalommal, miszerint a személyiséget az ember gondolkodására, érzelmeire és viselkedésére jellemző sajátos mintázatnak tartják. (Carver-Scheier [2006])

Érzelmi affinitásban sincs különbség a gyermek és felnőtt vélemények között. Feltehetően ez abból adódhat, hogy mindannyian kiváló énekkarba énekelnek, fejlett jó funkcionáló intellektussal rendelkeznek és olyanok a környezeti hatások, amelyek kiváltják az emóciókat és fejlesztik azokat.

Összegzőképpen az érzelmek rezonáló szerepére szeretném felhívni a figyelmet, mert a kérdőív kitöltésekor mindenki a már átélt énekkari élményeire emlékezett, reagált és ezért elég megbízhatóan lehet arra következtetni, hogy megelőzően pozitív benyomások érték a megkérdezett személyeket. Ez pedig a kiváló kórusvezető kollegák munkájának az eredményét mutatja.

III. Összegzés

Értekezésemben arra vállalkoztam, hogy a nagymúltú nemzetközi élvonalban is elismert magyar énekkari kultúra értékeit szem előtt tartva megvizsgáljam, hogy a különböző összetételű kórusokban éneklő, és különböző korú kórus-tagok milyen hatásra választják – akár egész életre szóló énekkari éneklést és ez a tevékenység milyen módon hat vissza a személyiségükre.

Tettem ezt azért, mert a kórusokkal kapcsolatos szakirodalom tanúsága szerint ilyen jellegű kutatás még nem született, feltehetően a téma interdiszciplináris összetettsége miatt.

Kutatásom másik célja az énekkari praxis hatékonyságának elősegítése, hisz az átstrukturálódott társadalom negatív irányba változtatta az emberek zenéhez, zenei neveléshez és az énekkari énekléshez való viszonyát. Egy pozitív irányú tendencia vagy legalább stagnálás, gazdagabb, tartalmasabb, humánusabb

életlehetőséggel kecsegtetné az éneklésre vállalkozókat. Meggyőző bizonyítékkal szolgáltak a témában való elmélyedéshez, a kutatás elkezdéséhez, az intenzív ének-zenei neveléssel kapcsolatos publikált vizsgálatok eredményei, és a kórusvezetés, kórusnevelés elméleti és empirikus tapasztalatai.

Az értekezés két nagyobb részből áll: egy elméleti összegzésből és egy vizsgálat bemutatásából.

Az elméleti rész interdiszciplináris megközelítésű, ezért a kutatásban felmerülő kérdések megválaszolásához jelentős mennyiségű és széles területre kiterjedő szakirodalmat kellett feldolgozni a pszichológia, a zene és a neveléstudomány területéről. A szakterületek egymásutániséga nem fontossági, inkább egy belső logikai rendet takar.

Először a személyiség fogalmának értelmezésére vállalkoztam, hisz a pedagógus legfőbb feladata a személyiségfejlesztés, és ha a fogalom értelmezése hiányos, az gátolja a gyakorlati munkát. Az értelmezés elsősorban pszichológiai megközelítésű, mert egyrészt a jelenlegi pedagógiai irodalomban is a pszichológiai tartalom dominál, másrészt a téma szempontjából is a személyiség affektív szférája áll a középpontban, megerősítve azzal a kutatási eredménnyel, hogy ma már a kognitív és affektív funkciók nem alá-fölé rendeltségben, hanem kölcsönhatásban léteznek.

A személyiségstruktúrán belül – a célirányos szűkítés miatt – az érzelmmel foglalkoztam. A 20. században nagyon sokat fejlődött ugyan a pszichológia, de az érzelmekutatás nem vonzotta a szakembereket, mert az érzelmeket nehéz objektíven mérni. Csak a század vége felé kapott prioritást a pozitív érzelmek kutatása. Innen már egyenes út vezet a humanisztikus pszichológia három jelentős képviselőjéig: Rogers, Maslow, Csikszentmihályi munkásságáig, akik utat mutatnak az önmegvalósítástól a tökéletes élmény keletkezéséig.

Az elméleti rész második nagy részterülete a magyar karének kultúra történeti áttekintése. Az egyes történelmi korok hűen tükrözik, miként körvonalázódott az énekkar helye, szerepe a kor társadalmában. A történelmi korszakok

énekkarról vallott arc poétikája, hogy kultúrát csak közösség teremthet és csak a kultúra tarthatja meg a közösséget.

Fontosnak tartottam még a kóruséneklés művészi pedagógiai érzelmi, értelmi, fiziológiai megközelítését, külön kiemelve a kóruséneklés pozitív hatásmechanizmusait.

Ezt követi Kodály Zoltán kultúra szemléletének bemutatása, amit a magyar nyelvhez, irodalomhoz fűződő viszonyában, a megzenésített műveinek elemzésében igyekeztem megragadni és kottapéldákkal alátámasztani. Kodály tág látókörű koncepciója, a zenei nevelés minden területén kiépített egy olyan elvi normarendszert, ami korszakoktól, társadalmi berendezkedéstől függetlenül igazodási alapot jelent.

A zenei szempontok mellett az elméleti rész harmadik fejeztében azt emeltem ki, hogy az énekkari éneklés életkortól független, általában hatéves kortól az élet végéig lehet művelni és a szabadidő eltöltés egyik legkulturáltabb formája, ezért nagy szerepe van a napjainkban nagyon preferált, permanens – egész életen át tartó – nevelés-művelődés folyamatában. Ismertetem az UNESCO 19. ülészakán Nairobiban 1976-ban elhangzott állásfoglalást és az erre reagáló neveléstudománnyal és felnőttképzéssel foglalkozó szakemberek álláspontját.

A dolgozat második része alkotja saját kutatásom bemutatását, annak hipotéziseit, módszereit és a kutatási eredmények ismertetését.

A kutatás eredménye erősíti a kóruséneklés gyakorlati szerepét. Kiemeli az énekkari éneklés pozitív érzelmeket keltő hatását és alátámasztja az énekkari éneklés viselkedésre gyakorolt pozitív hatását. Biztosítja az egész életen át tartó, permanens zenei nevelési hatásokat, amelyek, ha végigkísérik az egyén életútját, akkor biztosítja a teljes személyiség fejlesztését és szocializációját.

A kórustag a zenéhez való viszonya alapján olyan alkotó ember, akinek a tevékenységét az éneklés szeretete, az öntevékenység, a megmutatás, a tanulás

és befogadás vágya ösztönzi, de képes esztétikai érték, művészet létrehozására is.

Az alkotásban az énekkari tag gazdagítja önmaga személyiségét, az énekkar közösségét, ahol a mű előadása megszületik, és a közönséget, akik a művet befogadják.

Az alkotó ember konstruktív életvezetése által fejleszti a kultúrát, az egyéni és közösségi érdekek harmóniájában stabilizálja a társadalmat, míg a destruktív életvezetésű ember éppen az ellenkezőjét teszi.

1. Következtetések, gyakorlati ajánlások

Könnyen belátható, hogy az énekkari énekléssel a zenepedagógia is hatékonyan hozzá tud járulni a társadalomfejlődéshez (Delors [1997], ha tudatosulnak a következő jótékony hatásai:

- Az erős érzelmi töltésű énekkari művek fejlesztik az érzelmi emlékezetet és a zenei memóriát. „A zenei memória tréningje nyomán olyan anyag marad meg az emlékezetben, amely egyszersmind érzelmi asszociációkat és esztétikai értéket hordoz. S ennek mélyreható személyiségformáló ereje van.” (Barkóczi-Pléh [1978] 11.)
- Az énekkar esetében az összetartozás szükséglete nem ütközik az önmegvalósítással.
- A karéneklés vonzerejét növeli, hogy ez a fajta szabadidő eltöltés nem igényel nagy anyagi befektetést a kórustagoktól, csak szorgalmat és sok munkát.
- Az emberek általában keresik azt a tevékenységet, amely számukra pozitív érzelmeket: örömet, boldogságot teremt, ezért képesek időt és erőfeszítést áldozni. A pozitív pszichológia kimutatta, hogy a boldogság meggyorsítja a szívverést, növeli a teljesítményt. A kellemes közérzet jobb döntés felé tereli a gondolkodást. Az öröm optimizmusra

sarkall, az öröm élménye erősíti az emberi kapcsolatokat, motiváltabbá tesz. (Hammond, C. [2006])

- Az énekkari éneklés során az összetartozást konkrétan is ki lehet mutatni, hisz a kórustagok szó szerint együtt és egyszerre lélegeznek. Így összhang alakul ki ember és mű között.
- Az énekkari éneklés földrajzilag és szociológiailag hátrányos térségben is megvalósítható.
- Az önként vállalt, intenzív zenei aktivitás közben fejlődik a művészi ízlés, növekszik és igényesebb lesz az értékítélet. Aki önmaga részt vesz az érték alkotásában az önmaga is értékesebb személyiséggé válik.
- „a zene.....az embert nagylelkűbbé, udvariasabbá, vidámabbá, nyájassabbá, szeretetkapcsolatra alkalmasabbá teszi. Világos, hogy mindez a szellemi értékeket képviselő, jó zenére igaz – ellenkezőleg: rossz zene szétbomlasztja az ember lelki egységét, mállasztja belső tartását, rombolja a humánus épületét.” (Dobszai L. [1991] 56.)

2. A kutatási eredmények hasznosítási lehetőségei

Kutatási eredményeim hasznosításával kapcsolatban kiemelném, hogy azokat publikáltam, így a szakmai közvélemény számára elérhetőek. Hazai és külföldi szakmai, tudományos konferenciákon, ERASMUS oktatási mobilitás programon belül rendszeresen tartok előadásokat, interaktív gyakorlati bemutatókat a kutatási területemmel összefüggő témákban.

Véleményemmel adat- és információközléseimmal közvetve a szakmai közvéleményt és közvetlenül az általam irányított kórus tevékenységét tudom befolyásolni, fejleszteni a végzett kutatások eredményeinek szellemében.

Irodalomjegyzék

1. Adorján, I. [1996]: Hangképzés, ének tanítás. Eötvös Kiadó, Budapest.
2. Allport, G.W. [1980]: A személyiség alakulása. Gondolat Kiadó, Budapest.
3. Angi, I. [2003]: A zenei szépség modelljei. Zenetudományi írások. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.
4. Atkinson, L. R. - Atkinson, R.C. - Swith, E.E.-Bem, D.J. [1999]: Pszichológia, 2. javított kiadás. Osiris, Budapest.
5. Ábrahám, M. [1995]: Beszélgetés Balassa Sándor zeneszerzővel a zenetanítás jelenéről és jövőjéről. In.: Parlandó, Zenepedagógiai Folyóirat 1995. 5-6. szám 24-26. old.
6. Bácskai, E. – Manchin, R. – Sági, M. – Vitányi, I. [1972]: Ének-zenei iskolába jártak... Zeneműkiadó, Budapest.
7. Bagdy E. - Telkes J. [1988]: Személyiségfejlesztő módszerek azt iskolában. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
8. Bakos, F. [szerk. 1974]: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest.
9. Bárdos L.[1969]: Harminc írás a zene elméletének és gyakorlatának különböző kérdéseiről. Zeneműkiadó, Budapest.
10. Bárdos, L. [1970]: Karvezetés I. Életet az énekbe. Tankönyvkiadó, Budapest.
11. Bárdos, L. [1976]: Karvezetés II. Zenei prozódia. Tankönyvkiadó, Budapest.
12. Barkóczi, I. – Pléh, Cs. [1978]: Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata. Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét.
13. Barkóczi, I.- Putnoki, J. [1984]: Tanulás és motiváció. Tankönyvkiadó, Budapest.
14. Barkóczi,I.–Séra,L.[szerk.1992]:Érzelmek és érzelemelméletek. Tankönyvkiadó, Budapest.
15. Barna, I. [szerk. 1959]: Örök muzsika. Zeneműkiadó, Budapest.
16. Barna, I. [1959]: Örök muzsika. Zeneműkiadó, Budapest.
17. Barnkopf, Zs. [2000]: Az érzelmek könyve. Flaccus Kiadó, Budapest.
18. Bar-On, R. [2001]: Érzelmi intelligencia és önmegvalósítás. In: Ciarrochi, J – Forgas, J. P. – Mayer, J.D. [szerk.2001]: Érzelmi intelligencia a mindennapi életben. Kairosz Kiadó, Budapest. 123-141. old.
19. Baross, G. [2001]: Nem hivatásos kórusművészet. In: Alkotó emberek. Amatőr művészetek az ezredfordulón. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest. 129-143. old.
20. Barsi, E. – Szabó, E. [1984]: A pataki kollégium zenei krónikája. Zeneműkiadó, Budapest.

21. Benkő, L. [szerk. 1967]: A magyar nyelv történeti és etimológia szótára I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
22. Bereczkei, T. [1991]: A génektől a kultúráig. Gondolat Kiadó, Budapest.
23. Bernáth, L.- Révész, Gy. [1994]: A pszichológia alapjai. Tertia Kiadó, Budapest.
24. Bónis, F. [2002]: Üzenetek a XX. századból. Püski Kiadó, Budapest.
25. Brockert, S. – Braun, G. [1997]: EQ – Érzelmi tesztek könyve. Saxum, Budapest.
26. Bruckner, A. [1999]: Énekelni jó! Kodály Intézet, Kecskemét.
27. Bubnó, T. [2002]: A funkcionalitáson alapuló ének-zene oktatás. In.: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési Konferencia 2002.
28. Buck, R.[1989]: Prímelmélet: motiváció és érzelem integrált szemlélete. In.: Barkóczi, I.- Séra, L. (szerk.): Érzelmek és érzelemelméletek. Tankönyvkiadó, 2. köt. Budapest.
29. Buda, B. [1980]: Az empátia – a beleélés lélektana. Gondolat Kiadó, Budapest.
30. Buda, B. [2003]: A lélek egészsége. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
31. Carver, Ch.S.- Scheier, M.F. [2006]: Személyiségpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest.
32. Cole, M. – Cole, SR. [1997]: Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest.
33. Czeizel, E. [1997]: Sors és tehetség. Fitt Image és Minerva Kiadó, Budapest.
34. Czigány, Gy. [szerk. 1967]: Munkásének 1919-1945. Zeneműkiadó, Budapest.
35. Csébfalvi, É. [1996]: Toleranciára nevelés a művészetek segítségével. In: Ének-zene 1996/4.
36. Csébfalvi, É. [1998]: MUS-E. A zene, mint az egyensúly és tolerancia forrása (Tanulmány) Magyar Alkotóművészek Közalapítvány, Budapest.
37. Csíkszentmihályi, M. [1997]: Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
38. Csizmazia, K. G. [szerk.1995]: Rogers személyiségközpontú iskola. Alapelvek és gyakorlat. Rogers Iskola Alapítvány, Budapest.
39. Csoma, Gy.[1990]: A megszüntetve megtartott iskola. Tankönyvkiadó, Budapest.
40. Csomasz Tóth, K. [1978]: Maróthi György és a kollégiumi zene. Akadémiai Kiadó, Budapest.
41. Darvas, G. [1974]: A zene anatómiája. Zeneműkiadó, Budapest.
42. Darwin, C. [1872/1963]: Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése. Gondolat kiadó, Budapest.
43. Delors, J. [1997]: Az oktatás rejtett kincs. Osiris Kiadó, Budapest.

44. Dewey, J. [1976]: A nevelés jellege és folyamata. Tankönyvkiadó, Budapest.
45. Dobszay, L. [1991]: Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról. Kodály Intézet, Kecskemét.
46. Dombiné, Kemény E.: A zenei képességeket vizsgáló standard tesztek bemutatása, összehasonlítása és hazai alkalmazásának tapasztalatai. In: Czeizel E.- Batta, A. [szerk.1992]: A zenei tehetség gyökerei, Mahler Marcel Alapítvány-Arktisz Kiadó, Budapest. 207-247. old.
47. Eősze, L. [1956]: Kodály Zoltán élete és munkássága. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
48. Eősze, L. [1995]: Kodály Zoltán időszerűsége. In: Ének-zene módszertani lapok. 1995. május, I. évf. 4. szám.1-7. old.
49. Eősze, L. [2000]: Örökségünk Kodály. Válogatott tanulmányok. Osiris Kiadó, Budapest.
50. Erdős, I. [1992]: A zenei alapképesség vizsgálata. In: A zenei tehetség gyökerei. Czeizel, E. - Batta, A. [szerk.1992]: Mahler Marcell Alapítvány– Arktisz Kiadó, Budapest. 183-205. old.
51. Fekete, Zs. [2006]: Életminőség. Konceptiók, definíciók kutatási irányok. In: Utasi, Á. (szerk.): A szubjektív életminőség és forrásai. Biztonság és kapcsolatok. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 277-309. old.
52. Fischer, I. [2010]: A kincs, ami nincs. In.: Muzsika. 2010. augusztus, 53. évfolyam, 8. szám. 3-4 old.
53. Fiske, S.T. [1991]: Mennyit ér a sémafogalom? In: Hunyadi, Gy. [szerk.1991]: Szociálpszichológiai tanulmányok. Tankönyvkiadó, Budapest. 123-145. old.
54. Fodor, L.: Az érzelmek nevelése az iskolában. Köznevelés 1999/3 8-12. old.
55. Fónagy, J. [1985]: A hangkarakterológia esélyei. In Hárdi, J- Vértes, O. A. (szerk.): Beszéd és mentálhigiéné. Pest M. Köjál Egészségnevelési-Osztály, Budapest. 49-73. old.
56. Forrai, M. [1936]: A karvezető. Zeneműkiadó, Budapest.
57. Friend T. [2002]: Agyhullámok, memóriafolyamatok és belső világuk. Hogyan tovább? A Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet Lapja. 2002/4. 3-4. old.
58. Gárdonyi, Z. [1979]: Elemző formában. Zeneműkiadó, Budapest.
59. Gergely, O.: Az érzelmek szerepe a magatartás formálásában. Köznevelés 1995/6 8-9. old.
60. Gibbs, N. [1996]: Az intelligencia más megvilágításban. Valóság 1996/2 116-122. old.
61. Goleman, D. [1997]: Érzelmi intelligencia. Háttér Kiadó, Budapest.
62. Griffin, E. [2003]: Együtt-lét. Mitől jó egy csoport? Harmat Kiadó, Szeged.
63. Gulyás, Gy. [1988]: Bűneim ... bűneim? Békés Város Tanácsa, Békés.
64. Gyarmathy, É. [2002]: A zenei tehetség In.: Új Pedagógiai Szemle 2002/78.

65. Gyulai, E. [1936]: A zene hatása. Közönséglélektani tanulmány. Országos Szociálpolitikai Intézet, Budapest.
66. Hammond, C. [2006]: Érzelmi hullámzások. Utazások az érzelmek birodalmába. Partvonal Kiadó, Budapest.
67. Hámori, J. [1985]: Nem tudja a jobb kéz, mit csinál a bal. Kozmosz könyvek, Budapest.
68. Hámori, J. [1999]: Az emberi agy asszimetriái. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
69. Hámori, J. [2002]: Néhány megjegyzés a zene és ének neurobiológiájáról. In.: K. Udvari, K. [szerk. 2002]: „Psalmus Humanus”. Hagyomány és megújulás a kodályi zenepedagógiában. Püski Kiadó Kft., Budapest.
70. Hang és lélek [2002]: Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési Konferencia 2002. Magyar Zenei Tanács, Budapest.
71. Hankiss, E. [1977]: Érték és társadalom. Magvető Kiadó, Budapest.
72. Hankiss, E.–Csányi, V. – Fehér, M. – Jelenits, J. – Pléh, Cs. [2001]: Az ember és az antilop. Helikon Kiadó, Budapest.
73. Hankiss, E.–Manchin, R. [1977]: Életminőség – modellek. Népművelődési Intézet, Budapest.
74. Hans-H.- Decker-Voigt [2004]: Zenével az életbe. Medicina Könyvkiadó Rt, Budapest.
75. Hauser, A. [1982]: A művészet szociológiája. Gondolat Kiadó, Budapest.
76. Havasi, J. [1985]: Miért nem dalol a kalapács? Tények, gondolatok, vélemények az ifjómunkások zenei neveléséről. Zeneműkiadó, Budapest.
77. Hebb, D.O. [1983]: A pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Budapest.
78. Hegyiné, Ferch, G. [2001]: Az érzelmi intelligencia szerepe a nevelő munkában. Új Pedagógiai Szemle július-augusztus szám 8-19.old.
79. Howard, M. B. [1980]: A reneszánsz zenéje. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
80. Jean, P.[1988]:A viselkedés, mint a fejlődés hajtóereje. Arad Kiadó. Budapest.
81. K. Udvari, K. (szerk. [2002]): „Psalmus Humánus”. Hagyomány és megújulás a kodályi zenepedagógiában. Püski Kiadó Kft, Budapest.
82. Kaposi, G. [2008]: Kórusépítés, karvezetés. Alterra Kiadó, Budapest.
83. Kardos, P. [1968]: Egyszólamúság az énekkari nevelésben. Csongrád Megyei Népművelési Tanácsadó, Szeged.
84. Kardos, P. [1972]: Karvezetés III. Intonálás. Tankönyvkiadó, Budapest.
85. Kardos, P. [1977]: Kórusnevelés – kórushangzás. Zeneműkiadó, Budapest.
86. Kassai J. [1998]: Fonetika. Tankönyvkiadó, Budapest.
87. Kerényi, Gy.[1936]: Az énekkari műveltség kezdetei. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest.

88. Kerényi, Gy.[1982]: Magyar énekes népszokások. Gondolat Kiadó, Budapest.
89. Kismartony, K. [1999]: A zene, mint az egyensúly és tolerancia forrása In.: Gyermek – Nevelés - Pedagógusképzés Trezor Kiadó, Budapest.
90. Kodály Z. [1964]: Visszatekintés I. II. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest.
91. Kodály, Z. [1929]: Gyermekkarok In.: Visszatekintés I. Zeneműkiadó, Budapest. 1974. 40. old.
92. Kodály, Z. [1972]: Férfikarok. Editio Musica, Budapest.
93. Kodály, Z. [1972]: Gyermek és nőikarok. Editio Musica, Budapest.
94. Kodály, Z. [1972]: Vegyeskarok. Editio Musica, Budapest.
95. Kodály, Z. [1974]: Visszatekintés I. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
96. Kodály, Z. [1982]: Visszatekintés I. Harmadik Kiadás. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
97. Kodály, Z.[1989]: Visszatekintés III. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. Zeneműkiadó, Budapest.
98. Kokas K. [1972]: Képességfejlesztés zenei neveléssel. Zeneműkiadó, Budapest.
99. Kokas, K. [1992]: A zene felemeli kezeimet. Akadémia Kiadó, Budapest.
100. Kőrössi, J. [2004]: Az én fogalma, az éneklődés elmélete. In.: Kollár K.– Szabó É. [szerk.2004]: Pszichológia pedagógusoknak. Osiris Kiadó, Budapest. 51-73. old.
101. Kristen, N.–N. [2007]: A többszörös intelligencia. Szabad Iskoláért Alapítvány, Budapest.
102. Kun M., Szegedi M. [1983]: Az intelligencia mérése. Akadémiai Kiadó, Budapest.
103. L. Nagy, K. [1997]: AlterNaTíva – Örömmel zenére és zenével nevelés heti egy órában. In.: Parlando 1997/6. 42-46. old.
104. L. Nagy, K. [2002]: Az ének-zene tantárgy helyzete és feladatai. In.: Új Pedagógiai Szemle 2002/11. 73-83. old.
105. L. Nagy, K. [2004]: A kerettantervi kompetenciák fejlesztésének lehetőségei az ének-zene területén I. II. In.: Új Pedagógiai Szemle 2004/2. 2004/3. 36-51. old.
106. Laczó Z. [1975]: Zene és általános műveltség. In. Az ének-zene tanítása. Az oktatási Minisztérium módszertani folyóirata. XVIII. Évfolyam 1975/3. 106-110. old.
107. Laczó, Z. [2002]: Lélektan, zenepedagógia és társadalom. Parlando, Zenepedagógiai Folyóirat. XLIV. évf. 2002/3. 33-40. old.

108. Légrádi, L.: Az érzelmek osztályozása, szerepe, vizsgálata és értékelése. Módszertani Közlemények 2000/4. 158-163. old.
109. Légrádi, L.: Az érzelmi nevelés céljairól. Módszertani Közlemények 2000/1. 8-11. old.
110. Leonard, B. [1979]: A megválaszolatlan kérdés. Zeneműkiadó, Budapest.
111. Losonczi, Á. [1969]: A zene életének szociológiája. Zeneműkiadó, Budapest.
112. Losonczi, Á. [1974]: Zene-ifjúság- mozgalom. Zeneműkiadó, Budapest.
113. Madarász, M. [1997]: A szabadidő meghatározása, jelentősége a tanulók személyiségformálásában. In: A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdése. Comenius Bt, Pécs.
114. Magyar Népzene Tára II [1968]: Jeles napok. Kubinyi-Vahot [1854] Magyarország és Erdély-ország Képekben. III. 26-32 old. Akadémia Kiadó, Budapest.
115. Magyar Népzene Tára II. [1968]: Jeles napok. Regélő [1834] Akadémia Kiadó, Budapest.
116. Mänks, F.J.–Ypenburg, I. H. [1998]: A nagyon tehetséges gyerekek. Akkord Kiadó, Budapest.
117. Maróthy, J. [1980]: Zene és ember. Zeneműkiadó, Budapest.
118. Maróti, Gy. – Révész, L. [1983]: Öt évszázad a magyar énekkari kultúra történetéből. Népművelődési Propaganda Iroda, Budapest.
119. Maróti, Gy. [1994]: „Fölszállott a páva”. A magyar énekkari kultúra megújulásának története 1920-1945. Kecskemét.
120. Maróti, Gy. [2001]: Kóruskultúránk és Európa. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest.
121. Maslow, A. [1989]: Elmélet az emberi motivációról. In: Oláh A., Pléh Cs. [szerk.]: Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségpszichológiában. Tankönyvkiadó, Budapest.
122. Mayer, J. D. [2001]: Útmutató az érzelmi intelligenciához. In: Ciarrochi, J.– Forgas, J.P. – Mayer, J.D [2001]: Érzelmi intelligencia a mindennapi életben. Kairon Kiadó, Budapest. 23-49. old
123. Menuhin, Y. – Davis, C. W. [1981]: Az ember zenéje. Zeneműkiadó, Budapest.
124. Mérei, F. [1947]: Az együttes élmény. Officina, Budapest.
125. Mérei, F. [1989]: Társ és csoport. Akadémiai Kiadó, Budapest. In. Pataki Ferenc [szerk. 1969] Csoportlélektan. Gondolat Kiadó,
126. Mérei, F. [2004]: A közösségek rejtett hálózata. Osiris, Budapest.
127. Michel, P. [1964]: Zenei képesség, zenei készség. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
128. Michel, P. [1974]: A zenei nevelés lélektani alapjai. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
129. Mohayné, K. M. [1978]: Kodály: Héja (elemzés) In.: Az ének-zene tanítása folyóirat XXI. évf. 1978/3. 121-127. old.

130. Mohayné, K. M. [1983]: A gyermek világának tükrözése Kodály gyermekkoraiban. In: Az ének-zene tanítása XXVI. évf. 1983/2. 53-58. old.
131. Mohayné, K. M. [1986]: Válogatás Kodály kórusműveiből. Tankönyvkiadó, Budapest.
132. Molnár, A. [1933]: A gyermek és a zene. Népszerű Zenefüzetek 1. száma Budapest.
133. Molnár, A. [1976]: Eretnek gondolatok a muzsikáról. Gondolat Kiadó, Budapest.
134. Monos, E. [1996]: A magatartás, motiváció és érzelem pszichofiziológiai alapjai. SOTE, Budapest.
135. Monostori, I. [szerk.1992]: „A szellem: rendező nyugalanság” Beszélgetések Németh Lászlóval. Argumentum Kiadó, Budapest.
136. Montessori, M. [1978]: Az ember nevelése. Tankönyvkiadó, Budapest.
137. N. Kollár K., Szabó, É. [szerk.2004]: Pszichológia pedagógusoknak. Osiris, Budapest.
138. Nádas, M. [2000]: A kikérdezés. In: Falus Iván [szerk.2000]: Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 171-211. old.
139. Nagy, J. [1996]: Nevelési kézikönyv. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged.
140. Nagy, J. [2002]: A művészeti nevelés fontossága. Hogyan tovább? A Győr-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet lapja. 2002/4. 5-6. old.
141. Oatley, K. – Jenkins, J. M. [2001]: Érzelmek. Osiris Kiadó, Budapest.
142. Óhidy, A. [2006]: Lifelong Learning – az oktatás politikai koncepciótól a pedagógiai paradigmáig. In.: Új Pedagógiai Szemle 2006/11. sz. 89-97. old.
143. Orbán, J. [1882]: A Sárospataki énekhar története. Sárospatak.
144. Oroszi, Á.: Gondolatok az érzelmi nevelés, az érzelmi intelligencia fejlesztésének fontosságáról. Tanító 2000/5 20-21. old.
145. Pap, J. [2000]: Canto ergo sum. Az énekhang. Természet Világa, 2000/6. 260-264. old.
146. Pap, J. [2002]: Hang-ember-hang. Vince Kiadó, Budapest.
147. Párkai, I. - Tillai, A. - Sinkovics, G. - Kardos, P. [1970]: Karvezetés IV. Vezénylés, kórustanítás, interpretáció. Tankönyvkiadó, Budapest.
148. Párkai, I. [1969]: A kórusvezénylés alapjai. Népművelési propaganda Iroda, Budapest.
149. Pikó, B. [2003]: Kultúra, társadalom és lélektan. Akadémiai Kiadó, Budapest.
150. Pilinszki, J. [1982]: Szög és olaj. Vigília Kiadó, Budapest.
151. Ranschburg, J. [1998]: Az érzelem és a jellem lélektanából. OKKER, Budapest.

152. Reiner Knappek: Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermekek általános és individuális fejlődésére. Hans Günther Bastian berlini felmérése az emelt óraszámú aktív zenélés hatásairól.
In: Hang és lélek [2022]: Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési Konferencia Magyar Zenei Tanács, Budapest 2002. 95-108.old.
153. Reményi, M. Gy. [1966]: Az éneklés művészete és pedagógiája. Zeneműkiadó, Budapest.
154. Reviczky, B. [1997]: Kórusok enciklopédiája. Gemini Kiadó, Budapest.
155. Rogers, C. R. [2003]: Valakivé válni. A személyiség születése. Edge 2000 Kft, Budapest.
156. Rubinstein, Sz.L. [1983]: Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest.
157. Sinkovics, G. [1975]: A karénekes hangképzése. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.
158. Sípos, J. [1973]: Hangképzés az énekkarban. KÓTA folyóirat II. évfolyam 6. szám
159. Strém, K. [1988]: Vitairat a zenei művelődésről. Zeneműkiadó, Budapest.
160. Szabó, Cs. [1980]: Zene és szolgálat. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
161. Szabó, M. [1985]: Bartók Béla kórusművei. Zeneműkiadó, Budapest.
162. Szamosi, L. [1990]: A szabad éneklés útja. Relaxa Kiadó, Budapest.
163. Székely, M. [2000]: Ádám Jenő élete és munkássága. Püski Kiadó, Budapest.
164. Szép, I. [1984]: Pedagógiai értékelés az ének-zene tantárgyban. Pedagógiai Intézet, Szombathely.
165. Szőnyi, E [1984]: Kodály Zoltán nevelési eszméi. Tankönyvkiadó, Budapest.
166. Terri, A. [2002]: A magabiztos gyermek. Az érzelmi nevelés legfontosabb tíz esztendeje az 5-15 éves kor. Vigília Kiadó, Budapest.
167. Turcsányi, E. [1958]: A tiszta intonálás. Népművelési Intézet, Budapest.
168. Tyeplov, B.M. [1960]: A zenei képességek pszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest.
169. Urbán, R. [2004]: Érzelmek. In.: Kollár K. – Szabó, É. [szerk. 2004]: Pszichológia pedagógusoknak. Osiris Kiadó, Budapest. 95-119. old.
170. Utasi, Á. [2006]: A minőségi élet feltételei és forrásai. In: Utasi, Á (szerk.): A szubjektív életminőség és forrásai. Biztonság és kapcsolatok. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 1-49.old.
171. Vági, I. [1966]: Hangképzéselmélet. Tankönyvkiadó, Budapest.
172. Varga, Cs. [2008]: Az új tanulás filozófiája és módszertana. In: A média szerepe az egész életen keresztül tartó tanulásban. CEO Konferenciák 2008, Budapest 25-39. old.
173. Várnai, F. [1982]: Népdalkarvezetés. Népművelési Intézet, Budapest.

174. Vásárhelyi, Z. [1965]: Az énekkari vezénylés módszertana, Zeneműkiadó, Budapest.
175. Vásárhelyi, Z. [1965]: Az énekkari vezénylés módszertana. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
176. Viktor, A. [1972]: A Kodály-koncepció pszichológiai-fiziológiai alapjai. In.: K. Udvari, K. [szerk. 2002]: „Psalmus Humanus”. Hagyomány és megújulás a kodályi zenepedagógiában. Püski Kiadó Kft. Budapest. 213-218.old.
177. Vitányi, I. - Sági M. [2003]: A zene generatív szerepe. Akadémiai Kiadó, Budapest.
178. Vitányi, I. [1969]: A zene lélektana. Gondolat Kiadó, Budapest.
179. Zolnay, L. [1977]: A magyar muzsika régi századaiból. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
180. Zrinszky, L. [1996]: A felnőttképzés tudománya: Bevezetés az andragógiába. OKKER Oktatási Iroda, Budapest.

Internetes hivatkozások jegyzéke:

http://www.kislexikon.hu/permanens_neveles.html (Letöltés ideje: 2010.01.13.)

<http://www.szike.zpok.hu> (Letöltés ideje: 2010.10.25.)

http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi_kitekintes/egesz-eleten-at-tarto (Letöltés ideje: 2011.09.02.)

<http://www.mentormagazin.hu> (Letöltés ideje: 2010. 05. 07.)

MELLÉKLET

Melléklet 1.: Vizsgálati csomag

Tájékoztató levél a kórusvezetőnek	melléklet 1.1.
Tájékoztató levél a kórustagnak	melléklet 1.2.
Vizsgálati minta összesítő lap	melléklet 1.3.
Adatlap kórustagoknak	melléklet 1.4.
Kórustevékenységet jellemző tulajdonságskála	melléklet 1.5.
Önjellemző kérdőív	melléklet 1.6.

melléklet 1.1.: Tájékoztató levél a kórusvezetőknek

Tisztelt Karnagy Kollega!

Egy kutatást végzek, ami arra keresi a választ, hogy az **egyes kórustag milyen hatás-ra választja az énekkari tevékenységet és az énekkari tevékenység milyen hatást vált ki a kórustagokból.**

Ehhez a munkához egy vizsgálati csomagot állítottam össze.

Arra szeretném tisztelettel kérni, hogy tegye lehetővé, hogy az Ön által vezetett kórus tagjai kitölthessék a kérdőíveket, ami kb. ....időt vesz igénybe.

Segítő munkáját előre is köszönöm.

Hajdúböszörmény, 2009. január 10.

Tisztelettel:

Hovánszki Jánosné
főiskolai docens
vizsgálatvezető

melléklet 1.2.: Tájékoztató levél a kórustagoknak

Kedves Kórustag!

Először is köszönöm, hogy részt vállal egy kórustevékenységgel kapcsolatos kutatásban.

A kapott vizsgálati anyag remélhetőleg, nagy segítséget nyújthat a kórusvezetőknek és kórusban éneklőknek egyaránt.

A vizsgálat során azt kérem Öntől, hogy a megkapott vizsgálati csomag három kérdőívét szíveskedjen kitölteni az útmutató alapján, ami a lap tetején olvasható. Minden kérdőívet ugyanazzal a névvel, vagy jelszóval lássa el.

Tisztelettel kérem, hogy mindenki a saját legőszintébb véleményét írja a kérdőívre, mert csak így lesz hiteles az eredmény.

Amennyiben kérdése van, úgy feltétlenül kérdezze meg a vizsgálatot vezető személytől.

Hajdúböszörmény, 2009. január

Tisztelettel köszönöm segítségét

Hovánszki Jánosné
vizsgálatvezető

melléklet 1.3.: Vizsgálati minta összesítő lap

A vizsgálati minta összesítése

A kórus helye település szerint	A kórus működési területe		A kórus típusa	A kiadott vizsgálati csomagok száma	A visszakapott vizsgálati csomagok száma
	Közoktatás	Közművelődés	gyermekkórus ☐ ifjúsági kórus ☐ leánykar ☐ női kar ☐ férfi kar ☐ vegyeskar ☐		

Megjegyzés: A vizsgálati összesítőt a vizsgálatvezető, vagy segítője tölti ki.

A vizsgálatban olyan kórustagok vehetnek részt, akik kellő rendszerességgel, aktív részvétellel, színvonalas szakmai irányítás mellett énekelnek kórusban

melléklet 1.4.: Adatlap kórustagoknak

.....

név vagy jelszó

A kórustag személyi adatai

Kitöltési útmutató: Húzzon alá, illetve töltsön ki minden olyan személyi adatot, amely Önre jellemző! Egy kérdésre több válasz is lehetséges.

Neme: 1. Nő (leány)

2. Férfi (fiú)

Hány éves? .....év

1. Milyen munkakörben dolgozik?

Tanuló	—	Általános iskolás	☐
	—	Középiskolás	☐
	—	Felsőoktatás	☐
Szellemi munkát végez			☐
Fizikai munkát végez			☐
Szellemi és fizikai munkát végez			☐
Munkánélküli			☐
Nyugdíjas			☐
Egyéb			☐

2. Milyen módon tanult zenét? Több választ is megjelölhet!

Általános alapképzésben	—	óvodában	☐
	—	általános iskolában	☐
	—	középiskolában	☐
	—	felsőoktatásban	☐
		(óvodapedagógus tántó stb.)	
Zenetagozatos képzés	—	zeneóvoda	☐
	—	zenei általános	☐
	—	zeneiskola	☐
	—	zenei szakközépiskola	☐
	—	zenei felsőoktatás	☐

(énektanár
karvezető
zeneiskolai tanár
népzenész stb.)

3. Milyen az Ön otthoni zenei környezete?

- ☐ A családban senki nem tanult zenét.
- ☐ Senki nem tanul zenét, de szeretjük.
- ☐ A családban senki nem volt énekkaros.
- ☐ Az egyik vagy mindkét szülő zenei képzettségű.
- ☐ Az egyik vagy mindkét szülő volt énekkaros, vagy jelenleg is kórusban énekel.
- ☐ A testvérem (im) kórustag volt, vagy jelenleg is kórusban énekel.
- ☐ Egyéb.....

4. Milyen hatásra választotta a kóruséneklést?

- ☐ önként lettem kórustag
- ☐ zenetanár hatására,
- ☐ tanár hatására,
- ☐ kórustag határa,
- ☐ szülő hatására,
- ☐ barát hatására,
- ☐ rokon hatására,
- ☐ egyéb.....hatásra lettem kórustag

5. Rangsorolja 1-3-ig, hogy milyen indítékból választotta a kóruséneklést? Az 1-es a legerősebb indok.

- ☐ Az éneklés iránti vonzódás miatt
- ☐ A közösségi kapcsolat miatt
- ☐ A szabadidő kulturált eltöltése miatt

6. Hány éve énekel összesen kórusban?

.....év

7. Hány évig tervez még a kórusban az éneklést?

- ☐ .....évig
- ☐ Mindaddig, amíg kedvem lelem az éneklésben
- ☐ Életem végéig

melléklet 1.5.: Kórustevékenységet jellemző tulajdonságskála

.....

név vagy jelszó

Kórustevékenységet jellemző tulajdonságskála (Osgood skála)

Kitöltési útmutató: Az alábbiakban Ön olyan tulajdonságpárokat olvashat, amelyekkel jellemezheti a **kórus munkáját**, a **kórusvezető munkáját** és a **kórusban folyó zenei nevelést** saját megítélése szerint. A tulajdonságpárok közül az egyik a jót, a másik a rosszat jelöli. A végletek között azt a számot karikázza be, amelyikkel legjobban ki tudja a véleményét fejezni. Minden tulajdonságpárt az első benyomásra jelöljön. Egy sorban csak egy számot karikázhat be!

Kórus munkája

16. nem törődöm	3 2 1 0 1 2 3	gondos
17. feszült	3 2 1 0 1 2 3	oldott
18. fékező	3 2 1 0 1 2 3	ösztönző
19. megértő	3 2 1 0 1 2 3	értetlen
20. következetes	3 2 1 0 1 2 3	következetlen
21. igénytelen	3 2 1 0 1 2 3	igényes
22. szigorú	3 2 1 0 1 2 3	elnéző
23. kulturált	3 2 1 0 1 2 3	kulturálatlan
24. egymásra figyelő	3 2 1 0 1 2 3	közömbös
25. derűs	3 2 1 0 1 2 3	lehangolt
26. őszinte	3 2 1 0 1 2 3	képmutató
27. reális	3 2 1 0 1 2 3	túlértékelő

28.	rendezetlen	3 2 1 0 1 2 3	rendezett
29.	lelkes	3 2 1 0 1 2 3	nehezen mozduló
30.	aktív	3 2 1 0 1 2 3	passzív

Kórusvezető munkája

1.	nem törődöm	3 2 1 0 1 2 3	gondos
2.	feszült	3 2 1 0 1 2 3	oldott
3.	fékező	3 2 1 0 1 2 3	ösztönző
4.	megértő	3 2 1 0 1 2 3	értetlen
5.	következetes	3 2 1 0 1 2 3	következetlen
6.	igénytelen	3 2 1 0 1 2 3	igényes
7.	szigorú	3 2 1 0 1 2 3	elnéző
8.	kulturált	3 2 1 0 1 2 3	kulturálatlan
9.	egymásra figyelő	3 2 1 0 1 2 3	közömbös
10.	derűs	3 2 1 0 1 2 3	lehangolt
11.	őszinte	3 2 1 0 1 2 3	képmutató
12.	reális	3 2 1 0 1 2 3	túlértékelő
13.	rendezetlen	3 2 1 0 1 2 3	rendezett
14.	lelkes	3 2 1 0 1 2 3	nehezen mozduló
15.	aktív	3 2 1 0 1 2 3	passzív

Kórusban folyó zenei nevelés

1.	nem törődöm	3 2 1 0 1 2 3	gondos
2.	feszült	3 2 1 0 1 2 3	oldott
3.	fékező	3 2 1 0 1 2 3	ösztönző
4.	megértő	3 2 1 0 1 2 3	értetlen
5.	következetes	3 2 1 0 1 2 3	következetlen
6.	igénytelen	3 2 1 0 1 2 3	igényes
7.	szigorú	3 2 1 0 1 2 3	elnéző
8.	kulturált	3 2 1 0 1 2 3	kulturálatlan

9.	egymásra figyelő	3 2 1 0 1 2 3	közömbös
10.	derűs	3 2 1 0 1 2 3	lehangolt
11.	őszinte	3 2 1 0 1 2 3	képmutató
12.	reális	3 2 1 0 1 2 3	túlértékelő
13.	rendezetlen	3 2 1 0 1 2 3	rendezett
14.	lelkes	3 2 1 0 1 2 3	nehezen mozduló
15.	aktív	3 2 1 0 1 2 3	passzív

melléklet 1.6.: Önjellemző kérdőív

.....

név vagy jelszó

Önjellemző kérdőív

Kitöltési útmutató: a kérdőív annak feltárását célozza, hogy Ön hogy viszonyul érzelmileg az énekkari tevékenységhez. Karikázza be az állítások után lévő számok közül azt az egyet, amelyikkel egyetért. A számok jelentése a következő:

5 = nagyon egyetértek

4 = egyetértek

3 = határozatlan vagyok

2 = többnyire nem értek egyet

1 = egyáltalán nem értek egyet

1.	(7)	Tisztelem a kórusvezetőt, mert nagy szakmai és diplomáciai ügyességgel irányít bennünket.	5	4	3	2	1
2.	(1)	Jó hatással vannak rám a rendszeres próbák.	5	4	3	2	1
3.	(16)	Az énekkar időpocsékolás, de a szüleim ezt várják el tőlem.	5	4	3	2	1

4.	(11)	Ha rám szól a karnagy, mindig felháborodok, hisz ha én nem lennék, ő nem vezényelhetne.	5	4	3	2	1
5.	(25)	Ha jól sikerül elkapni a mű lényegét és jó a terem akusztikája, akkor csak úgy futkározik a hideg a hátamon a gyönyörűségtől.	5	4	3	2	1
6.	(37)	A próbákon soha nem érzem az idő múlását.	5	4	3	2	1
7.	(15)	Zenét létrehozni az emberi hanggal az egyik legcsodálatosabb tevékenység.	5	4	3	2	1
8.	(30)	Sajnos még sohasem éreztem azt, hogy számomra élményt jelentene az énekkarban éneklés.	5	4	3	2	1
9.	(35)	Az elmúlt hangversenyünkön alig volt közönség.	5	4	3	2	1
10.	(44)	A mi karvezetőnk a legjobb fej.	5	4	3	2	1
11.	(54)	A választásaim önzőek.	5	4	3	2	1
12.	(8)	Barátaim felnéznek rám, mert hosszú ideje kitartóan járok énekkarba.	5	4	3	2	1
13.	(18)	A próbák unalmasak, mindig ugyanazt csináljuk.	5	4	3	2	1
14.	(24)	Csak a felpörgető, agresszív hangzású, feszültséget gerjesztő zenét imádom.	5	4	3	2	1
15.	(20)	A kóruszene kikapcsol, átlényegít.	5	4	3	2	1
16.	(39)	Jó, hogy énekléssel foglalkozom, mert az éneklés a legtermészetesebb öngyógyító eszköz.	5	4	3	2	1

17.	(32)	Örültem, hogy vastapsot kaptunk a szerepléskor.	5	4	3	2	1
18.	(28)	Nem tudom mit lehet élvezni az éneklésen, hisz ez csak az evolúció mellékterméke.	5	4	3	2	1
19.	(17)	Itt a kórusban mindenki jó hozzám, de ez engem untat.	5	4	3	2	1
20.	(9)	Soha nem sértenék meg egy tőlem gyengébben éneklő kórustársamat, inkább segítek neki.	5	4	3	2	1
21.	(43)	Büszke vagyok rá, hogy képesek vagyunk egyre jobb teljesítményt nyújtani.	5	4	3	2	1
22.	(36)	Sajnos legtöbbször nem az éneklés szépségeért járnak kórusba.	5	4	3	2	1
23.	(19)	Eddig csak a gyors, temperamentumos műveket szerettem, de a legutóbbi mélyen lírai mű is közel került hozzám a karvezető hatására.	5	4	3	2	1
24.	(2)	Nincs kiemelkedő zenei tehetségem, de a kórusban mégis sikerhez jutok.	5	4	3	2	1
25.	(6)	Jó, hogy beteg a karnagy, így elmaradnak a próbák, végre pihenhetek.	5	4	3	2	1
26.	(3)	Azt gondolom szép a hangom, de egyedül nem mernék ennyi ember előtt énekelni. Így jó, hogy sokan mellettem vannak.	5	4	3	2	1
27.	(21)	Az énekkari munka számomra: érték, munka, teljesítmény.	5	4	3	2	1
28.	(41)	A modern hangzású műveket sohase tudom megtanulni.	5	4	3	2	1

29.	(38)	A kutatók kimutatták, hogy a kórusban énekléskor az énekesek immunrendszere megerősödik.	5	4	3	2	1
30.	(4)	Gyakran nem éneklek próbákon, úgyis sokan vagyunk, és nem veszik észre.	5	4	3	2	1
31.	(10)	Barátaim bolondnak néznek, mert énekkarba járok, ahelyett, hogy buliznék velük.	5	4	3	2	1
32.	(29)	Nyomaszt az egész énekkari munka.	5	4	3	2	1
33.	(26)	Néha azt érzem énekléskor, hogy ez a tökéletes élmény.	5	4	3	2	1
34.	(53)	Nem szeretem azokat a műveket, amelyiket most tanulunk.	5	4	3	2	1
35.	(49)	Kodály azt mondta, „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet májusi esője, hogy kalászba szökjön”.	5	4	3	2	1
36.	(45)	Nagyon büszke vagyok a megjelenésünkre is (kórusruha, kottatartó stb.)	5	4	3	2	1
37.	(22)	A sokféle zenei stílus közül az énekkari éneklés nálam nem ért el dobogós helyezést.	5	4	3	2	1
38.	(14)	Minél többet dolgozunk a sikerért, annál jobban élvezzük.	5	4	3	2	1
39.	(5)	Túl sok időt töltök ezzel az énekkari munkával, pedig semmi hasznom nincs belőle.	5	4	3	2	1

40.	(12)	Szerintem én éneklek legtökéletesebben a kórusban.	5	4	3	2	1
41.	(23)	Az éneklés divatjamúlt, időpocsékló tevékenység.	5	4	3	2	1
42.	(47)	Sajnos nincs egy tisztességes fellépő ruhánk.	5	4	3	2	1
43.	(50)	A próbákat jobban szeretem, mint a szerepléseket.	5	4	3	2	1
44.	(33)	Örömömben gyakran nevetek.	5	4	3	2	1
45.	(52)	Nem tudok, ezért nem szeretek énekelni.	5	4	3	2	1
46.	(31)	Az egész család eljön a fellépéseinkre, így meg tudom velük osztani az örömet.	5	4	3	2	1
47.	(40)	A szerepléskor kiborít a stressz. Kiszárad a szám, nem tudok énekelni, csak tátogni.	5	4	3	2	1
48.	(51)	A szerepléseket szeretem a legjobban.	5	4	3	2	1
49.	(46)	Sajnos megrekedtünk egy szinten és az elkeserít.	5	4	3	2	1
50.	(13)	Imádom az énekkart, mert ez az aktív zenélés legegyszerűbb módja.	5	4	3	2	1
51.	(48)	Szégyellem, hogy ilyen fegyelmezetlenek a kórustársaim a próbákon.	5	4	3	2	1
52.	(42)	Nem bírom elviselni azt a fegyelmet és alkalmazkodást, amit a kórusvezető elvár tőlünk.	5	4	3	2	1

53.	(34)	Sajnos mostanában gyengén sikerülnek a hangversenyeink.	5	4	3	2	1
54.	(27)	Ha boldogságról énekelünk, akkor én is boldog leszek.	5	4	3	2	1

Melléklet 2.: Feldolgozó lap

Sorszám	Azonosító	Csoport	Nem	Kor	I/1	I/2									I/3							I/4								I/5				I/6	I/7		
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3					
																																	4		1		
1.	Balogh Sándor	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
2.	Sábi Tibor	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3	2	7	0	0	
3.	Szilágyi Rudolf	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
4.	Fincziczki Katalin	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
5.	Papp Zsófia	A	1	15	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	2	3	7	3	0	
6.	Bodnár Enikő	A	1	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	0	0	0	iskola	1	2	3	7	2	0	
7.	Nagy Zsófia	A	1	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	iskola	0	1	2	3	7	2	0
8.	Göttlinger Anna Ilona	A	1	14	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	iskola	2	1	3	7	2	0		
9.	Pataky Zsolt Szabolcs	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
10.	Kiskölkök	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0		0	0	0	0	0	1	0	0	3	1	2	7	2	0	
11.	Sándor Orsolya	A	1	14	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	0	0	iskolai te	2	1	3	7	1	1	
12.	Palicz Vivien	A	1	14	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
13.	Gaba Csenge	A	1	14	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	2	3	7	2	0
14.	Dankó Gréta	A	1	15	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	1	0	1	0	1	2	3	7	2	0	
15.	Nevs72	A	2	14	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	1	2	7	1	0
16.	Martow Médea	A	1	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	7	2	0
17.	Nagy Petra	A	1	15	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	3	0
18.	Donkihote	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3	2	7	3	0
19.	Veres Zsolt	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	1	2	0
20.	Anonymus	A	2	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	7	1	1
21.	Guzina Zsófi	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	2	3	7	1	4	
22.	Tóth Vivien	A	1	14	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	6	1	2
23.	Nagy Balázs	A	2	13	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	7	1	3
24.	Csarni Gréta	A	1	13	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0		0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0
25.	Tóth Réka	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	szerepjük a z	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0
26.	én vagyok	A	1	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0
27.	Varga Alexa	A	1	13	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	1	2	0
28.	Kismajom2	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	7	2	0
29.	Kismajom01	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0
30.	Nagy Majom 2	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	7	2	0
31.	Radnai Gábor	A	2	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	nagyon szeri	0	0	0	1	1	1	1	0	tesóm	2	1	3	7	3	0
32.	Nagy Majom 1	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	7	2	0
33.	Kiss Juci	A	2	13	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1		0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	6	1	2
34.	Mizi Marietta	A	1	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	7	1	4
35.	Szalontai Gyöngyi	A	1	13	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	3	1	1	2	0
36.	Sanyi	A	2	13	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	6	1	2

77. Béres Fanni	C	1	13	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	5	2	0				
78. Petra	C	1	14	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	6	2	0		
79. Minya Vivien	C	1	13	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	szeretjük a z	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	2	0		
80. Szlovenszki Dóra	C	1	13	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	3	3	0		
81. Ilosvai Cintia	C	1	14	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	nagyszülők é	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	6	2	0	
82. Kelemen Regina	C	1	13	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	5	2	0		
83. Dajka Dorottya	C	1	13	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	5	2	0		
84. Lencsés Edina	C	1	13	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2	0			
85. Halkó Martina	C	1	15	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0			
86. Kocsik Evelin	C	1	14	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	6	2	0	
87. Lilla	C	1	14	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2	0		
88. V. Eszter	C	1	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	6	2	0	
89. M. Sára	C	1	13	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	6	2	0	
90. Snekszer Fanni	C	1	13	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	iskola	2	1	3	4	1	1
91. Pócsi Zsuzsa	C	1	14	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	6	2	0	
92. Bunkóczi Dóra	C	1	13	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2	0		
93. Emma	C	1	13	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0		
94. Kiss Csilla	C	1	14	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0		
95. Szokd Virág	C	1	14	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	0		
96. Boszi	C	1	25	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19	2	0		
97. Pálmalma	C	1	36	4	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	édesanyám i	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	28	3	0
98. D.N.	C	1	25	3	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	17	2	0	
99. Avalon	C	1	32	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	2	0		
100. Uczria	C	1	36	4	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	29	2	0	
101. f'(x)=cos2tg(x2+1)/(x3+3)	C	2	28	2	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	8	3	0	
102. S.Z.	C	2	23	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	15	3	0	
103. Pro Musica Girl	C	1	20	3	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	12	2	0	
104. Pro Musica	C	1	25	3	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	10	2	0	
105. Kisvakond	C	1	40	4	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	15	2	0	
106. Arsenal	C	2	17	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
107. Gabesz	C	2	32	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	26	2	0	
108. Rás	C	2	17	2	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	3	5	2	0	
109. T.G.	C	2	19	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	9	2	0	
110. Fűréné Alföldi Judit	C	1	0	4	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	2	0	
111. xy	C	1	19	3	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	3	0		
112. Kis Pipin	C	1	30	4	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	4	2	0	
113. V. Melinda	C	1	18	2	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	2	0		
114. Bogár	C	1	18	2	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	
115. SzR	C	1	19	3	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	12	2	0	
116. Kisvirág	C	1	15	2	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	7	2	0	

[illegible]

Melléklet 3.: Összehasonlító táblázatok

II/a és II/b tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Gyermek kórustagok véleménye alapján

Darab / III/1	II/a/1						
II/b/1	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3				1			1
0		1					1
1					1		1
2			1	5	4		10
3	1		1	20	52		74
(üres)							
Végösszeg	1	1	2	26	57		87

59 %

Darab / III/1	II/a/2							
II/b/2	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1			2	2			5
-2		3		1	4	1		9
-1	1	1	1	3	2	3		11
0	1				2	1		4
1			2	1	8	1		12
2			1	1	18	4		24
3			1		6	15		22
(üres)								
Végösszeg	3	4	5	8	42	25		87

20%

II/a és II/b tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Felnőtt kórustagok véleménye alapján

Darab / III/1	II/a/1							
II/b/1	-3	1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-1							1	1
1				2				2
2		1		8	7	2		18
3	1		3	4	36	80	1	125
(üres)							1	1
Végösszeg	1	1	3	14	43	82	3	147

54%

Darab / III/1	II/a/2								
II/b/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1		1				1		3
-2				1	2	4	3		10
-1					2	2	1	2	7
0		1		1	2	2	3		9
1			1	1		6	4		12
2				1	3	8	20		32
3				2	1	12	58		73
(üres)								1	1
Végösszeg	1	1	2	6	10	34	90	3	147

39%

Darab / III/1	II/a/3					
II/b/3	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2			1			1
0	2					2
1		1	1	1		3
2		3	13	4		20
3	1	2	15	42	1	61
(üres)						
Végösszeg	3	6	30	47	1	87

48%

Darab / III/1	II/a/3						
II/b/3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2	1				1	1	3
0				2			2
1	1	2	1	1	2		7
2				21	3	2	26
3		3	3	25	74	2	107
(üres)					1	1	2
Végösszeg	2	5	4	49	81	6	147

50%

Darab / III/1	II/a/4							
II/b/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	Végösszeg
-3	17	13	2	2	1		2	37
-2	7	17	4	1	1	3	1	34
-1		3	4	2	1			10
0				1				1
1			1	1				2
2							1	1
3		1	1					2
(üres)								
Végösszeg	24	34	12	7	3	3	4	87

39%

Darab / III/1	II/a/4							
II/b/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	54	15	2	2	2		3	
-2	10	21	2	3		1	1	1
-1	1	3	2	2	3	1		
0		2		1	1			
1	1		2		2	1		
2	1	3						
(üres)	1							3
Végösszeg	68	44	8	8	8	3	4	4

36%

Darab / III/1	II/a/5							
II/b/5	-3	-2	-1	0	1	2	(üres)	Végösszeg
-3	34	12	3				1	50
-2	7	12		2	1			22
-1	1	1	1	1		1		5
0		1	1	2	1			5
1			1					1
2						1		1
3		2						2
(üres)	1							1
Végösszeg	43	28	6	5	2	2	1	87

39%

Darab / III/1	II/a/5							
II/b/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	65	29	2	1	1	1	2	
-2	5	14	8	1	2	1	1	2
-1	1	2	1	1		1		
0			1	1				
1			1					
2			1					
3	1							
(üres)								1
Végösszeg	72	45	14	4	3	3	3	3

44%

Darab / III/1	II/a/6							
II/b/6	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3		1						1
-2					1			1
0			1					1
1				1	1	1		3
2			1	2	2	8		13
3	2			1	13	52		68
(üres)								
Végösszeg	2	1	2	4	17	61		87

59%

Darab / III/1	II/a/6							
II/b/6	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3							1	
-2						1		
-1								1
0						1		
2		1	1	1		6	5	
3	1				2	21	103	1
(üres)								1
Végösszeg	1	1	1	1	2	29	109	3

70%

Darab / III/1	II/a/7								
II/b/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	3	2			1				6
-2	1	8	3			1	2		15
-1	1	2	6	3	2	2			16
0		1	3	8	1	3		1	17
1	1			6	3				10
2		3			3	11	1		18
3		1	1	1		1			4
(üres)							1		1
Végösszeg	6	17	13	18	10	18	4	1	87

12%

Darab / III/1	II/a/7								
II/b/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	10	5	2	3		2	2		
-2		13	7	4	2	5			
-1		4	9	4	2	2			
0		1	1	10	2	3			
1			1	3	2	4	1		
2	1	1	3	1	2	9	9		
3		1			1	4	6		
(üres)				1		2			2
Végösszeg	11	25	23	26	11	31	18		2

22%

Darab / III/1	II/a/8								
II/b/8	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3	38	13	2	1	1	1	1	57	
-2	6	10	2		1			19	
-1	3		1		1			5	
0	3							3	
1	1							1	
2							1	1	
3	1							1	
(üres)									
Végösszeg	52	23	5	1	3	1	2	87	

43%

Darab / III/1	II/a/8								
II/b/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	107	14	4	1	2		1	2	
-2	4	4			1				
-1		1				1			
0						1			
2	1								
3	1								
(üres)	1								1
Végösszeg	114	19	4	1	3	2	1		3

72%

Darab / III/1	II/a/9							
II/b/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	33	12	4	1		1		
-2	5	13	5	1		1		
-1		3	1					
0			1		2			
1				1				
3						1	1	
(üres)								
Végösszeg	38	28	11	3	2	3	1	

37%

Darab / III/1	II/a/9							
II/b/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	54	28	5	2		1	1	2
-2	13	21	6		2			
-1		4	1	1		1		
0				2			1	
1				1				
(üres)								1
Végösszeg	67	53	12	6	2	2	2	3

36%

Darab / III/1	II/a/10					
II/b/10	-3	-2	-1	0	(üres)	Végösszeg
-3	29	9	2			40
-2	15	15	3			33
-1	1	2	3	1		7
0	1	1	1	1		4
1				2		2
2	1					1
(üres)						
Végösszeg	47	27	9	4		87

33%

Darab / III/1	II/a/10							
II/b/10	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	75	11		2	1	1		
-2	18	15	4			1		2
-1	2	7	1					
0	1	1			1		1	
1				1	1			
(üres)								1
Végösszeg	96	34	5	3	3	2	1	3

51%

Darab / III/1	II/a/11						
II/b/11	-3	-2	-1	0	3	(üres)	Végösszeg
-3	46	9	2	1			58
-2	4	8	3	1	1		17
-1		5	1	1			7
0		1	1				2
1				2			2
3				1			1
(üres)							
Végösszeg	50	23	7	6	1		87

52%

Darab / III/1	II/a/11						
II/b/11	-3	-2	-1	0	1	2	3 (üres)
-3	69	32	4	4		2	
-2	4	13	5	4			1
-1			2	1	1		
0				2		1	1
(üres)							1
Végösszeg	73	45	11	11	1	3	1 2

46%

Darab / III/1	II/a/12						
II/b/12	-3	-2	-1	0	1	2	(üres) Végösszeg
-3	27	5	2	1	1	1	37
-2	8	9	7	3			27
-1		4		1			5
0	1	2	1	7	1		12
1				1		2	3
2		1				1	2
(üres)		1					1
Végösszeg	36	22	10	13	2	4	87

31%

Darab / III/1	II/a/12						
II/b/12	-3	-2	-1	0	1	3	(üres) Végösszeg
-3	55	27	4	4			2 92
-2	12	20	6		1		1 40
-1		2	1	3	1		7
0		2	1	1			4
2	1			1			2
3						1	1
(üres)							1 1
Végösszeg	68	51	12	9	2	1	4 147

37%

Darab / III/1	II/a/13							
II/b/13	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
1		1		2	8	2		13
2	1		2	5	8	7		23
3	1		2		12	36		51
(üres)								
Végösszeg	2	1	4	7	28	45		87

41%

Darab / III/1	II/a/13							
II/b/13	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-1			1					
0				1	1			
1			2		1			
2	1	1	1	1	8	11	4	
3		4	1	1	7	28	71	
(üres)								2
Végösszeg	1	5	5	3	17	39	75	2

48%

Darab / III/1	II/a/14							
II/b/14	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	45	20	5	1	1			72
-2	3	6				1		10
-1		3						3
0		1						1
3	1							1
(üres)								
Végösszeg	49	30	5	1	1	1		87

51%

Darab / III/1	II/a/14							
II/b/14	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	72	38	11	4	1	2	1	
-2	1	5	7			1		
-1			1					
1					1			
3		1						
(üres)								1
Végösszeg	73	44	19	4	2	3	1	1

48%

Darab / III/1	II/a/15						
II/b/15	-3	-2	-1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	46	21	3	1			71
-2	6	7					13
-1	1						1
2	1				1		2
(üres)							
Végösszeg	54	28	3	1	1		87

52%

Darab / III/1	II/a/15							
II/b/15	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	71	51	7	2	1		1	
-2		5	2	1	1	1		
0				1				
1					1			
3		1						
(üres)								1
Végösszeg	71	57	9	4	3	1	1	1

48%

II/a és II/ c tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Darab / III/1	II/a/1						
II/c/1	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
1				1	1		2
2			2	11	7		20
3	1	1		14	49		65
(üres)							
Végösszeg	1	1	2	26	57		87

56%

Darab / III/1	II/a/2							
II/c/2	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3				1		2		3
-2					1	1		2
-1	1			2	2	1		6
0	2		2	3	3	1		11
1		1	1	1	8			11
2		2	1		21	3		27
3		1	1	1	7	17		27
(üres)								
Végösszeg	3	4	5	8	42	25		87

24%

Darab / III/1	II/a/3						
II/c/3	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3			1				1
-2			1				1
-1			1				1
0	3		1	1			5
1		1	3	2			6
2		4	16	5			25
3		1	7	39	1		48
(üres)							
Végösszeg	3	6	30	47	1		87

43%

II/a és II/ c tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Darab / III/1	II/a/1							
II/c/1	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
0				3	1	3	1	8
1				6	4	1		11
2		1	1	4	15	14		35
3	1		2	1	23	64	1	92
(üres)							1	1
Végösszeg	1	1	3	14	43	82	3	147

43%

Darab / III/1	II/a/2							
II/c/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-2	1							
-1			1			2		1
0		1		3	2	2	4	
1					2	3	2	
2				1	3	17	24	
3			1	2	3	10	60	1
(üres)								1
Végösszeg	1	1	2	6	10	34	90	3

40%

Darab / III/1	II/a/3							
II/c/3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg	
-2	1				1			2
-1						1		1
0			1					1
1	1	2	1	4	4			12
2		3	1	23	12	2		41
3			1	21	64	2		88
(üres)				1		1		2
Végösszeg	2	5	4	49	81	6		147

44%

Darab / III/1	II/a/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	15	16	3	1	1		3		39
-2	6	13	2	1	1	2	1		26
-1	2	3	6	3					14
0		1		2					3
1			1			1			2
2					1				1
3	1								1
(üres)		1							1
Végösszeg	24	34	12	7	3	3	4		87

17%

Darab / III/1	II/a/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	(üres)	Végösszeg	
-3	31	8	2	1			1		43
-2	9	14	1			1			25
-1	1	4	2	1					8
0	1	1	1	3	1				7
1		1			1				2
2						1			1
(üres)	1								1
Végösszeg	43	28	6	5	2	2	1		87

35%

Darab / III/1	II/a/6								
II/c/6	-3	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3						1			1
-2						1			1
1	2		1	1	1	1			6
2			1	2	8	10			21
3		1		1	8	48			58
(üres)									
Végösszeg	2	1	2	4	17	61			87

55%

Darab / III/1	II/a/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	49	21	2	3	1		1		1
-2	15	17	3	3	2	1	1		2
-1		4	3		3	1	1		
0	1	1		2	1	1			
1		1							
2					1		1		
3	3								
(üres)									1
Végösszeg	68	44	8	8	8	3	4		4

33%

Darab / III/1	II/a/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	56	21	2	1	1	1	2		
-2	14	18	8	2	1		1		1
-1	1	3	2	1	1				1
0		3				1			
1	1		1						
2						1			
3			1						
(üres)									1
Végösszeg	72	45	14	4	3	3	3		3

38%

Darab / III/1	II/a/6								
II/c/6	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3						2			
-1									1
0					1	1			
1				1		3			
2	1	1			1	9	16		
3			1			14	93		1
(üres)									1
Végösszeg	1	1	1	1	2	29	109		3

63%

Darab / III/1	II/a/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	3	2	3	1		1			10
-2	2	5	4	1	1	3	1		17
-1		4	2	3	2	1			12
0	1	2	3	7	1	3			17
1		1	1	3	2	1		1	9
2		2		3	4	5			14
3		1				4	3		8
(üres)									
Végösszeg	6	17	13	18	10	18	4	1	87

8%

Darab / III/1	II/a/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3	40	13	2		1	1	1		58
-2	9	7	3	1	1			1	22
-1	2	3							5
0	1								1
1					1				1
(üres)									
Végösszeg	52	23	5	1	3	1	2		87

45%

Darab / III/1	II/a/9								
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	27	14	1	1		1	1		
-2	7	11	8	1		1			
-1	2			1					
0	1	2			2				
1		1	1						
2						1			
3	1								
(üres)			1						
Végösszeg	38	28	11	3	2	3	1		

31%

Darab / III/1	II/a/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	9	7	3	4	1	1	2		
-2	1	9	8	1	2	2	2		1
-1		3	5	2	2	4			
0		3	2	15	2	4	1		
1		1	2	2	1	8	1		
2			2	2	2	6	7		
3	1	2	1		1	6	5		
(üres)									1
Végösszeg	11	25	23	26	11	31	18		2

10%

Darab / III/1	II/a/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	94	13		1	2		1		2
-2	14	5	4			1			
-1	2				1				
0		1							
1	1								
2						1			
3	3								
(üres)									1
Végösszeg	114	19	4	1	3	2	1		3

63%

Darab / III/1	II/a/9								
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	52	24	1	1			1		2
-2	13	21	6	3					
-1	1	7	3		1	1			
0			2	2					
1					1				
2	1					1	1		
3		1							
(üres)									1
Végösszeg	67	53	12	6	2	2	2		3

35%

Darab / III/1	II/a/10					
II/c/10	-3	-2	-1	0	(üres)	Végösszeg
-3	34	10	1			45
-2	11	10	5			26
-1	1	5	3	2		11
0				2		2
1	1					1
3		2				2
(üres)						
Végösszeg	47	27	9	4		87

39%

Darab / III/1	II/a/11					
II/c/11	-3	-2	-1	0	3	(üres)
-3	43	9	1			53
-2	7	10	4	1		22
-1		4	1	3		8
0			1			1
1				2		2
2					1	1
(üres)						
Végösszeg	50	23	7	6	1	87

49%

Darab / III/1	II/a/12					
II/c/12	-3	-2	-1	0	1	2
-3	21	9	2	5		1
-2	14	9	7	1	2	
-1	1	3		3		1
0		1	1	4		
1						1
2						1
(üres)						
Végösszeg	36	22	10	13	2	4

24%

Darab / III/1	II/a/10						
II/c/10	-3	-2	-1	0	1	2	3
-3	82	15	1		1	1	
-2	13	15	2	1		1	
-1	1	3	2	1	1		
0					1		
3				1			1
(üres)		1					
Végösszeg	96	34	5	3	3	2	1

55%

Darab / III/1	II/a/11						
II/c/11	-3	-2	-1	0	1	2	3
-3	60	24	5	1	1		
-2	11	19	2	2		3	
-1		1	3	3			
0	1	1	1	5			
1	1						
3							1
(üres)							
Végösszeg	73	45	11	11	1	3	1

40%

Darab / III/1	II/a/12						
II/c/12	-3	-2	-1	0	1	3	(üres)
-3	54	20	3	3			2
-2	11	26	5	5			1
-1	3	2		1			
0		3	4		1		
1					1		
3						1	
(üres)							1
Végösszeg	68	51	12	9	2	1	4

36%

Darab / III/1	II/a/13							
II/c/13	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2		1			1			2
0			1		2			3
1					2	1		3
2	1		2	5	13	9		30
3	1		1	2	10	35		49
(üres)								
Végösszeg	2	1	4	7	28	45		87

40%

Darab / III/1	II/a/13							
II/c/13	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-1		1	2			1	1	
0	1				1	1	2	
1		2			6	3	1	
2		2	2	1	6	17	12	
3			1	2	4	17	59	1
(üres)								1
Végösszeg	1	5	5	3	17	39	75	2

40%

Darab / III/1	II/a/14							
II/c/14	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	37	11	2	1				51
-2	11	12	1					24
-1		5	2		1			8
3	1	2				1		4
(üres)								
Végösszeg	49	30	5	1	1	1		87

42%

Darab / III/1	II/a/14							
II/c/14	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	60	26	2	3	1	1	1	
-2	7	16	8			1		
-1		1	6		1			
0	2		2					
2	1		1	1		1		
3	3	1						
(üres)								1

40%

Darab / III/1	II/a/15						
II/c/15	-3	-2	-1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	43	11	2	1			57
-2	6	12	1				19
-1	4	2					6
0		1					1
2	1	2					3
3					1		1
(üres)							
Végösszeg	54	28	3	1	1		87

49%

Darab / III/1	II/a/15							
II/c/15	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)
-3	65	31	4	1		1		
-2	3	22	4	2				
-1	2	3	1		1			
0	1	1		1	2			
3							1	
(üres)								1
Végösszeg	71	57	9	4	3	1	1	1

44%

II/b és II/c tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Darab / III/1	II/b/1						
II/c/1	-3	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
1					2		2
2	1			5	14		20
3		1	1	5	58		65
(üres)							
Végösszeg	1	1	1	10	74		87

66%

Darab / III/1	II/b/2								
II/c/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1		1				1		3
-2		2							2
-1			4		1	1			6
0	2		2	3	3		1		11
1		4	1		2	4			11
2	2	3	1	1	5	11	4		27
3			2		1	8	16		27
(üres)									
Végösszeg	5	9	11	4	12	24	22		87

18%

Darab / III/1	II/b/3						
II/c/3	-2	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	1						1
-2				1			1
-1					1		1
0		2		1	2		5
1			2	2	2		6
2			1	12	12		25
3				4	44		48
(üres)							
Végösszeg	1	2	3	20	61		87

56%

II/b és II/c tulajdonpárok összevetése (15 db résztáblázat)

Darab / III/1	II/b/1						
II/c/1	-1	1	2	3	(üres)	Végösszeg	
0	1	1	2	4			8
1		1	4	6			11
2			8	27			35
3			4	88			92
(üres)					1		1
Végösszeg	1	2	18	125	1		147

59%

Darab / III/1	II/b/2								
II/c/2	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2	1								
-1	1	1	1					1	
0		1		4	3	2	2		
1		2	1			4			
2		3	2	2	8	12	18		
3	1	3	3	3	1	14	52		
(üres)								1	
Végösszeg	3	10	7	9	12	32	73		1

35%

Darab / III/1	II/b/3						
II/c/3	-2	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2	1				1		2
-1	1						1
0			1				1
1		1	3	1	7		12
2		1	3	18	18	1	41
3	1			7	80		88
(üres)					1	1	2
Végösszeg	3	2	7	26	107	2	147

54%

Darab / III/1	II/b/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	26	11				1	1		39
-2	5	18	3						26
-1	2	3	5	1	2		1		14
0	2		1						3
1		1	1						2
2	1								1
3	1								1
(üres)		1							1
Végösszeg	37	34	10	1	2	1	2		87

29%

Darab / III/1	II/b/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	35	7						1	43
-2	13	8	3				1		25
-1	2	4		1	1				8
0		1	2	3			1		7
1		1		1					2
2						1			1
(üres)		1							1
Végösszeg	50	22	5	5	1	1	2	1	87

40%

Darab / III/1	II/b/6								
II/c/6	-3	-2	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3						1			1
-2						1			1
1		1		1	1	3			6
2			1	1	5	14			21
3	1			1	7	49			58
(üres)									
Végösszeg	1	1	1	3	13	68			87

42%

Darab / III/1	II/b/4								
II/c/4	-3	-2	-1	0	1	2	(üres)	Végösszeg	
-3	55	15	1		3	2	2		78
-2	18	17	4	2	2		1		44
-1	1	3	5	1	1	1			12
0		3	2			1			6
1		1							1
2	1			1					2
3	3								3
(üres)							1		1
Végösszeg	78	39	12	4	6	4	4		147

37%

Darab / III/1	II/b/5								
II/c/5	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	75	7				1	1		
-2	22	19	3	1					
-1	2	5	1		1				
0	1	1	2						
1		1		1					
2		1							
3	1								
(üres)									1
Végösszeg	101	34	6	2	1	1	1		1

51%

Darab / III/1	II/b/6								
II/c/6	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3		1				1			2
-1			1						1
0					1	1			2
1					1	3			4
2				1	8	19			28
3	1				4	104			109
(üres)							1		1
Végösszeg	1	1	1	1	14	128	1		147

70%

Darab / III/1	II/b/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	3	1	3			1	2		10
-2	2	8	3	2	1		1		17
-1		4	3		3	2			12
0	1		2	11	2	1			17
1		1	2	2	3	1			9
2			2	2	1	9			14
3		1	1			4	1	1	8
(üres)									
Végösszeg	6	15	16	17	10	18	4	1	87

12%

Darab / III/1	II/b/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-3	48	7	1	1			1		58
-2	8	9	2	2		1			22
-1	1	2	1		1				5
0		1							1
1			1						1
(üres)									
Végösszeg	57	19	5	3	1	1	1		87

55%

Darab / III/1	II/b/9								
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	3	(üres)	Végösszeg	
-3	37	4	2	1	1	1			46
-2	10	17	1						28
-1	2	1							3
0	2		1	2					5
1	1	1							2
2						1			1
3		1							1
(üres)		1							1
Végösszeg	52	25	4	3	1	2			87

Darab / III/1	II/b/7								
II/c/7	-3	-2	-1	0	1	2	3	(üres)	
-3	15	4	4		1	2	1		
-2	3	8	6	1	1	4	2		1
-1	1	8	5	1	1				
0	4	3	3	12	2	3			
1		4	1	2	4	3	1		
2	1	3	1	1		9	2		2
3		1	1		2	5	6		1
(üres)									1
Végösszeg	24	31	21	17	11	26	12		5

24%

Darab / III/1	II/b/8								
II/c/8	-3	-2	-1	0	2	3	(üres)	Végösszeg	
-3	107	3	1			1	1		113
-2	18	4	1		1				24
-1	2	1							3
0		1							1
1	1								1
2				1					1
3	3								3
(üres)							1		1
Végösszeg	131	9	2	1	1	1	2		147

72%

Darab / III/1	II/b/9								
II/c/9	-3	-2	-1	0	1	(üres)	Végösszeg		
-3	65	15		1					81
-2	20	19	3		1				43
-1	5	6	2						13
0		1	1	2					4
1		1							1
2	2		1						3
3	1								1
(üres)						1			1
Végösszeg	93	42	7	3	1	1			147

44%

Darab / III/1	II/b/10						
II/c/10	-3	-2	-1	0	1	2	(üres) Végösszeg
-3	29	11	3	2			45
-2	8	17	1				26
-1	2	4	3	1	1		11
0				1	1		2
1						1	1
3	1	1					2
(üres)							
Végösszeg	40	33	7	4	2	1	87

33%

Darab / III/1	II/b/10						
II/c/10	-3	-2	-1	0	1	(üres)	Végösszeg
-3	77	20	4	1			102
-2	10	17	4	1			32
-1	1	3	2		2		8
0				1			1
3	1			1			2
(üres)	1					1	2
Végösszeg	90	40	10	4	2	1	147

52%

Darab / III/1	II/b/11						
II/c/11	-3	-2	-1	0	1	3	(üres) Végösszeg
-3	46	6	1				53
-2	11	7	2	2			22
-1	1	2	4		1		8
0		1					1
1					1	1	2
2		1					1
(üres)							
Végösszeg	58	17	7	2	2	1	87

52%

Darab / III/1	II/b/11					
II/c/11	-3	-2	-1	0	(üres)	Végösszeg
-3	83	7	1			91
-2	21	16		1		38
-1	1	4	2			7
0	5		1	2		8
1	1					1
3				1		1
(üres)					1	1
Végösszeg	111	27	4	4	1	147

56%

Darab / III/1	II/b/12						
II/c/12	-3	-2	-1	0	1	2	(üres) Végösszeg
-3	24	11	1	2			38
-2	11	13	3	4		1	33
-1	2	3	1		2		8
0				6			6
1					1		1
2						1	1
(üres)							
Végösszeg	37	27	5	12	3	2	87

27%

Darab / III/1	II/b/12						
II/c/12	-3	-2	-1	0	2	3	(üres) Végösszeg
-3	66	13	2		1		82
-2	22	20	3	2	1		48
-1	2	2	1	1			6
0	2	4	1	1			8
1		1					1
3						1	1
(üres)						1	1
Végösszeg	92	40	7	4	2	1	147

44%

Darab / III/1	II/b/13				
II/c/13	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-2	2				2
0	1	2			3
1	1	1	1		3
2	7	14	9		30
3	2	6	41		49
(üres)					
Végösszeg	13	23	51		87

47%

Darab / III/1	II/b/14						
II/c/14	-3	-2	-1	0	3	(üres)	Végösszeg
-3	45	4	1		1		51
-2	17	5	1	1			24
-1	7		1				8
3	3	1					4
(üres)							
Végösszeg	72	10	3	1	1		87

51%

Darab / III/1	II/b/15					
II/c/15	-3	-2	-1	2	(üres)	Végösszeg
-3	50	5	1	1		57
-2	12	7				19
-1	5	1				6
0	1					1
2	3					3
3				1		1
(üres)						
Végösszeg	71	13	1	2		87

57%

Darab / III/1	II/b/13						
II/c/13	-1	0	1	2	3	(üres)	Végösszeg
-1	1		1	2	1		5
0			1	2	2		5
1		1		6	5		12
2		1	1	9	29		40
3				8	75	1	84
(üres)						1	1
Végösszeg	1	2	3	27	112	2	147

51%

Darab / III/1	II/b/14						
II/c/14	-3	-2	-1	1	3	(üres)	Végösszeg
-3	91	2			1		94
-2	25	7					32
-1	3	4		1			8
0	2	1	1				4
2	4						4
3	4						4
(üres)						1	1
Végösszeg	129	14	1	1	1	1	147

61%

Darab / III/1	II/b/15						
II/c/15	-3	-2	0	1	3	(üres)	Végösszeg
-3	98	3			1		102
-2	26	5					31
-1	7						7
0	1	2	1	1			5
3	1						1
(üres)						1	1
Végösszeg	133	10	1	1	1	1	147

66%

Melléklet 4.

Táblázatok jegyzéke

1. sz. táblázat:	Darwin: Érzelemkifejezés-taxonómia táblázat	Forrás: Carver-Scheier [2006] 393.	17. oldal
2. sz. táblázat:	Maslow piramis	Forrás: Carver-Scheier [2006] 393.	30. oldal
3. sz. táblázat:	Kodály Zoltán kórusműveinek jegyzéke	Forrás: Eöszé [1956]	63-64. oldal
4. sz. táblázat:	A vizsgálatban résztvevő kórustagok kórustípusonkénti bontásban		118. oldal
5. sz. táblázat:	A kérdőívet kitöltő kórustagok nemenkénti bontásban		118. oldal
6. sz. táblázat:	A vizsgálatban résztvevők átlag életkora nemenkénti bontásban		121. oldal
7. sz. táblázat:	A kórustagok életkor szerinti megoszlása		121. oldal
8. sz. táblázat:	A vizsgált populáció munkakör szerinti megoszlása		121. oldal
9. sz. táblázat:	A kérdőívet kitöltők zenei képzettsége		123. oldal
10. sz. táblázat:	A család zenei hatásának mértéke a válaszadókra		125. oldal
11. sz. táblázat:	A vizsgált minta külső-belső motivációjának megoszlása		125. oldal
12. sz. táblázat:	A gyermekkarban éneklők motivációjának %-os megoszlása		126. oldal
13. sz. táblázat:	A felnőtt kórustagok motivációjának %-os megoszlása		126. oldal
14. sz. táblázat:	A kórusválasztás preferencia sorrendje		127. oldal
15. sz. táblázat:	Kórusénekléssel töltött évek száma		128. oldal
16. sz. táblázat:	A vizsgált minta kórusénekléssel kapcsolatos jövőképe		129. oldal
17. sz. táblázat:	A kórus munkájához való viszony kifejezése a teljes mintán		130. oldal
18. sz. táblázat:	A kórusvezető munkájához való viszony kifejezése a teljes mintán		131. oldal
19. sz. táblázat:	A kórusban folyó zenei neveléshez való viszony kifejezése a teljes mintán		131. oldal
20. sz. táblázat:	A kórus munkája II/a. és a kórusvezető munkája II/b. tulajdonság páronkénti összevetése		133. oldal
21. sz. táblázat:	A kórus munkáját II/a. és a kórusban folyó zenei nevelés II/c. tulajdonság páronkénti összevetése		138. oldal
22. sz. táblázat:	A kórusvezető munkáját II/b. és a kórusban folyó zenei nevelés II/c. tulajdonság páronkénti összevetése		142. oldal

Forrás: Kérdőíves vizsgálat táblázatos feldolgozása

23. sz. táblázat:	Személyiségjegyek az énekkari éneklés viselkedésre gyakorolt hatásai közül	Forrás: Saját szerkesztés	151. oldal
24. sz. táblázat:	Személyiségjegyek az énekkari éneklés érzelmekeket keltő hatásai közül	Forrás: Saját szerkesztés	152. oldal
25. sz. táblázat:	Az önjellemző kérdőív állításainak értékelése		153. oldal
26. sz. táblázat:	Az önjellemző kérdőív pozitív és negatív állításainak eltérését mutató statisztikai elemzés	Forrás: Kérdő- íves vizsgálat táblázatos fel- dolgozása	154. oldal
27. sz. táblázat:	Gyermek kórustagok pozitív és negatív állításai csökkenő preferencia alapján		157-158. oldal
28. sz. táblázat:	Felnőtt kórustagok pozitív és negatív állításai csökkenő preferencia alapján		159-160. oldal

Ábrák jegyzéke

1. sz. ábra:	Lehetőség és készségek összefüggése	Forrás: Csíkszentmihályi [1997] 116.	34. oldal
2. sz. ábra:	Énekközpontú zenepedagógia	Forrás: Saját szerkesztés	61. oldal

Grafikonok jegyzéke

1. sz. grafikon:	A nemek megoszlása	Forrás: Kérdőíves vizsgálat grafikonos feldolgozása	119. oldal
2. sz. grafikon:	Kor szerinti megoszlás (évenkénti)		120. oldal
3. sz. grafikon:	Kor szerinti megoszlás (kétévenkénti)		120. oldal
4. sz. grafikon:	Kor szerinti megoszlás (háromévenkénti)		120. oldal
5. sz. grafikon:	Munkakör szerinti elosztás		122. oldal
6. sz. grafikon:	Munkakör szerinti megoszlás		122. oldal
7. sz. grafikon:	Zenei képzettség (fő szerinti megoszlás)		124. oldal
8. sz. grafikon:	Zenei képzettség (nemek szerinti megoszlás)		124. oldal
9. sz. grafikon:	A kórustagság motivációja		127. oldal
10. sz. grafikon:	A kórusválasztás preferencia sorrendje		128. oldal
11. sz. grafikon:	A kórus és kórusvezető munkájának összefüggése a 7. sz. mérőskála vonatkozásában		147. oldal
12. sz. grafikon:	A kórus és kórusvezető munkájának összefüggése a 6. sz. mérőskála vonatkozásában		148. oldal
13. sz. grafikon:	Korrigált pontszám összeg		161. oldal

*A szerző a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar Főiskolai docense. * Értekezése a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében készült Pedagógiai tudományágban 2012-ben.